جغرافیه

اووم ټولګی

جغرافیه — اووم ټولګی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

جغرافيه

اووم ټولګی

۱۳۹۰ ه.ش

ليکوالان:

- الحاج سرمؤلف نجیب الله امین افغان
- پوهاند غلام جیلاني عارض
- عبدالصمد رامکي غزنوي

مسلکي اډيټور:

- پوهاند غلام جیلاني عارض
- پوهنمل دکتوراندوس رحمت څواکمن

د ژبې اډيټور:

- سر محقق نعمت الله اندړ

ديني، سياسي او فرهنگي کمېټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې.

د څارنې کمېټه:

– دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.

– دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.

– د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی

کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــــان دی

دا وطن د ټولو کـور دی — د بـــــلوڅــــو د ازبکـــــو

د پښتـــون او هزاره وو — د تـــــرکمنـــو د تاجکـــو

ورسره عرب، گوجـر دي — پـــامیـریان، نورستانیــــان

براهوي دي، قزلباش دي — هــم ایمـــاق، هم پشه یان

دا هیــواد به تل ځلیږي — لــکــه لمـر پر شنه اسمان

په سینــه کې د اسیـــا به — لــکـــه زړه وي جـــاویدان

نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده‌کړې په بهیر کې د زده‌کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده‌کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده‌کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده‌کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده‌کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱-	د جغرافیې بنسټ (مبادي)	(۱)
۲-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲)
۳-	لومړی لوست – جغرافیایي مفاهیم او اصطلاحات	(۳)
٤-	دویم لوست – آیا ځمکه کروي شکل لري؟	(۵)
۵-	دریم لوست – د استوا کرښه او اقلیمي سیمې	(۷)
٦-	څلورم لوست – شمالي او سویلي نیمې کرې	(۱۱)
۷-	پنځم لوست – د ځمکې شمالي او سویلي قطب	(۱۳)
۸-	شپږم لوست – عرض البلد	(۱۵)
۹-	اووم لوست – د طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟	(۱۷)
۱۰-	اتم لوست – د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې	(۱۹)
۱۱-	نهم لوست – د ځمکې انتقالي حرکت	(۲۱)
۱۲-	د لومړي څپرکي خلاصه	(۲۳)
۱۳-	دویم څپرکی - د افغانستان جغرافیه	(۲۵)
۱٤-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲٦)
۱۵-	لسم لوست – د افغانستان موقعیت او څلور خواوې	(۲۷)
۱٦-	یوولسم لوست – طبیعي جغرافیه	(۲۹)
۱۷-	دوولسم لوست – د افغانستان د اقلیم په اړه څه پوهیږئ؟	(۳۱)
۱۸-	دیارلسم لوست – غرونه	(۳۵)
۱۹-	څوارلسم لوست – د افغانستان سیندونه، د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله	(۳۹)
۲۰-	پنځلسم لوست – د افغانستان د نورو حوزو سیندونه	(٤۳)
۲۱-	شپاړسم لوست – د افغانستان د جهیلونو په اړه څه پوهیږئ؟	(٤۵)
۲۲-	اوه لسم لوست – بشري جغرافیه	(٤۹)
۲۳-	اته لسم لوست – د افغانستان اقتصادي جغرافیه	(۵۱)
۲٤-	نولسم لوست – طبیعي او صنعتي نباتات	(۵۵)
۲۵-	شلم لوست – د افغانستان مالدارۍ، څړځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟	(۵۹)
۲٦-	یوویشتم لوست – کاني منابع	

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٦٣)
٢٧- دوه ويشتم لوست – كاني سون مواد .... (٦٧)
٢٨- در ويشتم لوست – په افغانستان كې صنايع او سوداګري .... (٦٩)
٢٩- څلرويشتم لوست – مواصلاتي جغرافيه .... (٧٣)
٣٠- د څپرکي خلاصه .... (٧٧)
٣١- دريم څپرکی- د آسيا لويه وچه .... (٧٩)
٣٢- د څپرکي موخې .... (٨٠)
٣٣- پنځه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې موقعيت او څلورخواوې .... (٨١)
٣٤- شپږويشتم لوست – طبيعي جغرافيه .... (٨٣)
٣٥- اوه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې د سيندونو په اړه څه پوهيږئ؟ .... (٨٥)
٣٦- اته ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې جهيلونه، سمندرګي او خليجونه .... (٨٧)
٣٧- نهه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې اقليم .... (٩١)
٣٨- ديرشم لوست – بشري جغرافيه .... (٩٥)
٣٩- يو ديرشم لوست – اقتصادي جغرافيه .... (٩٩)
٤٠- دوه ديرشم لوست – کانونه او صنايع .... (١٠٣)
٤١- درې ديرشم لوست – د آسيا مواصلاتي جغرافيه .... (١٠٧)
٤٢- څلور ديرشم لوست – د آسيا سياسي جغرافيه .... (١٠٩)
٤٣- د آسيا د لويې وچې د هيوادونو لست .... (١١١)
٤٤- د څپرکي خلاصه .... (١١٣)
٤٥- جغرافيايي اصطلاحات .... (١١٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جغرافیې بنسټ (مبادي)

د ځمکې د کرې مدل

په دغه څپرکي کې لولو:

- جغرافیایي مفاهیم او اصطلاحات (د جغرافیې د علم تعریف، او د جغرافیې د لوستلو ګټې)
- د ځمکې کره
- د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارونو سیمه، معتدلې سیمې، سړې سیمې.
- شمالي او سهیلي نیمې کرې
- شمالي قطب، سهیلي قطب، د شمالي قطب دایره، د سهیلي قطب دایره او د ځمکې محور.
- عرض البلدونه
- طول البلدونه
- د ځمکې وضعي حرکت او نتیجې یې
- د ځمکې انتقالي حرکت او نتیجې یې
- د څپرکي لنډیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکپوهنې هدفونه

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددغې ځمکپوهنې له لوستلو څخه وروسته د جغرافیې له علم او د هغه د لوستلو له ګټو سره آشنا شي.

- د دغه ځمکپوهنې مفاهیم، اصطلاحات، ارزښتونه او مهارتونه زده کړي.
- د ځمکې څرخیدل په خپل چاپیر او د شپې او ورځې د پیدایښت سره یې اړیکه درک کړي.
- د لمر په شاو خوا باندې د ځمکې د ګرځیدو او د څلورو فصلونو پیدایښت پر اړیکه پوه شي.
- د ځمکې پرمخ د هرې سیمې د وخت د بدلون او طول البلد د کرښو ترمنځ اړیکې ټینګې کړي.
- د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې ځمکپوهنې په لوستلو سره لاندې مهارتي هدفونو ته لاس رسی ومومي:

- د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره رسم کړای شي.
- وکولای شي د هر طول البلد وخت وټاکي.
- د ځمکې د مخ د بیلابیلو سیمو د اقلیم توپیر وکولای شي.
- د ځمکې د وضعي حرکت اهمیت بیان کړي.
- د ځمکې د انتقالي حرکت اهمیت بیان کړي.

لومړی لوست

جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات

د طبيعي چاپيريال يوه منظره

جغرافيه د نړۍ د ښودلو هنداره ده چې د ځمکې او کايناتو په ټولو برخو کې موږ ته معلومات راکوي.

د جغرافيې د علم تعريف

ځينې خلک د ځمکې پرمخ کرکيله کوي، کانونه راباسي چې په مستقيمه او غير مستقيمه توګه له چاپيريال څخه ګټه اخلي. د هوا حالت زموږ په ژوندکې ډېر اهميت لري. په سره هواکې اړ يو چې ځان او خپل کور تود کړو. انسانان د نقليه وسايلو څخه په ګټې اخستلو سره طبيعي چاپيريال ککړوي او په هغه باندې اغيزه کوي. د پورتنيو مطالبو په نظرکې نيولو سره جغرافيه داسې تعريفوو: جغرافيه هغه علم دی چې د انسان او چاپيريال متقابلې اړيکې مطالعه کوي.

د جغرافيې ګټې

موږ او تاسو د خپل کلي، ښار او هيواد په هکله چې په هغه کې اوسيږو معلومات لرو خو د نورو ښارونو، هيوادونو، د ځمکې کرې، لمريز نظام، سيارو او نورو موضوعاتو په هکله معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

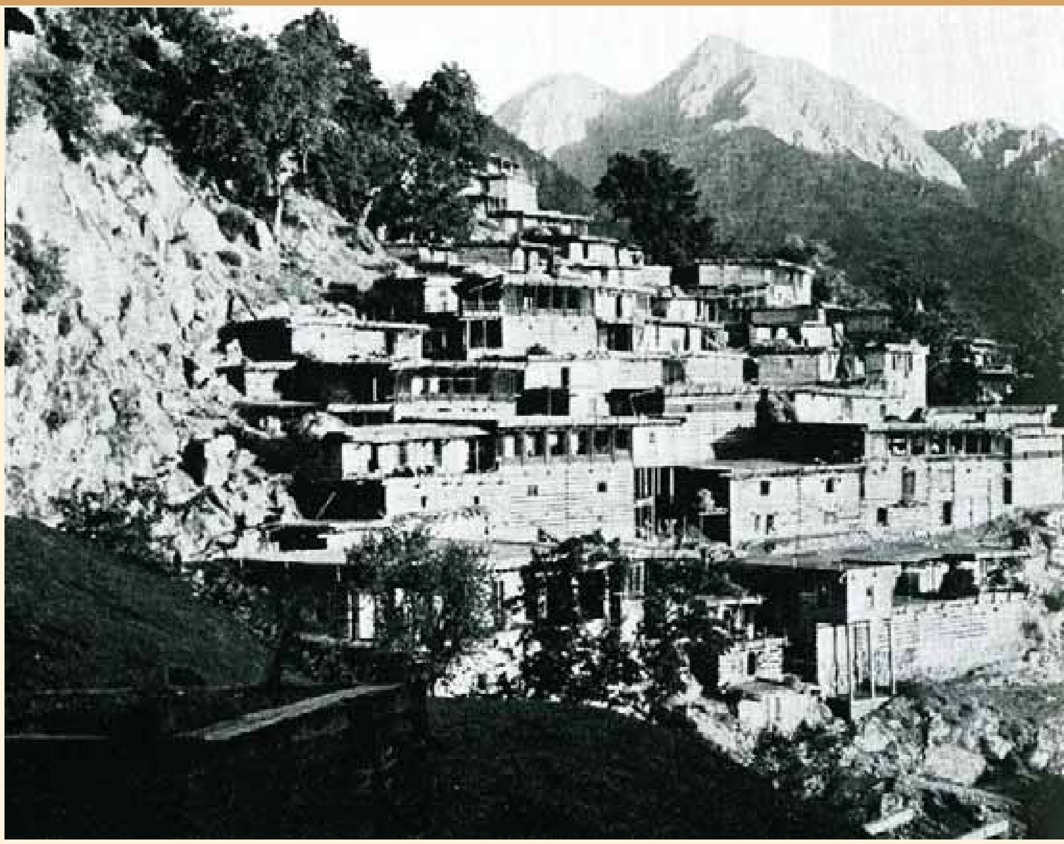

د نورستان طبیعي او بشري منظره

نه لرو. وخت او امکانات هم محدود دي. ترڅو هرځای ته لاړشو او د هغو په هکله معلومات لاسته راوړو. د جغرافيې علم او دهغه مستند معلومات له موږ سره مرسته کوي، پرته له دې چې چیرته لاړشو او یا سفر وکړو، صحیح او مؤثق علمي معلومات لاسته راوړو.

د ټولګي دننه فعالیت

په ټولګي کې دې د زده کوونکو هره ډله پورتني عکس ته وګوري چې کوم شیان پکې ویني؟ له هرې ډلې څخه دې یو تن د خپلې ډلې نظریې د ټولګي ترمخه نورو ته بیان کړي.

پوښتنې

۱- جغرافیه تعریف کړئ.
۲- جغرافیه د موږ په ژوند کې څه مرسته کوي؟
۳- د خپلې استوګنې د ځای د یوې په زړه پورې منظرې په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم لوست

آيا ځمکه کروي شکل لري؟

د ځمکې عکس له سپوږمکۍ څخه

ځمکه د لمريز نظام له سيارو څخه ده چې کابو کروي شکل لري. د هغو د قيقو څېړنو په اساس چې ترسره شوي دي د ځمکې قطبونه لږ ننوتي او د استوا په برخه کې لږ[1] وتلي دي. پدې اساس ځمکه د يوې بشپړې کرې شکل نلري بلکې هغه د يوې نامنظمې کرې په شکل تعريفوي. ځکه چې استوايي قطر يې د قطبي قطر په پرتله لږ اوږد دی. د ځمکې کره د جوړښت له مخې لوړې او ژورې هوارې دښتې او همدارنګه ځپانده سيندونه، جهيلونه، سمندرګي او سمندرونه لري. د ځمکې ډېره لوړه څوکه د ايوريست څوکه ده چې د آسيا د لوېې وچې د هماليا په غرونوکې، چې د هند په شمال کې پراته دي موقعيت لري او د سمندر له سطحې څخه (۸۸۴۸) متره لوړوالی

1. استوايي قطريې ۱۲۷۵٤کيلومتره او قطبی قطر يې ۱۲۷۳۳کيلومتره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. د ځمکې ډېره ژوره برخه د چین په سهیل ختیځ کې په آرام سمندر کې پرته ده چې (۱۱۰۲۲) متره د سمندر له سطحې څخه ټیټه پرته ده او د ماریانا ګودال په نامه یادیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

د زده کوونکو هره ډله دې د مجسمې کرې یا نقشې او ښوونکې په مرسته، استوایي سیمه، قطبي سیمه، د ځمکې ډېره لوړه څوکه، د ځمکې ډېره ژوره برخه په تقریبي توګه پیدا کړي. وروسته دې د هرې ډلې استازې د ټولګي په مخ کې تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ ځمکه منظمه کره ده او که غیر منظمه؟
۲ـ د ځمکې کومې برخې وتلې او یا ننوتلې دي؟
۳ـ په هغه ځای کې چې تاسو ژوند کوئ، لوړې او ژورې برخې یې څه نومیږي؟
۴ـ د نړۍ جګه څوکه څومره لوړوالی لري او په کوم ځای کې پرته ده؟
۵ـ د نړۍ ژوره برخه چیرته پرته ده او څومره ژور والی لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

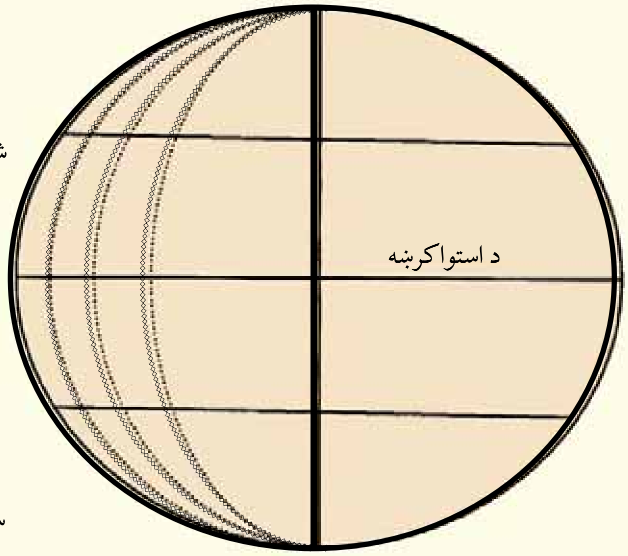

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

زده کوونکي دي د استوا د کرښې، د سرطان د کرښې، د جدي د کرښې او د مدارین د سیمې له مفهوم سره آشناشي.

د استوا کرښه

لویه فرضي دایره ده چې د ځمکې کره په دوو برابرو برخو ویشي او د طول البلد پر دایرې او محور باندې عمود ده. د استوا د کرښې شمالي برخې ته شمالي نیمه کره او جنوبي برخې ته یې جنوبي نیمه کره ویل کیږي.

د سرطان کرښه

د ورې د لومړۍ نیټې څخه وروسته، د لمر وړانګې ورو ورو د شمالي عرض البلدونو پر لور عمود لګیږي تر څو چې د سرطان په لومړۍ نیټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګیږي. له دې کبله دا عرض البلد د سرطان د دایرې (Tropic of Cancer) په نامه یادوي. په دې وخت کې د شمالي نیمې کرې دوبی او د دوبي لمریز انقلاب وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي کرښه

د تلې له لومړۍ نېټې څخه وروسته د لمر وړانګې د استوا د دايرې جنوب په لور عمود لګېږي ترڅو چې د جدي په لومړۍ نېټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګېږي. له دې کبله دا عرض البلد د جدي د دايرې په نامه يادوي (Tropic of Capricorn) او جنوبي نيمه کره دوبی وي. د جدي له لومړۍ نېټې څخه وروسته د لمر وړانګې بېرته د استوا خواته حرکت کوي، د درې مياشتو په اوږدوکې يعنې د وري په لومړۍ بيا د استوا پر کرښې باندې عمود لګېږي.

د استوا، سرطان او جدي کرښې

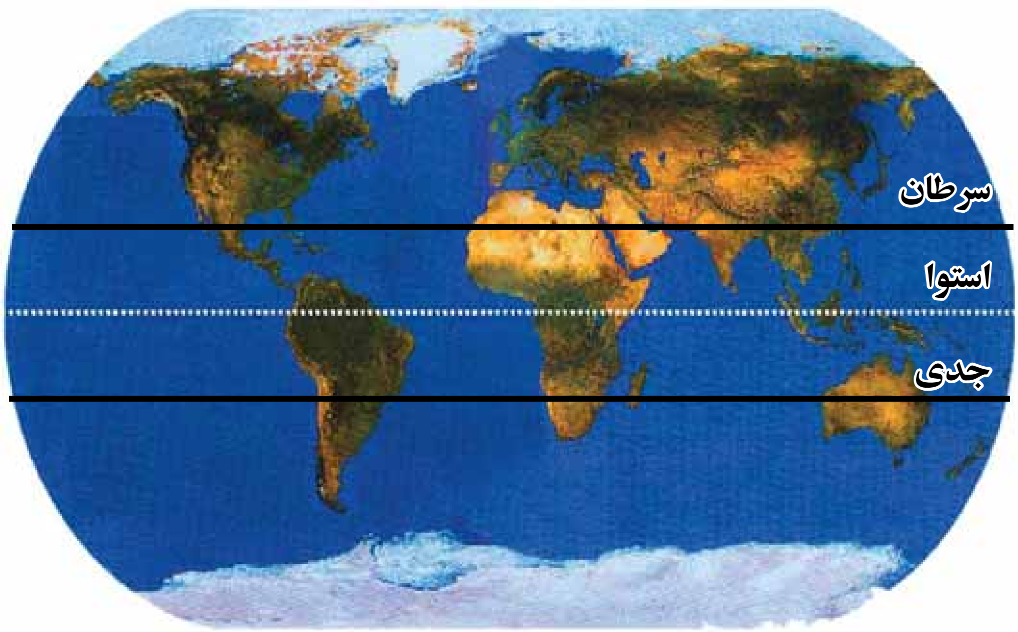

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدارین سیمه

د جدي او سرطان په کرښو باندې د لمر وړانګې یو یوځل او پر نور و عرض البدونو باندې چې د سرطان او د جدي د دایرو تر منځ پراته دي د لمر وړانګې دوه ځله عمود لګیږي. نوځکه دا سیمه د استوایي مدارینو په نامه یادوي. چې هوا یې ډېره توده او مرطوبه ده او زیات اورښت لري.

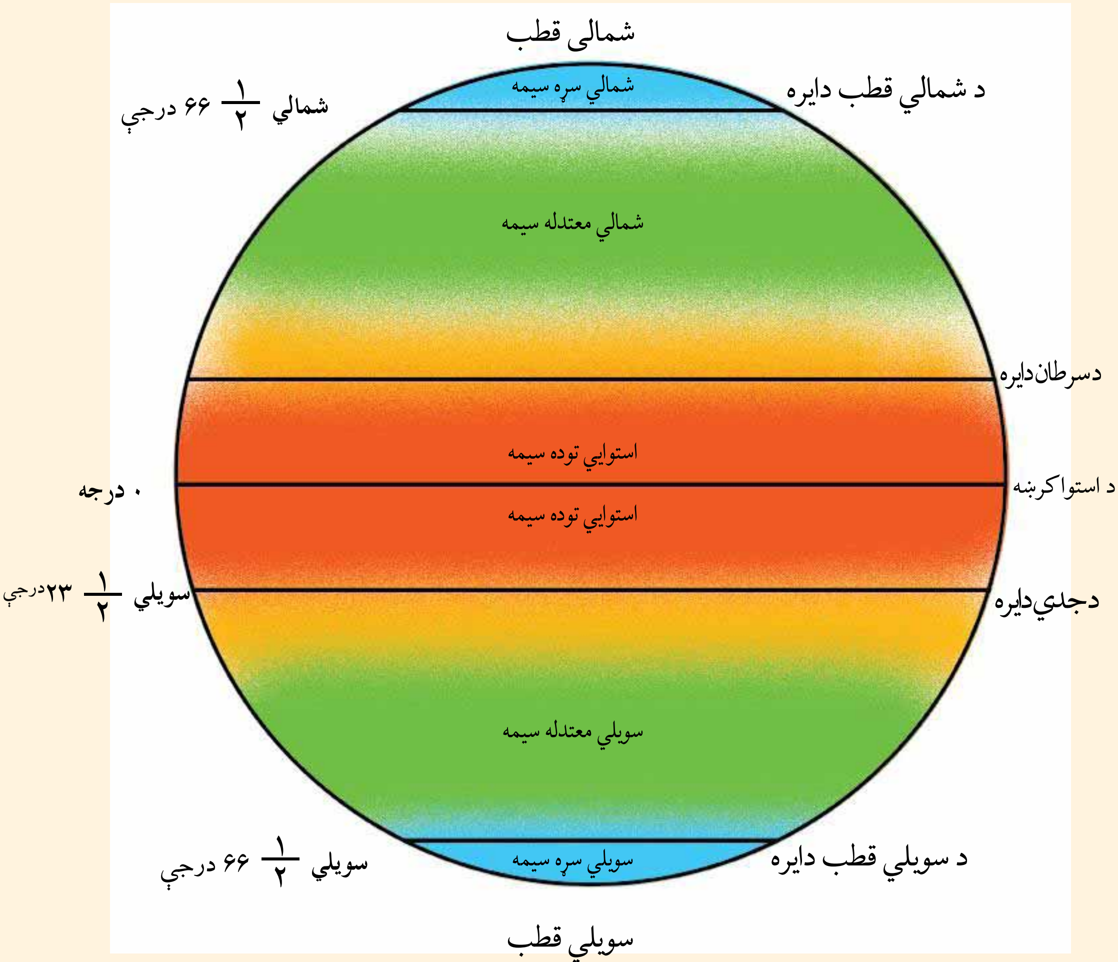

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتدله سیمې

په شمالي او جنوبي نیموکروکې د عرض البلد د $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجو او $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو تر منځ پرتې دي چې هوایې معتدله ده.

سړې او باردې سیمې

په دواړو نیموکروکې د $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو او ۹۰ درجو په منځ کې هوا نوره هم سړه وي چې بارده او یخچالي سیمه جوړوي.

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ځمکې د کرې شکل رسم کړي او په هغه باندې دې د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارین سیمې، معتدله سیمې او سړو سیمو د یوې موضوع په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د خپل بحث پریکړه دې د ټولګي تر مخ نوروته بیان کړي.

پوښتنې

۱- د استوا کرښه څه ده؟
۲- د لمر وړانګې څه وخت د استوا پر کرښې عمود لګیږي؟
۳- د جدي کرښه په کومه سیمه کې پرته ده؟
۴- د سرطان دایره ولې د سرطان د دایرې په نامه یادوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې پلټنه وکړي چې د لمر وړانګې څه وخت د دوی د استوګنې په سیمه کې عمود ته نیږدې او څه وخت د لمر وړانګې ډېرې کږې (مایل) لګیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمالي او سویلي نیمې کرې

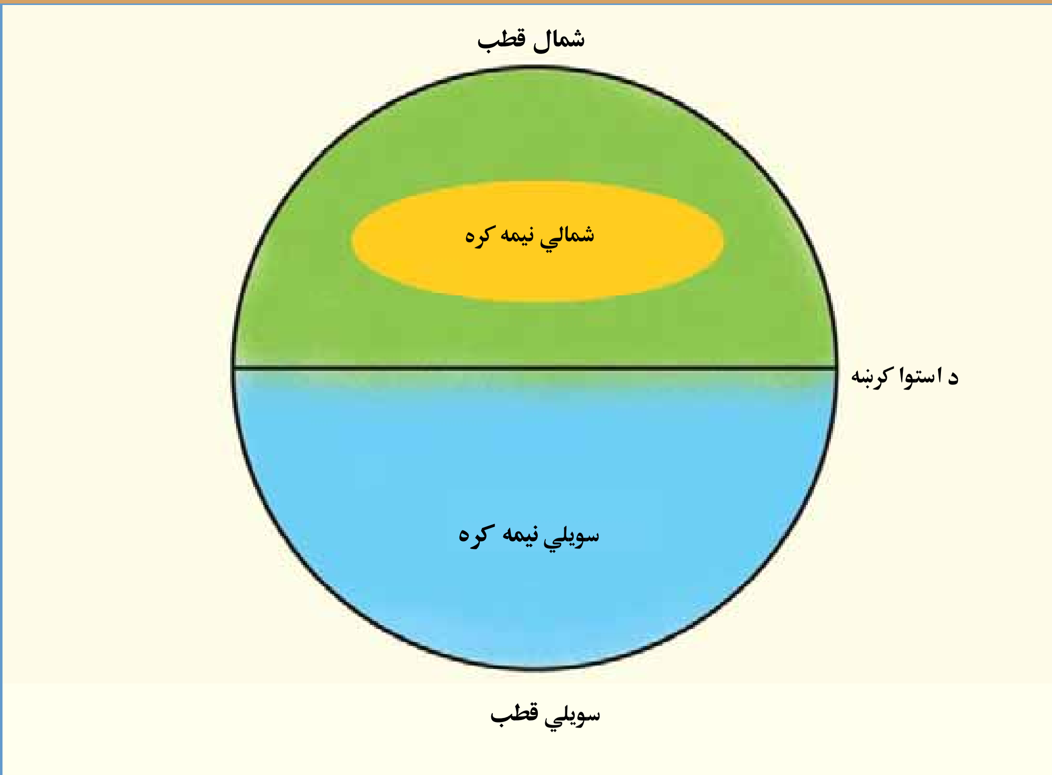

شمالي او سویلي قطب

زده کوونکي دې د شمالي او سویلي نیموکرو، شمالي قطب او سویلي قطب سره آشنا شي.

د شمالي او سویلي نیموکرو، شمالي قطب او سویلي قطب په هکله زده کوونکو لپاره معلومات څه اهمیت لري؟

که چیرې د ځمکې کرې ته ځیر شو نو کتل کیږي چې، د استوا کرښه هغه پردوو برابرو برخو ویشي. د استوا کرښه چې د عرض البلدونو مبدا منل شوې ده د عرض البلد صفر درجه ده. د عرض البلد نوي درجې په شمالي نیمه کره کې او د عرض البلد نوي درجې په سویلي نیمه کره کې شتون لري. که ځیر شو د استوا کرښه په سویلي امریکا کې د امازون د سیند له شمال، په افریقا کې د وکتوریا له جهیل او په آسیا کې د سوماترا له ټاپو څخه تیریږي. په دې توګه د وچې زیاتره سیمې لکه شمالي امریکا، مرکزي امریکا، د اروپا ټوله لویه وچه، د آسیا او د افریقا زیاته برخه په شمالي نیمه کره کې پراته دي. لومړني انسانان او لرغوني مدنیتونه هم په همدې لویو وچو کې منځ ته راغلي او وده یې کړیده. خو په سویلي نیمه کره کې یوازې استرالیا، سویلي افریقا، د سویلي امریکا زیاته برخه او انتارکتیکا پراته دي. له بلې خوا د سمندرونو زیاته برخه په جنوبي نیمه کره کې پرته ده لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګې په توګه د هند سمندر، د آرام سمندر زياته برخه، سويلي کنګل سمندر او د اطلس سمندر سويلي برخې په سويلي نيمه کره کې موقعيت لري. نو ځکه سويلي نيمه کره د اوبيزې نيمه کرې او شمالي نيمېه کره د وچې نيمې کرې په نامه يادوي. د سويلي نيمې کرې د هوا حالت سمندري او د شمالي نيمې کرې د هوا حالت کابو وچه ده. د نړۍ وګړي ډېر په شمالي نيمه کره کې ژوند کوي.

د نړۍ نقشه

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي، هره ډله دې په ټولګي کې نيمه کره د نيمې دايرې د قوس په توګه جوړه کړي. يوه ډله دې شمالي نيمه کره او بله ډله دې سويلي نيمه کره تمثيل کړي.

پوښتنې

۱- په شمالي نيمه کره کې د وچې کومې ټوټې پرتې دي؟

۲ـ په سويلي نيمه کره کې کوم سمندرونه موقعيت لري؟

۳ـ استراليا په کومه نيمه کره کې پرته ده؟

۴ـ افغانستان په کومه نيمه کره کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د شمالي او سويلي نيمې کرې شکل د سمندرونو او وچو له ټوټو سره په خپلو کتابچو کې رسم کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د ځمکې شمالي او سوېلي قطبونه

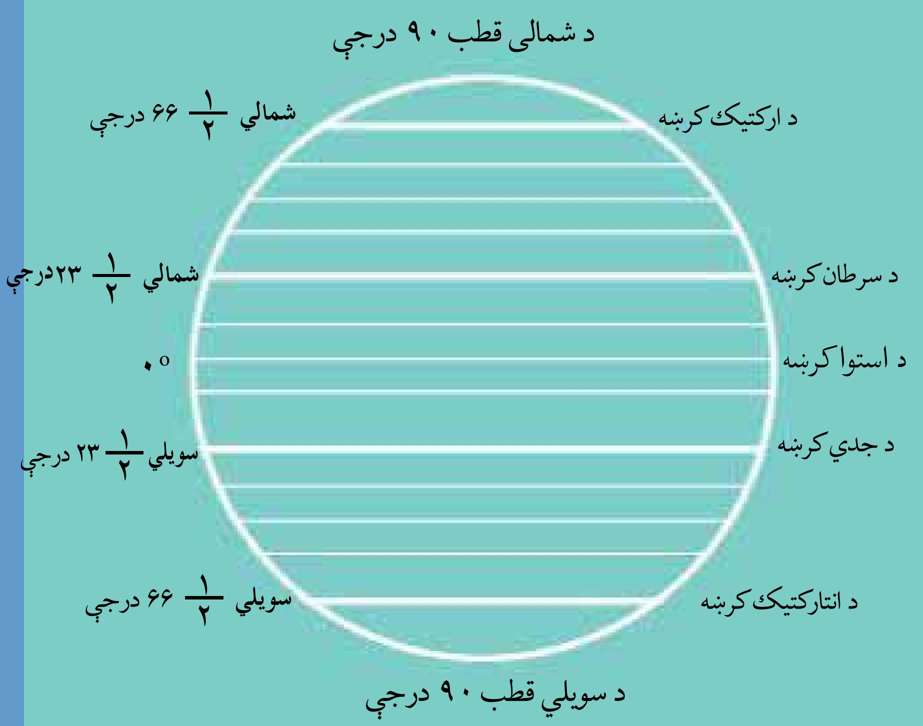

زده کوونکي دې د شمالي قطب او سويلي قطب سره آشنا شي.

که د ځمکې د کرې شکل ته ځير شو ليدل کيږي چې د استوا کرښه ځمکه له ختيځ نه لويديځ ته په دوو برخو ويشي، چې شمالي برخه يې د شمالي نيمې کرې په نامه او جنوبي برخه يې د سويلي نيمې کرې په نامه يادېږي. د استوا کرښه د عرض البلد صفر درجه ده نوي درجې په شمال او نوي درجې د ځمکې په سويل کې پرتې دي خو د نوي درجو عرض البلدونو پای د ځمکې د قطبونو وروستۍ برخه جوړوي.

شمالي او جنوبي قطب

شمالي قطب په شمال کې د محور وروستۍ نقطه ده چې عرض البلد يې شمالي نوي درجې دی. همدارز سويلي قطب د ځمکې په سويل کې د محور وروستی ټکی دی. چې عرض البلد يې سويلي نوي درجې دی. له دې کبله د عرض البلد د صفر درجې (د استوا کرښې) اوږدوالی ډېر زيات دی، د عرض البلد د ۴۵ درجې اوږدوالي منځني او د قطبينو ۹۰ درجې عرض البلدونه ډېر کوچني عرض البلدونه شمېرل کيږي، چې اوږدوالی يې صفر ته رسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دب اکبر

د ارکټيک دايره

د شمالي قطب دايره (ارکټيک) د شمالي عرض البلد ۶۶$\frac{۱}{۲}$ درجې ده.

د انتارکټيک دايره

د جنوبي قطب دايره (انتارکټيک) د سويلي عرض البلد ۶۶$\frac{۱}{۲}$ درجې ده.

د ځمکې محور

که چيرې د شمالي قطب وروستۍ نقطه د سويلي قطب د وروستی نقطې سره و نښلو، هغه کرښه چې دا دوه ټکي سره نښلوي د محور په نامه يادېږي، د محور شمالي پای شمالي قطب او د محور سويلي پای د سويلي قطب په نامه يادوي. جغرافيايي شمال قطب د قطب ستوري په لور دی چې د ځمکې محور ته يې له عمودي حالت نه ښي لورته د ۲۳$\frac{۱}{۲}$ درجو په زاويه ميلان ورکړيدی. جغرافيايي شمال قطب چې د قطب ستوري په لور دی او [۲] دُ قطب ستوري موقعيت د دب اکبر سره موازي په شنه آسمان کې د شپې لخوا کولای شو و ټاکو.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي، يوه ډله دې د ځمکې د محور په هکله او بله ډله دې د شمالي نيمې کرې په هکله سره بحث وکړي او معلومات دې لاسته راوړي، وروسته دې د هرې ډلې استازي خپل معلومات په ټولګي کې بيان کړي.

پوښتنې

۱ـ شمالي قطب د عرض البلد په کومه درجه کې پروت دی؟
۲ـ سويلي قطب د ځمکې په کومه برخه کې موقعيت لري؟
۳ـ د قطب ستوری د ځمکې د کومې برخې په لور دی؟
۴ـ کوم عرض البلد ته د استوا کرښه ويل کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هر زده کوونکی دې د ځمکې شکل رسم کړي، شمالي او سويلي نيمې کرې دې په هغه کې وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

عرض البلد

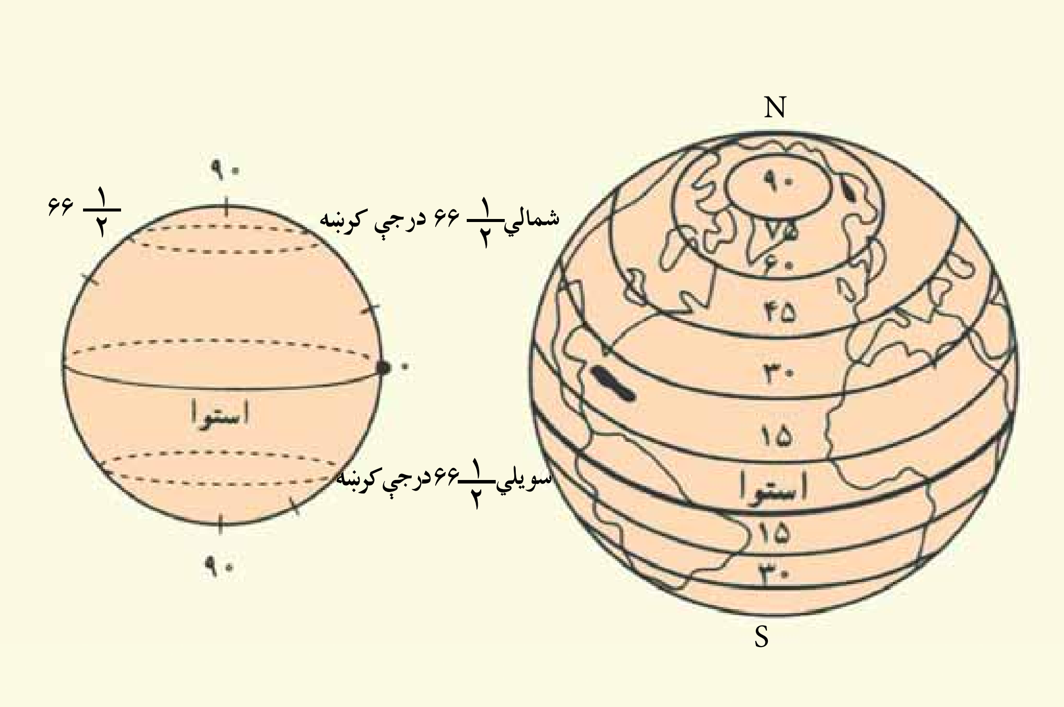

عرض البلد

زده کوونکي دې پوه شي چې د عرض البلد دايرې څه شي دی او څه اهميت لري؟

د عرض البلد دايروته موازي دايرې هم وايي ځکه دا ټولې کرښې د استوا له کرښې سره موازي دي. چې د نقشې او مجسمې کرې په مخ باندې په ډاګه ليدل کيږي. عرض البلدونه هغو دايرو ته ويل کيږي چې د استوا له کرښې سره موازي د ختيځ لويديځ لوري ولري يوبل سره موازي او د طول البلد پر دايرو باندې عمود دي. څرنګه چې ځمکه کروي ده، د عرض البلد ډېره لويه دايره د استوا کرښه ده او د عرض البلدونو مبداء (پيل) ګڼل کيږي نو ځکه صفر درجه منل شوې ده. د استوا شمالي عرض البلدونوته شمالي عرض البلدونه وايي چې د (N) په توري ښودل کيږي او د استوا جنوبي عرض البلدونوته، جنوبي عرض البلدونه وايي او د (S) په توري ښودل کيږي. د عرض البلد هره درجه په ۶۰ دقيقو او هره دقيقه په ۶۰ ثانيو ويشل شوې چې په تقشوکې د درجې، دقيقې او ثانيې په توګه ښودل کيږي. که شکل ته ځير شو د عرض البلد ۹۰ درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد ۹۰ درجې په جنوبي نيمه کره کې شته دي. د عرض البلد لويې درجې ته د استوا کرښه وايي چې د ځمکې کره په دوو مساوي برخو ويشي او عبارت دي له: شمالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمر وړانګو کوږوالی د کال په بیلو بیلو موسمونو کې

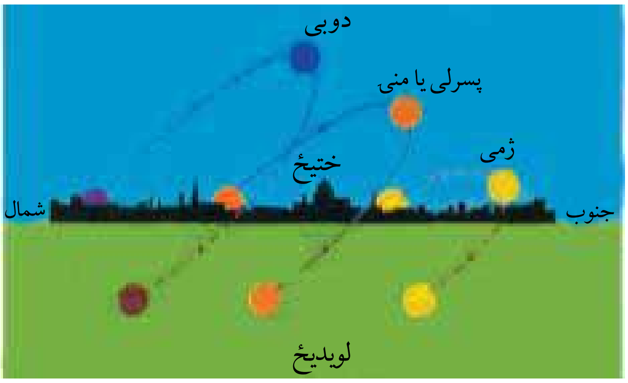

د کال په بیلا بیلو فصلونو کې د لمر د وړانګو لګیدل د غرمې پر ۱۲ بجو کې د کابل د عرض البلد پر ۳۴ درجو او ۳۲ دقیقو باندې

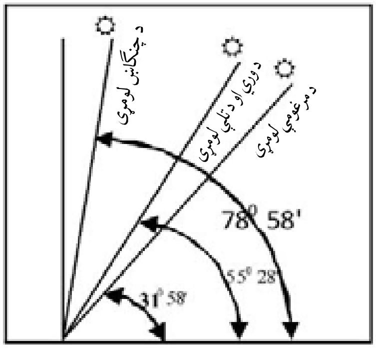

نیمه کره او جنوبي نیمه کره. د عرض البلد ډېره کوچنۍ دایره شمالي او جنوبي ۹۰ درجې دي، چې اوږدوالی یې صفرته رسیږي.

د استوا پر کرښې باندې د حمل (وري) او میزان (تلې) پر لومړۍ، د سرطان پر کرښې باندې د سرطان (چنګاښ) پر لومړۍ، او د جدي پر دایرې باندې د جدي(مرغومې) پر لومړۍ نیټې د لمر وړانګې عمود لګیږي. له همدې کبله چې د لمر وړانګو د لګیدو زاویه او موقعیت په هر فصل کې توپیر لري. پاملرنه دې وشي چې د لمر د وړانګو د لګیدو توپیر د فصلونو په بدلون او د بوټو په وده او اقلیمي سیمو باندې مهمه اغیزه لري، په ځانګړې توګه په معتدله او قطبي سیمو کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي ، لومړۍ ډله دې د شمالي عرض البلدونو دایرې، دوهمه ډله دې د جنوبي عرض البلد دایرې رسم کړي او خپل شکلونه دې د ټولګي په وړاندې تشریح کړي.

پوښتنې

۱- د استوا دایره تعریف کړئ.

۲ـ د سرطان دایره له کومې درجې نه تیریږي؟

الف) $23\frac{1}{2}$ درجې　　ب) شمالي $23\frac{1}{2}$ درجې　　ج) جنوبي $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجې

۳ـ قطبي دایرې کوم عرض البلدونه ښیي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عرض البلد دایرې په یوه کره کې رسمي کړي او د مهمو دایرو نومونه دې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

په طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟

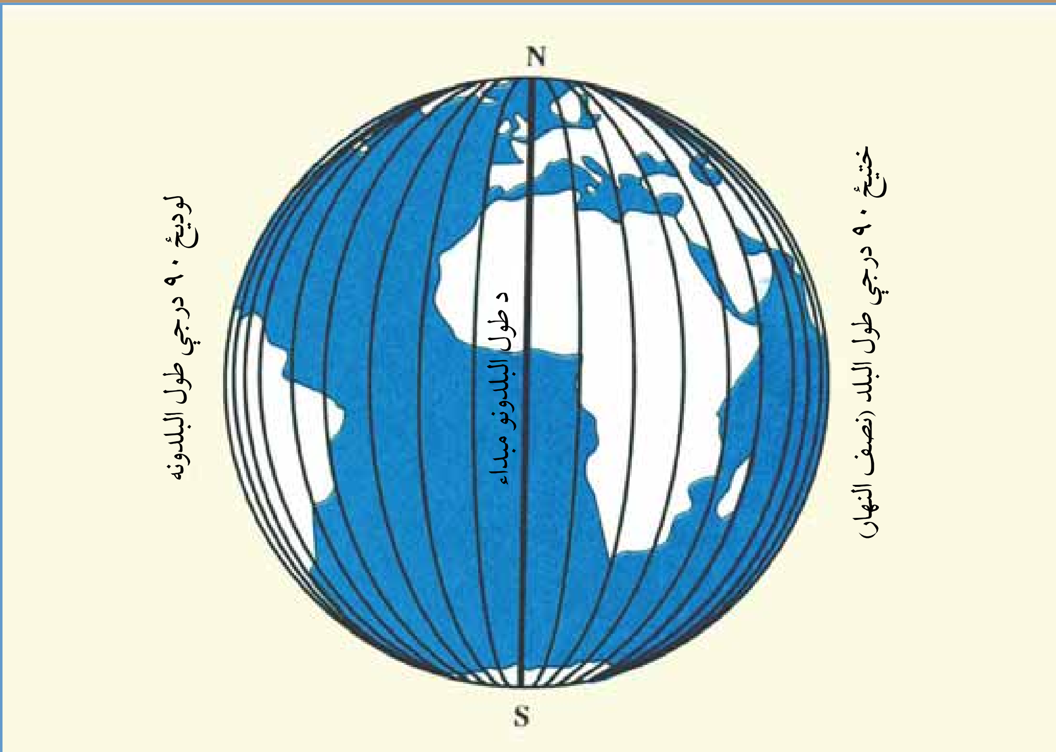

طول البلد

- د طول البلد له دايرو سره د زده کوونکو آشنايي.

د جغرافيايي نقشو پر مخ داسې کرښې رسم شوې دي چې د هغو په وسیله پر نقشې باندې، د ځمکې پرمخ هره نقطه چې وغواړو پیداکولی یې شو. داکرښې د طول البلد او عرض البلدکرښې دي چې د جغرافيايي وضعيه کمیاتو په اصطلاح هم یادیږي. ځمکه دوه قطبه لري، شمالي قطب او جنوبي قطب. هغه فرضي کرښې چې د شمالي قطب څخه پیل او ترجنوبي قطبه رسیږي د طول البلد (نصف النهار) په نامه یادیږي. څرنګه چې د یوې دایرې محیط (۳۶۰) درجې دی نو د طول البلد د ټولو درجو شمیر (۳۶۰) درجې کیږي. د طول البلد هغه کرښه چې د لندن په ښارګې له ګرینویچ څخه تیریږي د طول البلدونو مبداء ده او صفر درجه منل شوې ده چې د طول البلد (۱۸۰) درجې یې د ګرینویچ ختیځ خواته پرتې دي او د ختیځ طول البلدونو په نامه او (۱۸۰) نورې یې د ګرینویچ لویدیځ خواته پرتې دي او د لویدیځ طول البلدونو په نامه یادیږي. د طول البلد

هره درجه په (۶۰) دقیقو او هره دقیقه یې په (۶۰) ثانیو باندې ویشل کیږي. د طول البلد کرښې په یوازې توګه د نړۍ په بیلو بیلو ځایوکې د وخت توپیر ښیي. په نقشوکې د طول البلد او عرض البلد دکرښو تقاطع د ځایونو موقعیت ښیي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې د ځمکې کره رسم کړي او پرهغې باندې دې شمالي قطب، جنوبي قطب، د ګرینویچ د طول البلد کرښه او ختیځ او لویدیځ طول البلدونه وښیي وروسته دې یوتن د خپلې ډلې په استازیتوب زده کوونکو ته خپله موضوع په ټولګي کې توضیح کړي.

پوښتنې

۱ـ دکوموکرښو د تقاطع په وسیله یوه نقطه د نقشې پرمخ موندلې شو؟
۲ـ د ټولو طول البلدو شمیر څو درجې دی او ولې؟
۳ـ د صفر درجې طول البلد له کوم مهم ښار څخه تیریږي؟
۴ـ په نړۍ کې د وخت توپیر دکوموکرښو په وسیله ښودل کیږي.
۵ـ جغرافیایي طول البلد تعریف کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د نن ورځې د لوست لنډیز په پنځوکرښوکې په خپلوکتابچوکې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې

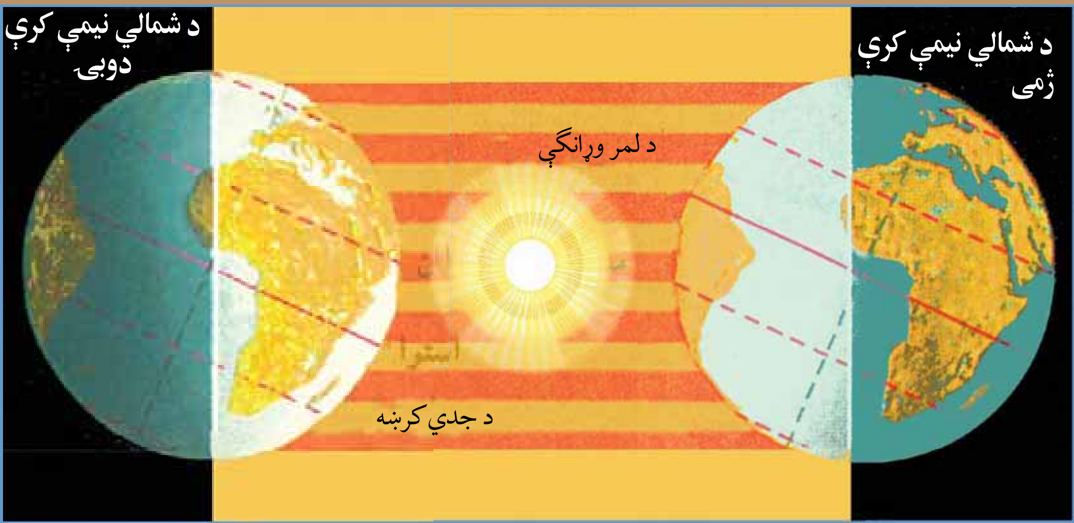

د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له دایرو سره او وضعي حرکت له لویدیځ څخه د ختیځ پر لور

د ځمکې له وضعي حرکت څخه څه نتیجې منځ ته راځي؟

ځمکه دوه ډوله مهم حرکتونه لري: وضعي حرکت او انتقالي حرکت. ځمکه په ۲۴ ساعتونو کې د خپل محور په چاپېر چورلي او خپله دوره بشپړه کوي، چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه یادیږي. دځمکې وضعي حرکت له نتایجو څخه د شپې او ورځې مینځته راتګ دی. لمر تل په یوه طول البلد کې د ختلو په حالت کې او د هغه په مخالف لوري کې په یوه طول البلد کې د پرېوتو په حالت کې وي. نوځکه په ټولو طول البلدونو کې شپه او ورځ پرله پسې واقع کیږي. د ځمکې کره چې د طول البلد (۳۶۰) درجې لري، د (۲۴) ساعتونو په موده کې د لمر د وړانګو له مخې تیریږي. په دې اساس په یوه ساعت کې د لمر د وړانګو له مخې د طول البلد (۱۵) درجې تیریږي . ۱۵° = ۲۴ ÷ ۳۶۰° د طول البلد یوه درجه په څلورو دقیقو کې د لمر د وړانګو له مخې تیریږي. لومړی ختیځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تیریږي او له هغو څخه وروسته لویدیځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تیریږي. ځکه نو د ختیځ طول البلدونو وخت نسبت لویدیځو طول البلدونو ته ناوخته وي. د بیلګې په توګه د کابل ښار چې د ختیځ طول البلد په (۶۹) درجو کې پروت دی او د مکې معظمې ښار چې د ختیځ طول البلد په (۴۰) درجو کې پروت دی د وخت توپیر به یې څومره وي؟

یو ساعت او شپږ پنځوس دقیقې (۶۹°−۴۰°=۲۹°×۴=۱۱۶′÷۶۰=۱/۵۶′) په دې اساس د کابل او مکې معظمې ښارونو په مینځ کې د وخت توپیریو ساعت او شپږ پنځوس دقیقې دی چې په دې صورت کې که د کابل وخت د غرمې نه وروسته یوه بجه او شپږ پنځوس دقیقې وي د مکې معظمې وخت به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرمې ۱۲ بجې وي. د يوې سيمې د وخت د پيداکولو لپاره له نقشې څخه د هغې سيمې د طول البلد درجه پيدا کوو. وروسته د هرې درجې توپير له خپل ښارسره پرتله کوو. څرنګه چې هره درجه په څلورو دقيقوکې د لمر له مخې تيريږي نو هغه د څلورو دقيقو باندې ضربوو په دې توګه د دووسيمو تر منځ د وخت توپير موندل کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي. هره ډله دې د لندن د ګرينويچ ښار چې د طول البلد په صفر درجې کې پروت دی او د کابل د ښار چې د ختيځ طول البلد په ۶۹ درجوکې پروت دی ترمنځ د وخت توپيرمعلوم کړي او سم ځواب دې د ټولګي ترمخ شرح کړي.

پدې شکل کې د طول البلد °۳۶۰ په ۲۴ ساعتوکې د لمر د وړانګو له مخې تيريږي.

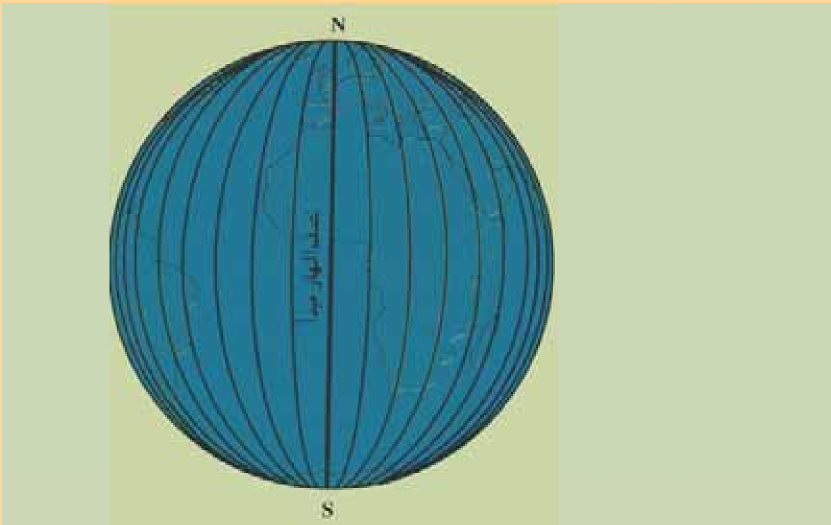

پوښتنې

۱ـ ځمکه څو ډوله حرکت لري؟

۲ـ د ځمکې وضعي حرکت څرنګه يو حرکت دی؟

۳ـ د طول البلد څو درجې د ۲۴ ساعتونو په موده کې د لمر له مخې تيريږي؟

۴ـ د طول البلد هره درجه په څومره وخت کې د لمر له مخې تيريږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ځمکې انتقالي حرکت

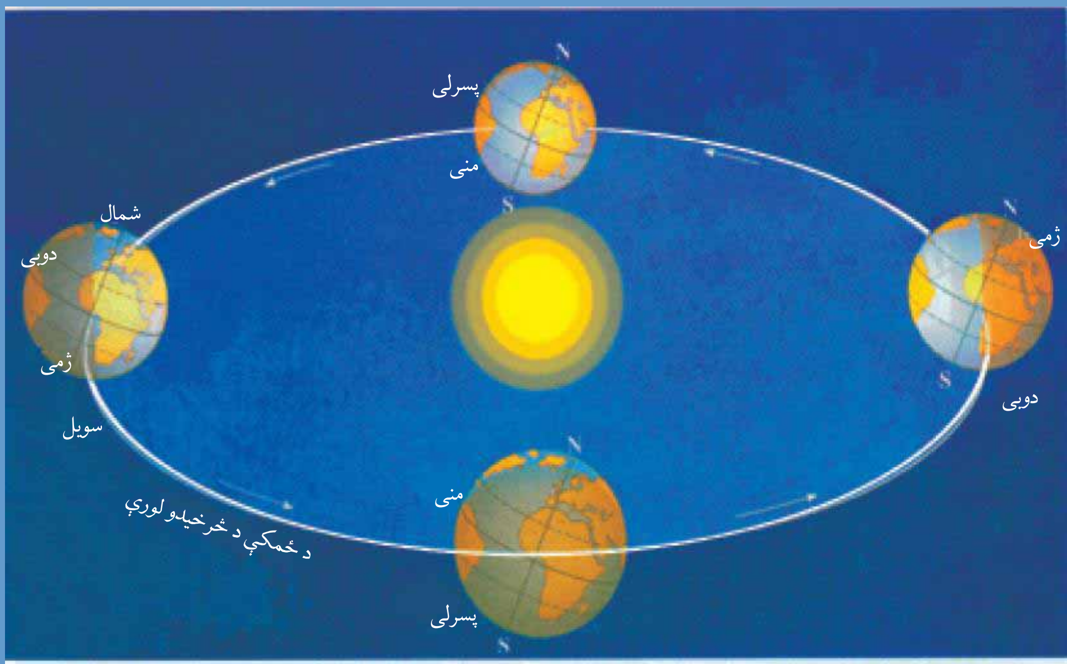

د ځمکې انتقالي حرکت

زده کوونکي دې د ځمکې پر انتقالي حرکت پوه شي او واضح دې شي چې د کال فصلونه څرنګه منځته راځي.

د ځمکې انتقالي حرکت د لمر په چاپېره ترسره کېږي او مدار يې بيضوي دی. لمر د بيضوي په يوه محراق کې ځای لري. له دې کبله د ځمکې واټن له لمر څخه په دوبي او ژمي کې توپير لري. نږدې واټن يې د ۱۴۷ ميلونه کيلومتره او ډېر لرې واټن يې ۱۵۲ ميليونه کيلومتره دی. د ځمکې حرکت پرمدار باندې په يوه ثانيه کې د (۳۰) کيلومترو په چټکوالي ترسره کېږي.

- په پسرلي کې، د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود وي او هغه هم د ورې پر لومړۍ باندې.
- د چنګاښ پر لومړۍ کې د دوبي د فصل پيل وي او د لمر وړانګې د سرطان پر دايرې باندې عمود ځلېږي.
- د تلې په لومړۍ کې د منې فصل او د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود لګيږي.
- د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د ژمي د فصل پيل او د لمر وړانګې د جدي پر دايرې باندې عمود لګيږي.
- له بلې خوا د سرطان (چنګاښ) لومړۍ نيټه د لمر وړانګې د ارکتيک د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو له شانه مماس تېرېږي او ټول شمالي قطب د لمر د وړانګو لاندې راځي. خو په جنوبي قطب کې د لمر وړانګې نه ليدل کېږي. ځکه په شمالي قطب کې شپږ مياشتې ورځ او په جنوبي قطب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شپږ میاشتې شپه منځ ته راځي.

- ددې په خلاف د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د لمر وړانګې د انتارکتیک (جنوبي $66\frac{1}{2}$ درجې عرض البلد) څخه مماس تیریږي ټول جنوبي قطب د لمر د وړانګو په وسیله روښانه کیږي او په جنوبي قطب کې شپږ میاشتې ورځې منځ ته راځي چې دا حالت د شمالي قطب په خلاف وي.
- د حمل (وري) لومړۍ ته د پسرلي اعتدال او د میزان (تلې) لومړۍ ته د منې اعتدال[1] وایي.
- د سرطان(چنګاښ) لومړۍ ته د دوبي لمریز انقلاب او د جدي (مرغومي) لومړۍ ته د ژمي شمسي انقلاب وایي[2] .

د سرطان او جدي کرښو ترمنځ د لمر د وړانګو تګ او راتګ په دولسو میاشتوکې پوره کیږي او په منځنیو عرض البلدونو کې څلور فصله(پسرلی، دوبی، منی او ژمی) روښانه لیدل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ځمکې انتقالي حرکت رسم کړي او د هغه په هکله دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د ارکتیک دایره د ځمکې په کومه برخه کې پرته ده؟
۲ـ د سرطان دایره څه اهمیت لري؟
۳ـ د پسرلي اعتدال څه دی؟
۴ـ د دوبي لمریز انقلاب څه وخت منځ ته راځي؟
۵ـ په شمالي نیمه کره کې شپږ میاشتې ورځ څه وخت منځ ته راځي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دځمکې د حرکتونو په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

۱. د پسرلي اعتدال ته ربیعي اعتدال Vernal Equinox او د منی اعتدال ته خریف اعتدال Autumnal Equinox هم وایي.
۲. د دوبي لمریز انقلاب ته Summer Solstice یا سیفي انقلاب او د ژمي انقلاب ته Winter Solstice یا شتوي هم وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي خلاصه

- جغرافیه هغه پوهه ده چې د انسان او طبیعي چاپیریال متقابلې اړیکې مطالعه کوي. د جغرافیې د پوهې په مطالعې سره د ډېرو لرو سیمو په باره کې صحیح او علمي معلومات ترلاسه کوو.
- ځمکه چې د لمریز نظام د سیارو له جملې څخه ده کروي شکل لري. د استوا کرښه یوه فرضي دایره ده چې ځمکه په دوه شمالي او سویلي نیمو کرو ویشي.
- د سرطان دایره هغه کرښه ده چې د شمالي عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو کې پرته ده او د چنګاښ په لومړۍ کې ورباندې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- د جدي دایره هغه کرښه ده چې په جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجو کې پرته ده او د مرغومي په لومړۍ کې ورباندې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- معتدله سیمې په دواړو نیمو کرو کې د $23\frac{1}{2}$ درجو او $66\frac{1}{2}$ درجو په منځ کې پرتې دي او معتدله اقلیم لري.
- سړې سیمې په دواړو نیمو کرو کې د $66\frac{1}{2}$ درجو د عرض البلدونو او شمالي او سویلي قطب ترمنځ پرتې دي چې سوړ اقلیم لري.
- د استوا له کرښې شمال خواته د شمالي نیمې کرې په نامه یادوي. د استوا له کرښې سویل خواته د سویلي نیمې کرې په نامه یادوي. د شمالي قطب له دایرې (ارکتیک) نه تر شمالي نوي درجې پورې شمالي قطب او د سویلي قطب له $66\frac{1}{2}$ درجو (انتارکتیک) څخه تر جنوبي ۹۰ درجې عرض البلد پورې د سویلي قطب په نامه یادوي.
- د ځمکې محور فرضي کرښه ده چې شمالي او سویلي قطب له یوبل سره په مستقیمه توګه نښلوي او ځمکه دهغه په چاپیره له لویدیځ څخه د ختیځ په لور څرخي.
- هغه کرښې چې د ځمکې په کره کې له ختیځ څخه د لویدیځ په لور کښل شوي دي او د استوا کرښې سره موازي دي د عرض البلد د کرښو په نامه یادیږي چې ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې په شمال کې او ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې سویل خواته پرتې دي.
- هغه کرښې چې شمالي او سویلي قطبونه سره نښلوي د طول البلد په نامه یادیږي. هغه کرښه چې د لندن له ګرینویچ څخه تیریږي د طول البلد صفر درجه منل شوې چې ۱۸۰ درجې یې ختیځ خواته د ختیځو طول البلدونو په نامه او ۱۸۰ درجې یې د لویدیځ په لور د لویدیځو طول البلدونو په نامه یادیږي.

- ځمکه په ۲۴ ساعتونوکې په خپل چاپېر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه یادیږي او د هغه په نتیجه کې شپه او ورځ مینځته راځي. ځمکه په ۳۶۵ ورځو او شپږو ساعتونوکې د لمر پر چاپېر ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د انتقالي حرکت په نامه یادیږي او د هغه له نتیجې څخه د کال څلور فصلونه مینځ ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د افغانستان جغرافيه

په دي څپرکي کې لولو:

- د افغانستان موقعيت
- طبيعي جغرافيه (لوړې سطحې او دښتې، اقليم، غرونه، سيندونه او جهيلونه)
- بشري جغرافيه (نفوس، قومونه، ژبې او دين)
- اقتصادي جغرافيه (کرنه، مالداري، ځنګلونه، د څړځايونه، کاني زيرمې، صنايع او سوداګري)
- مواصلاتي جغرافيه (هوايي او ځمکنی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي هدفونه

ددې څپرکي له لوستلو څخه وروسته له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې:

- د هیواد پر طبیعي جوړښت پوه شي.
- د افغانستان له اقلیم سره آشنا شي.
- د افغانستان د مشهورو غرونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان د سیندونو پر سیستم و پوهیږي.
- د افغانستان د اوبو لرونکو حوزو او د هغو له لویو سیندونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د جهیلونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان له نفوسو او بشري قواوو سره آشنا شي.
- د افغانستان له قومونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له ژبو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له دین سره آشنا شي.
- د افغانستان له اقتصادي جغرافیې سره آشنا شي.
- د صنعتي بوټو له ډولونو سره آشنا شي.
- له طبي بوټو سره آشنا شي.
- د مالدارۍ او څارویو له روزنې سره آشنا شي.
- د ځنګلونو او څرځایونو سره چې ملي شتمني ده، آشنا شي.
- د کاني زیرمو په هکله معلومات ترلاسه کړي.
- د سوداګرۍ پر اهمیت باندې خبرشي.
- د ورلو او راوړلو پر ډولونو او اهمیت باندې پوه شي.

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره په لاندې مهارتي هدفونولاس بري پیدا کړي.

- په افغانستان کې د نفوسو د خصوصیاتو تحلیلول.
- له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د وګړو د ګڼوالي د توپیر تشریح.
- د نقشې پرمخ د کاني شتمنیو ویش.

لسم لوست

د افغانستان موقعيت او څلورخواوې

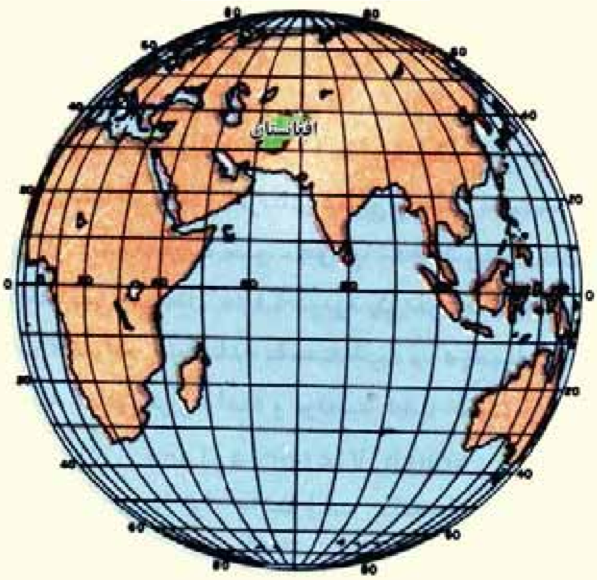

د ځمکې د کرې مدل ته وګورئ چې افغانستان د آسيا د لويې وچې او نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟

افغانستان غرنی هيواد دی، چې د آسيا د لويې وچې په سويل کې په شمالي نيمه کره (د استوا له کرښې نه شمال خواته) او په ختيځه نيمه کره کې (د لندن د ګرينويچ له کرښې څخه ختيځ خواته) پروت دی. د افغانستان پراخوالی (۶۵۲۰۰۰) کيلومتره مربع دی. زموږ هيواد افغانستان له څلورو خواوو وچې چاپير کړی دی او آزاد سمندرته لار نه لري. د عربو سمندرګي ته يې نږدې واټن ۵۰۰ کيلومتروته رسيږي.

د آسيا سياسی نقشه

د افغانستان شمال خواته د منځنۍ آسيا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان جمهوريتونه پراته دي. زموږ د هيواد سويلي او ختيځې پولې (سرحدونه) د پاکستان له اسلامي جمهوريت سره د ډيورند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحمیلي کرښې په واسطه په ننبه شوي چې د افغانستان خلکوهغه په رسمیت ندي پیژندلي. زموږ د هیواد لویدیځ خواته د ایران اسلامي جمهوریت پروت دی. زموږ هیواد شمال ختیځ لورته په یوه لږه برخه کې د چین له جمهوریت سره ګډه پوله لري. د منځنۍ آسیا هیوادونه هم آزاد سمندرته لار نه لري. لدې کبله دهغوی سوداګري د آسیا له سویلي هیوادونوسره د افغانستان له لارې کیږي چې دا موضوع د افغانستان موقعیت ته ښه اهمیت ورکوي.

د ټولګي دننه فعالیت

د نقشې له مخې پیداکړئ چې افغانستان له کومو هیوادونو سره ډېره ګډه سرحدي پوله لري، په ترتیب سره یې له اوږدې پولې لرونکو څخه پیل کړئ.

- پاکستان
-
-

پوښتنې

۱ـ افغانستان د آسیا د لویې وچې په کومه برخه کې پروت دی؟
۲ـ افغانستان د نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟
۳ـ د افغانستان پراخوالی څومره دی؟
۴ـ له افغانستان وچه چاپیره ده او که سمندر؟ نږدې واټن یې له کوم سمندرګي سره او څومره دی؟
۵ـ د افغانستان شمال خواته کوم هیوادونه پراته دي؟ د هریوه نوم واخلئ اوپه نقشه کې یې وښیئ.
۶ـ افغانستان د شمال ختیځ خواته له کوم هیواد سره ګډه پوله لري؟ په نقشه کې یې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان ګاونډي اسلامي هیوادونه د هغو له لوري سره په خپلو کتابچو کې لست کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

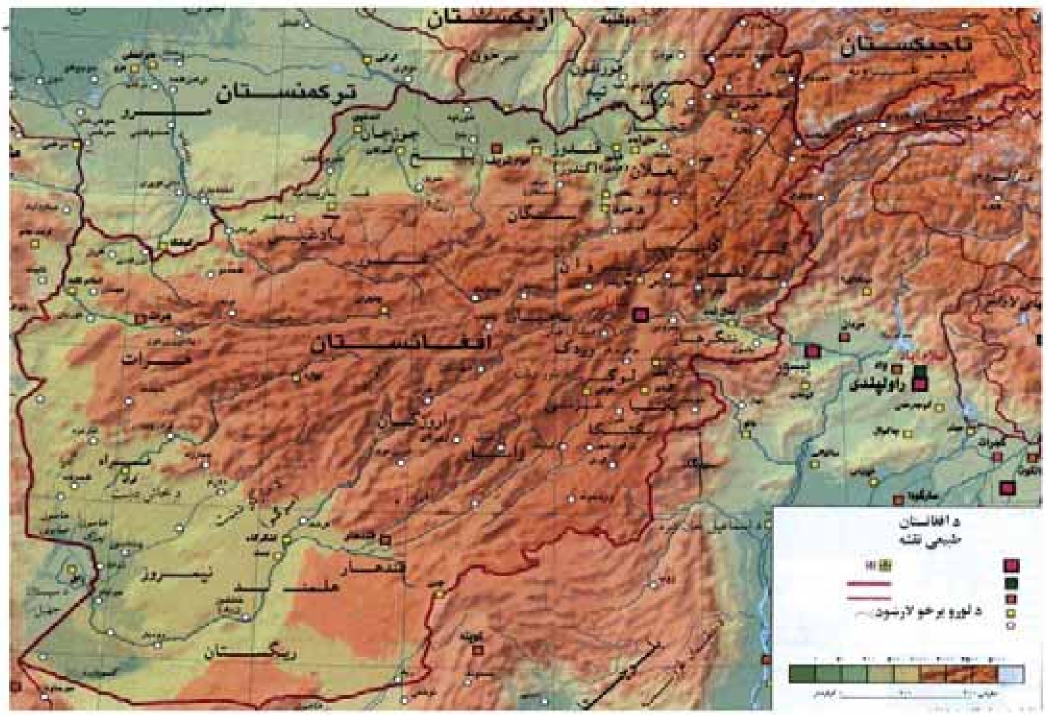

د افغانستان طبیعي نقشه

د افغانستان د طبیعي حالت په هکله څه پوهیږئ؟

تقشي ته ځیر شئ، زموږ د هیواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده، ځیني برخې یې هوارې دي. دهندوکش د غرونو لړۍ، د بابا غر، سفید کوه او سیاه کوه د ترکستان تیربند، او د سپین غر او تور غر د غرو لړۍ لوړې سیمې جوړوي. دا غرونه د هیواد په منځنیو، شمال ختیځو او ختیځو سیموکې پراته دي. په لوړو غرنیو سیموکې ژمی ډېره سړه هوا لري او زیات اوربښت یې د واورې په بڼه وي. واورې په غرونوکې زیرمه کیږي او د پسرلي او دوبي په موسمونو کې د هوارو سیمو لپاره د سیندونو د اوبو اصلي سرچینه جوړوي.

دافغانستان ددې غرونو له لړیو څخه زیات سیندونه سرچینه اخلي، چې خلک یې له اوبو څخه د څښلو لپاره او د خپلو ځمکو د خړوبولو په برخه کې ګټه اخلي. دافغانستان پر ځینو سیندونو د بریښنا بندونه جوړ شوي دي، چې له یوې خوا له نوموړو بندونو څخه په ګټې اخستنې سره د هغو له بریښنا نه ګټه واخلو او له بلې خوا د هغو د اوبو له زیرمو څخه د کرنیزو ځمکو په خړوبولوکې کار واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړې سطحې

هوارې ځمکې چې د غرونو په مینځ کې پرتې دي او نسبت خپل شاوخوا سیموته لوړې وي د لوړې سطحې په نامه یادیږي. زموږ د هیواد مشهورې لوړې سطحې: دپامیر او واخان له لوړې سطحې او مرکزي لوړې سطحې څخه عبارت دي.

د پامیر لوړه سطحه د آسیا د لویې وچې په منځنۍ برخه کې پرته ده، چې لوړ والي یې د سمندر له سطحې څخه د ۲۰۰۰ او ۷۰۰۰ مترو تر منځ دی ، او د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. ددې لوړې برخې یوه برخه د افغانستان په خاوره کې پرته ده.

دښتې

د هیواد سویل لویدیځه برخه چې توده او وچه د هوا حالت لري، اوربښت یې کم دی. په دې سیمو کې د مارګو، سیستان او بکوا دښتې پرتې دي. زموږ د هیواد نورې دښتې عبارت دي له: همدم آب څخه په هرات کې، چمتله په کابل کې،کیله ګي په بغلان کې، ګمبیري په لغمان کې، د سقاوې دښته په لوګر کې، د توپ دښته په وردګو کې او د لیلي دښته په جوزجان کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دافغانستان د غرونو او د هغو د موقعیت او دغزیدو د لورې په هکله، دوهمه ډله دې د افغانستان د لوړو سطحو په هکله او دریمه ډله دې د افغانستان د دښتو په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ دافغانستان د ډېرو مشهورو غرونو نومونه واخلئ؟
۲ـ لوړې سطحې یعنی څه؟ معلومات ورکړئ.
۳ـ د هیواد د لوړو سطحو نومونه واخلئ.
۴ـ ډېره جګه لوړه سطحه څه نومیږي او څومره لوړوالی لري؟
۵ـ د هیواد د مهمو دښتو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د غرونو، سیندونو او دښتو نومونه واخلئ، او د جغرافیې په راتلونکي درسی ساعت کې یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست
د افغانستان د اقلیم په باره کې څه پوهیږئ؟

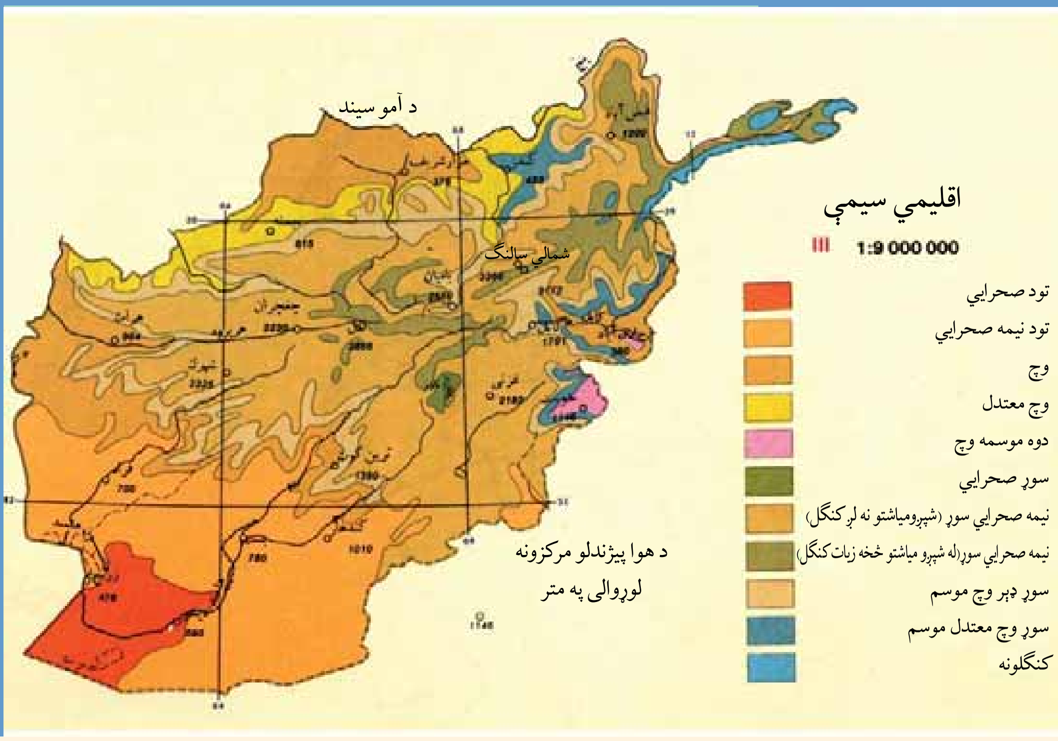

د افغانستان اقلیمي نقشه د عرض البلد له کرښو سره

د اقلیم توري لاتیني ریښه لري له Klima څخه اخستل شوی دي، چې د لمر د وړانګو د میلان معنا ورکوي. د لمر د وړانګو میلان دځمکې د مخ په بیلو بیلو برخوکې توپیر کوي. اقلیم د (۳۰) کلونو په موده کې د یوې سیمې د هوا د حالاتو له منځنۍ اندازې څخه عبارت دی چې په یوه ټاکلي وخت او ځای کې بیلې بیلې ځانګړنې غوره کوي. افغانستان د جغرافیایي موقعیت او طبیعي جوړښت له امله په شپږو لاندې اقلیمي سیمو باندې ویشل شوی دی:

۱- صحرایي اقلیم

د هیواد سویل لویدیځې سیمې، لکه ګرشک، نیمروز او د فراه سویلي برخې په برکې نیسي. اوربښت په دې سیموکې لږ دی. په هغو سیموکې په ژمي کې واوره نه اوریږي. زیاته تودوخه او لږ اوربښت ددې سیمې له ځانګړنو څخه دي. د شپې او ورځې تر منځ

صحرایي سیمې

بې د هوا د تودوخې توپير زيات دي. لكه چې شپې يې ډېرې سړې او د ورځې هوا يې ډېره توده وي. دمارګو، بكوا، خاشرود او سيستان دښتې په دې سيمو كې پرتې دي. په دې برخو كې اغزي لرونكي ډول ډول بوټي، چې د وچې هوا او لنده بل د لړوالي په مقابل كې مقاومت لري، شنه كيږي.

۲- غرنی اقلیم

لوړوالی د ځمكې د مخ د اقليم په بدلون كې ډېره اغيزه لري چې د غرني سوړ اقليم د منځته راتلو سبب كيږي. څرنګه چې دهوا تودوالی په هرو زرو متروكې د شپږو درجو په شاوخوا كې كميږي او د واورې او باران د اورښت كچه زياتيږي، نو له همدې كبله په لوړو غرنيو برخوكې له سړې هوا سره مخامخ كيږو. ډېر اورښت په دغو سيموكې د واورې په شكل وي. دغه واورې په غرونوكې زيرمه كيږي او د سيندونو اصلي سرچينه جوړوي. د هندوكش او سالنګونو د منځنۍ برخې آب و هوا ددې راز اقليم بيلګه ده.

۳- مديترانه يي اقليم

د مديترانه يي اقليم سيمه ډېر تود او وچ دوبی لري. اورښت يې ډېر وختونه په ژمي كې د باران په توګه وي. وريجې، ګنې او د ستروس د كورنۍ ميوې په هغې كې وده كوي. د ننګرهار او لغمان ولايتونه مديترانه يي اقليم لري.

مديترانه يي ونې

٤- د مونسون اقلیم

د پكتيا، خوست او ننګرهار د ولايتونو ځينې سيمې مونسوني اقليم لري. په دې سيموكې په دوبي كې باران اوري. ددې سيمو لنده هوا د لمنځې، خيرې، جنغوزېو او قهوې د ونو د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ډېره برابره او مناسبه ده. زموږ د هیواد ډېر طبیعي ځنګلونه په همدې سیمو کې پراته دي.

٥- ستپي (واښه لرونکی) اقلیم

اورښت په دې سیمو کې زیاتره په ژمي کې کیږي. په دې سیمو کې بوټي ښه وده کوي. دا سیمې د کرنې ودې او د څارویو روزنې ته ډېرې مناسبې دي. په دې سیمو کې د بغلان، کندز، فاریاب، پروان، غزني، کاپیسا، کابل او هرات ولایتونه شامل دي.

د استپي بوټو انځور

٦- الپي توندرا اقلیم

لوړې برخې چې د ځنګلونو او ونو ساحه پکې پای ته رسیږي او نباتات پکې د وړو بوټو او واښو په بڼه شنه کیږي د توندرا د اقلیم سیمه جوړوي. په دې سیمو کې واوره زیاته اوري. ژمی یې ډېر سوړ او اوږد او دوبی یې معتدله او لنډوي. د هوا د ډېر سړښت له امله پکې ونې نه شنې کیږي. په بدخشان کې د پامیر سیمه د هندوکش لوړې برخې او دغزني ناور په دې سیمه کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اقلیم او صحرایي اقلیم په باره کې، دوهمه ډله دې د غرني اقلیم او مدیترانه یي اقلیم په باره کې، دریمه ډله دې د مونسوني اقلیم، ستېپي اقلیم او الپي توندار اقلیم په باره کې سره بحث وکړي او هره ډله دې خپله موضوع د ټولګي په مخ کې شرح کړي.

پوښتنې

۱ـ اقلیم تعریف کړئ.

۲ـ د افغانستان دغه لاندې اقلیمي جدول په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د اقلیم نوم	ځانګړنې	نباتي پوښښ
صحرایي اقلیم		
		مختلف نباتي پوښښ
مونسوني اقلیم		
	اورښت په ژمي کې	د ستروس د کورنۍ میوې

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو د استوګنې سیمه کوم ډول اقلیم لري. په هکله یې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرونه

د افغانستان غرونه

د افغانستان غرونه موږ ته څه ګټې لري؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې کابو $\frac{1}{3}$ برخه خاوره یې غرونو نیولې ده. دا غرونه د افغانستان په منځنۍ او ختیځه برخه کې پراته دي. زموږ د وطن ځینې غرونه په ځنګلونو پوښل شوي دي. زموږ د هیواد په لوړو غرونو کې، دایمي واورې شته، دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کېږي او د سیندونو سرچینه جوړوي.

که په افغانستان کې دا لوړ غرونه نه وای، زموږ هیواد به په یوې بې اوبو او بې بوټو وچې صحرا بدل شوی وای. پر دې سربېره زموږ د هیواد په غرونو کې ډېرې کاني زیرمې، لکه اوسپنه، مس، سرپ او قیمتي ډبرې لکه یاقوت، لاجورد، زمرد او داسې نورې شته دي. له همدې کبله غرونه د افغانستان طبیعي شتمني شمېرل کېږي. د غرونو موقعیت د یوې سیمې د هوا په حالت کې هم زیاته اغېزه لري. د مثال په توګه د ننګرهار په ولایت کې سپین غر له ختیځ نه د لویدیځ په لوري پروت دی، چې په هغه سیمه کې د هند د سمندر له خوا څخه د مونسوني لندې هوا د راتلو مخه نیسي، ځکه نو یوازې د سپین غره په لوړو څوکو کې اوربښت د واورې په شکل، خو ددې ولایت په هوارو برخو کې اورښت کم او د باران په ډول وي. لوړې غرنۍ سیمې د ټیټو برخو په نسبت سړه هوا لري. غرونه له پوځې اړخه هم د اهمیت وړ دي.

د افغانستان مهم غرونه
۱ ـ هندوکش

هندوکش د افغانستان د ډېرو لويو غرونو له ډلې څخه دی، چې د افغانستان له شمال ختيځ کوچني پامير څخه پيل شوی او د سويل لويديځ په لور د باميان تر درې پورې غزيدلی دی. ددې غرونو لړۍ په مرکزي برخه کې پراخه سيمه نيولې ده. هندوکش د ښې مطالعې لپاره په دوو برخو ويشل شوی: ختيځ هندوکش او لويديځ هندوکش. ختيځ هندوکش د بدخشان له زيباک درې څخه د خاواک تر کنډو پورې غزيدلی دی. ختيځ هندوکش زيات لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې تيراجمير نوميږي، چې په چترال کې پرته ده او (۷۷۵۰) متره لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې د افغانستان په خاوره کې نوشاخ نوميږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۷۴۸۵) متره لوړوالی لري. لويديځ هندوکش د خاواک له کنډو څخه د باميانو تر درې پورې غزيدلی دی. لوړوالی يې له ختيځ هندوکش نه لږ دی. له دې کبله يې له کنډوونو تګ راتګ آسانه دی. د سالنګ کنډو د (۳۴۰۰) مترو او د شيبر کنډو د (۳۲۰۰) مترو په لوړوالی سره د لويديځ هندوکش له مشهورو کنډوونو څخه دی، چې د خلکو د تګ او راتګ لاره ده، له شمال څخه سويل ته او د هغې برعکس.

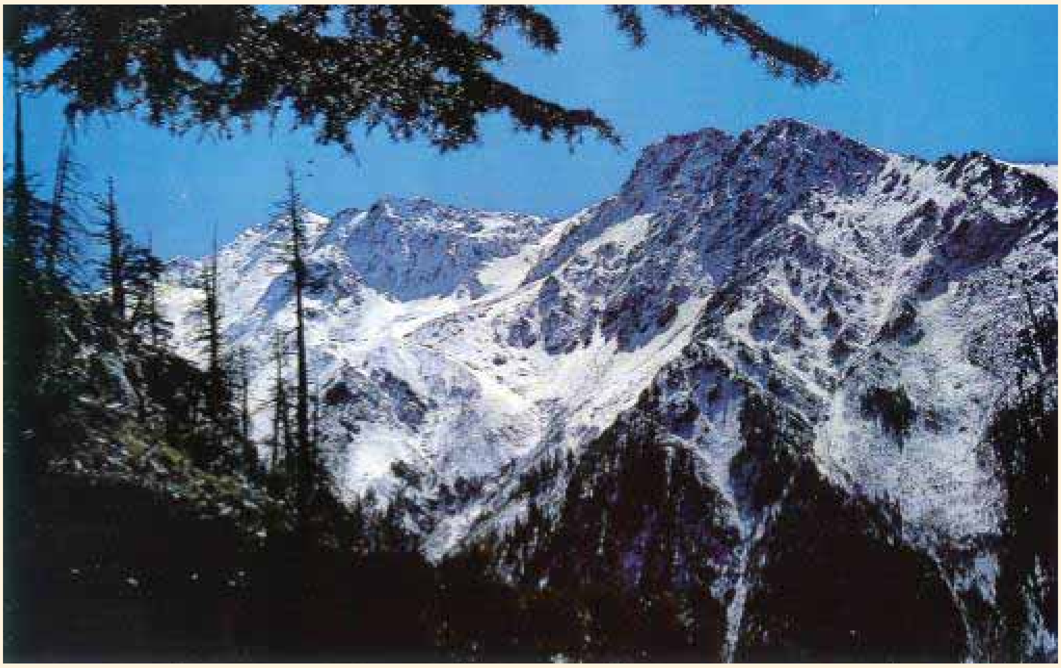
د هندوکش غرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د بابا غر

د بابا غر د افغانستان په منځنۍ برخه کې له ختیځ څخه لویدیځ ته د حاجیګک له کنډو نه پیل شوی د حصار د غره تر سویل پورې غزیدلی دی. لوړه څوکه یې شاه فولادي نومیږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۵۱۴۰) متره لوړه پرته ده. ددې غره لوړې څوکې زیاتره له واورو ډکې وي. په شمالي او سویلي لمنوکې یې د څارویو د روزنې لپاره ښه څر ځایونه شته دي.

د بابا غر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-سپین غر

سپین غر د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. لوړه څوکه یې سیکارام د سمندر له سطحې څخه (۴۷۵۵) متره لوړوالی لري. شمالي او سویلي لمنې یې له طبیعي پراخو ځنګلونو څخه ډکې دي. د خیبر نامتو دره چې له تاریخي او ارتباطي پلوه د اهمیت وړ ده، ددې غره په لړۍ کې پرته ده.

افغانستان زیات غرونه لري. نور مهم غرونه یې دادي: فیروزکوه یا لویدیځ سفیدکوه، لویدیځ سیاه کوه، ګل کوه، د ترکستان تیربند، د سلیمان غرونه، چاګایي، ختیځ تورغر او نور.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، د لاندي موضوعاتو په باره کې دې بحث وکړي او موضوع دې د ټولګي ترمخ شرح کړي. لومړۍ ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي، د بابا غر دې پکې وښیي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دوهمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي سپین غر دې پکې وښیي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دریمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي د هندوکش غر دی پکې وښیي او دهغه په باره کې دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان غرونه زیاتره په کومه سیمه کې پراته دي؟
۲ـ ولې په لوړو غروکې دایمي واورې شته دي؟
۳ـ د هندوکش غر زموږ د هیواد په کومې برخې کې پروت دی؟
۴ـ د بابا غر د هیواد په کومه برخه کې پروت دي؟
۵ـ سپین غر د هیواد په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۶ـ د افغانستان د غرونو اهمیت بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

په خپلو کتابچو کې د افغانستان نقشه رسم کړئ، مهم غرونه د کتاب د نقشې له مخې په هغې کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان سیندونه د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله

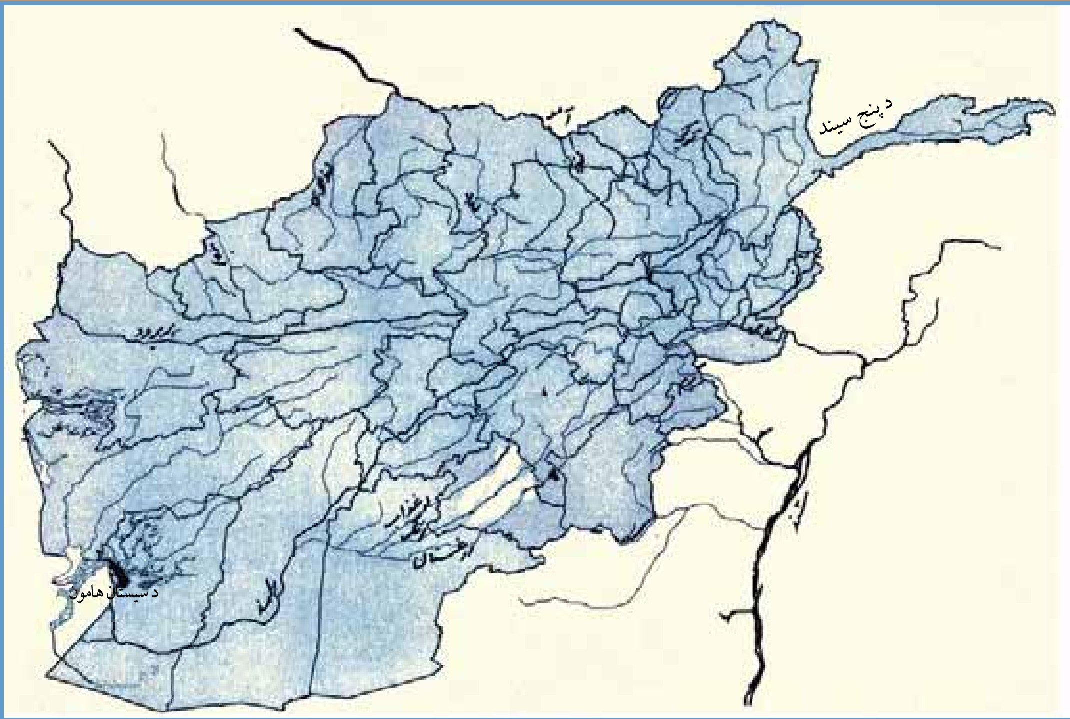

د افغانستان د سیندونو نقشه

آیا رواني اوبه او سیندونه په یوه سیمه کې په مستقیمه د خلکو پر فعالیتونو اغیزه لري؟

د غرونو په لوست کې مو ولوستل چې د هیواد په ډېرو لوړو غرونوکې دایمي واورې شته. دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کیږي او د سیندونو د اوبو سرچینه جوړوي. سیندونه په خپله سرچینه کې واړه وي او لږې اوبه لري، د لارې په اوږدوکې د څو ناوونو اوبه سره یوځای کیږي او سیند ورو ورو لوییږي. څرنګه چې د افغانستان ټولو سیندونو له لوړو غرونو څخه سرچینه اخستې ده، نو په هغو سیموکې چې د سیندونو ځوړ زیات وي. په زیاته اندازه د اوبو د بریښنا انرژۍ د تولید او قوت درلودونکې وي. د هر یوه سیند په اوږدوکې په ځینو برخوکې د څوکیلومترو په اوږدوکې د بریښنا بندونو د جوړښت امکان شته دی. خو د سیندونو له سرچینې څخه تر خولې (مصب) پورې د زیات ځوړ او ډبرین بستر له امله د افغانستان سیندونه زیاتره د بیړۍ چلولو وړ نه دي. همدارنګه د سیندونو له اوبو څخه په کرنه او کب نیولوکې هم ګټه اخستله کیږي. لوی سیندونه عموما مرستیالان او څانګې لري. د سیندونو څانګې د سیند په ښي او کینو

غاړو کې بهیږي په پای کې بې اوبه د لویو سیندونو سره یوځای کیږي. له لویو سیندونو سره ددې کوچنیو سیندونو د اوبو یوځای کیدل د سیندونو د سیستم په نامه یادیږي.
د جغرافیې پوهانو د افغانستان روانې اوبه په پنځو اوبه لرونکو حوزو ویشلې دي، چې عبارت دي له:
لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه
دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه
دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه
څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه
پنځم ـ د تړلو حوزو سیندونه

لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر لوی سیند د کابل سیند دی، چې د بابا د غره د اونۍ له کنډو څخه سرچینه اخلي، له لویدیځ څخه د ختیځ په لور بهیږي.د کابل ښار، لغمان ولایت او ننگرهار څخه تیریږي او په اټک کې

د نغلو د بریښنا بند

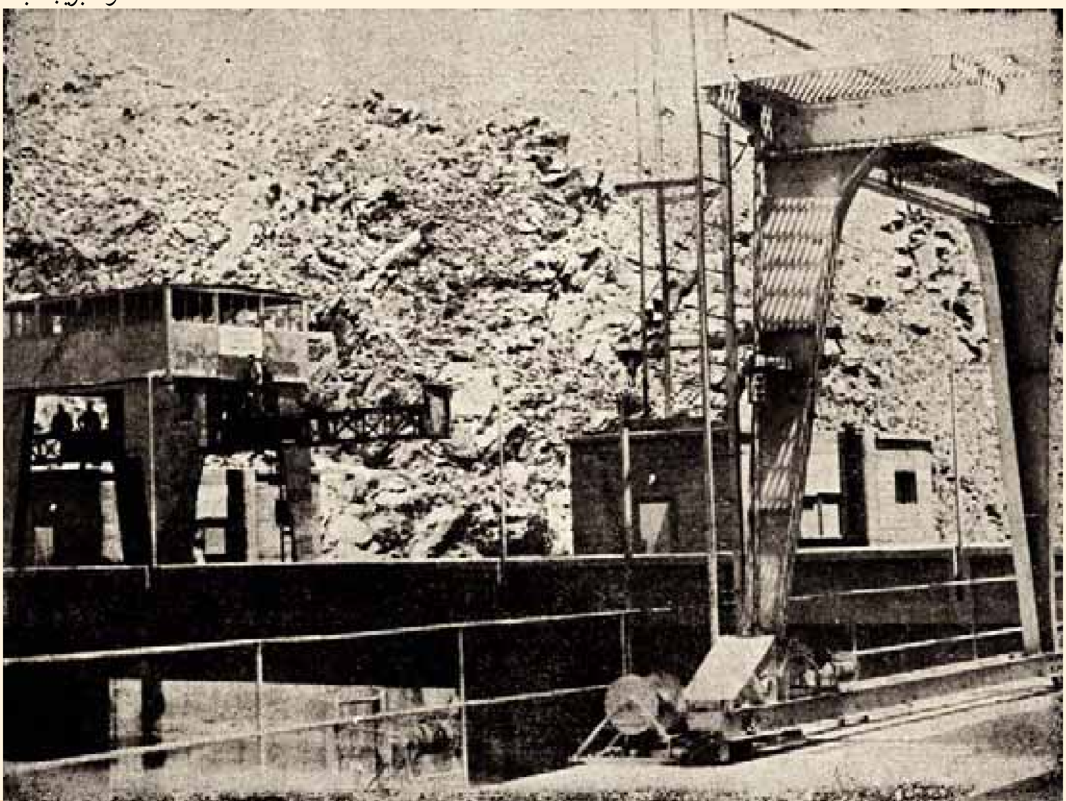

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سند له سیند سره یوځای کیږي. دکابل د سیند مرستیالان دادي: د لوګر، پنجشیر، لغمان (الیشنګ او الینګار) او دکونړ سیندونه. دکابل د سیند له اوبو څخه دکرنې د ځمکو په خړوبولو کې ګټه اخستله کیږي. د ماهیپر، نغلو، سروبي او درونټې د برېښنا بندونه دکابل د سیند په اوږدوکې جوړ شوي دي، چې د هغو له برېښنا څخه دکابل او جلال آباد د ښارونو په روښانولوکې ګټه اخستله کیږي.

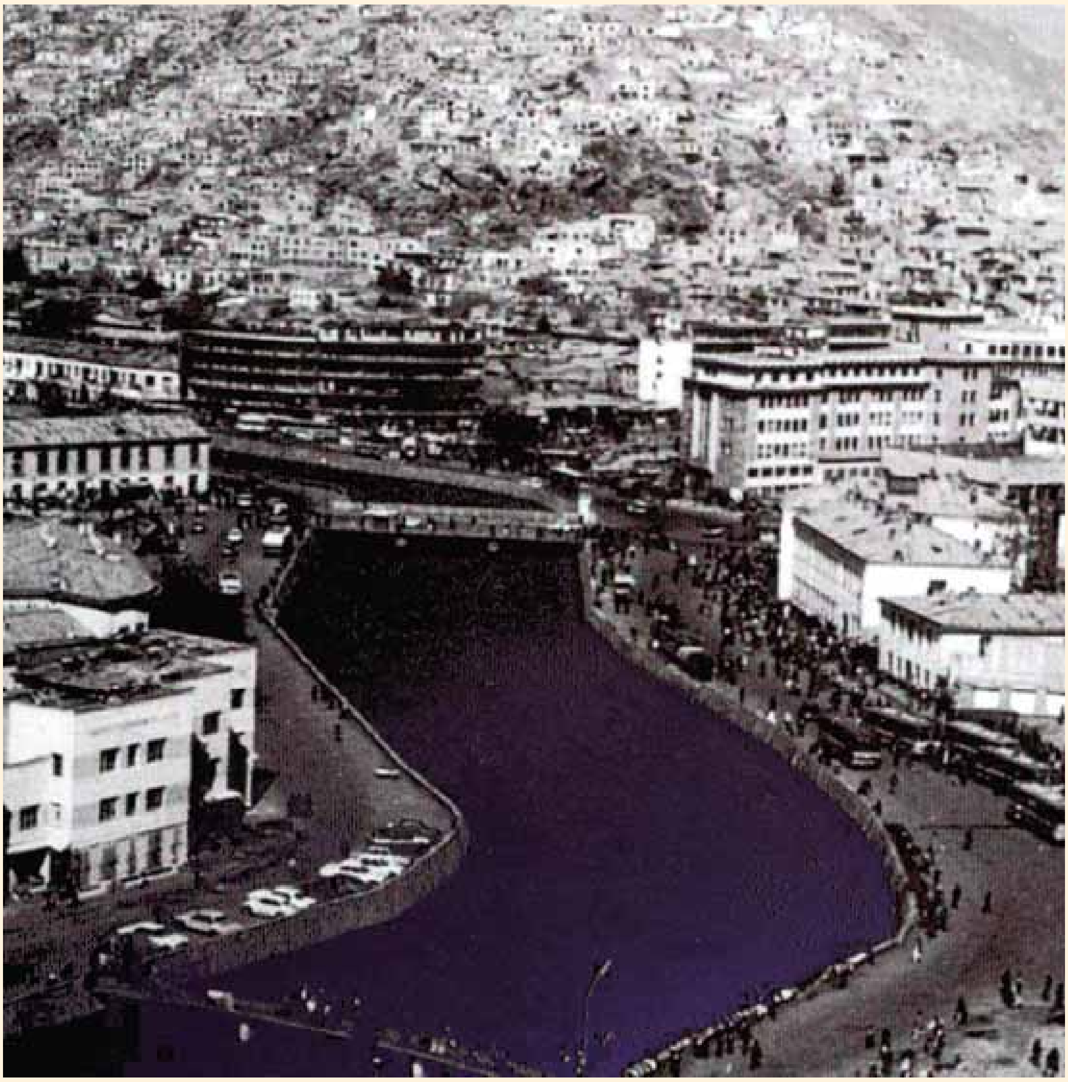

دکابل سیند او د ښار مرکز

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ـ د آمو د حوزې سيندونه

د آمو سيند، چې يونانيانو د اکسوس او عربانو د جيجون په نوم ياد کړی دی، ددې سيمې ډېر لوی سيند دی چې له کوچنې پامير څخه سرچينه اخلي او د ارال په سمندرګي کې توييږي. دا سيند د زرقول نه تر خماب پورې د (۱۲۰۰) کيلومترو په اوږدوالي د افغانستان او تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان د جمهوريتونو ترمنځ طبيعي پوله جوړوي. مرستيالان يې د افغانستان له خاورې څخه د کندز او کوکچې سيندونه دي.

د آمو د سيند له اوبو څخه لږې کبله چې سيند تيټ او د افغانستان په خاوره کې د سيند بهير ته نږدې ځمکې لوړې پرتې دي، ګټه نه اخستله کيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي. دوه ډلې دې د آمو د حوزې پر سيندونو او دوه ډلې دې د کابل د سيند د حوزې پر سيندونو بيل بيل بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ تشريح کړي.

پوښتنې

۱ـ سيندونه له څه ډول غرونو څخه سرچينه اخلي؟
۲ـ آيا د سيند اوبه ناڅاپه زياتيږي؟
۳ـ له سيند څخه څه ګټه اخلو؟
۴ـ ولې د افغانستان سيندونه د بيړۍ چلولو وړ ندي؟
۵ـ په هغو سيمو کې چې سيند ډېر ځوړ لري، ورځني څه ګټه اخستلای شو؟
۶ـ د افغانستان د اوبه لرونکو حوزو نومونه واخلئ؟
۷ـ د آمو سيند د افغانستان او کومو هيوادونو ترمنځ طبيعي پوله جوړوي؟
۸ـ د کابل سيند له کوم غره څخه سر چينه نيولې او د بهيدو لوری يې کوم لوري ته دی؟
۹ـ د کابل د سيند د مرستيالانو نومونه واخلئ؟
۱۰ـ د کابل د سيند له اوبو څخه څه ګټه اخستله کيږي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د خپلې سيمې د سيندونو د اهميت په باره کې معلومات راټول کړئ او په ټولګي کې يې وړاندې کړئ.

پنځلسم لوست

د افغانستان د نورو حوزو سیندونه

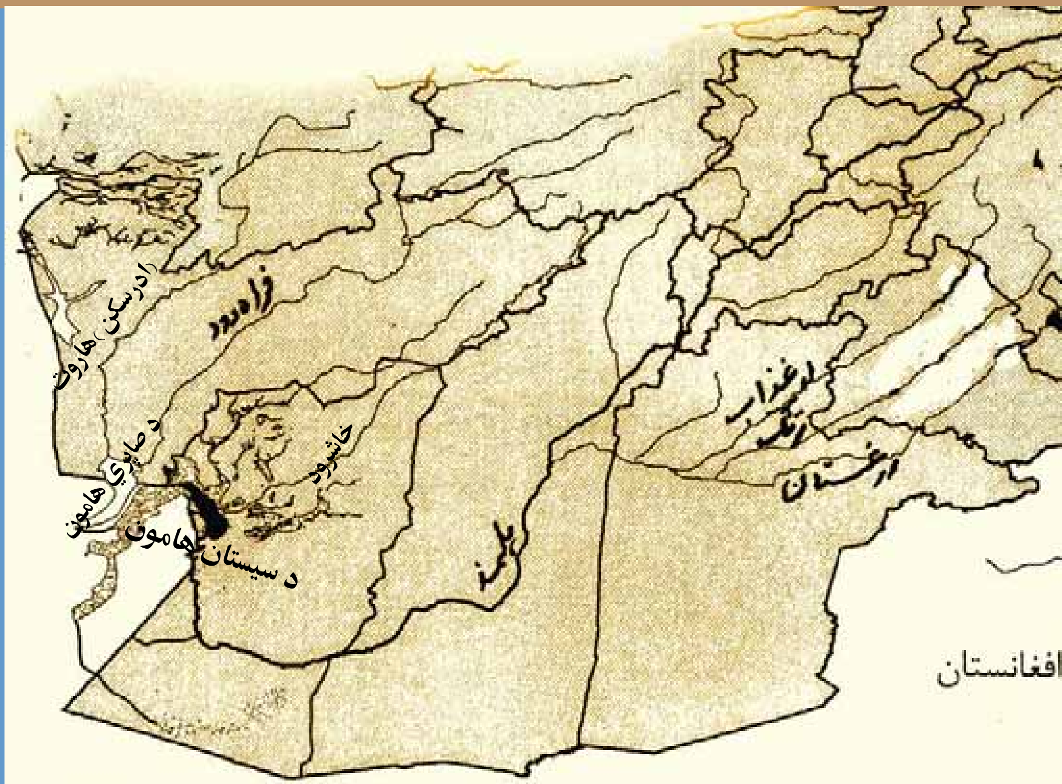

د هلمند او د هغه د مرستیالانو نقشه

آیا د افغانستان له ډېر اوږده سیند سره آشنا یاست؟

دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه

د افغانستان ډېر لوی او اوږد سیند د هلمند سیند دی، چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو ځخه سرچینه اخلي او د سویل لویدیځ په لور بهیږي. اوږدوالی یې (۱۴۰۰) کیلومتره دی. مرستیالان یې د موسی کلا، ارغنداب، ترنک او ارغستان سیندونه دي. ځینې سیندونه له هلمند سره نه یوځای کیږي او د سیستان په جهیل کې تویږي، چې هغه له: خاشرود، فراه رود، ادرسکن یا هاروت څخه عبارت دي. د هلمند د سیند تر څنګ د ګرشک په سیمه کې د بغرا نهر جوړ شوی دی. دا نهر د نادعلي سیمې او هغه دښتې چې د بست کلا په لویدیځ کې پرتې دي خړوبوي.

څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر مهم سیند هریرود دی، چې د بابا د غره له لویدیځ څخه سرچینه اخلي او له ختیځ څخه د لویدیځ لورته بهیږي. دا سیند له اسلام کلا څخه تر ذوالفقار پورې د افغانستان او ایران ترمنځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي پوله جوړوي. هريرود په خپله تګ لاره کې د هرات ولايت سمسوروي. ددې حوزې بل مهم سيند د مرغاب سيند دی.

پنځم - د ترلو حوزو سيندونه

هغه سيندونه چې له لوړو غرونو سرچينه اخلي اوپه يوې ترلې حوزې کې بهيږي او دبل سيند سره نه يوځای کيږي، د ترلو حوزو د سيندونو په نامه ياديږي، لکه: د غزني سيند چې د غزني د ښار څخه له تيريدو وروسته د غزني په ولاړو اوبو کې توييږي. ددې حوزې نور سيندونه له: بلخاب سيند، سمنګان سيند، اندخوی سيند او د قيصار له سيند څخه عبارت دي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندې يوې موضوع په هکله سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي ترمخ بيان کړي.

- د هلمند د حوزې سيندونه
- د هريرود د حوزې سيندونه
- د ترلو حوزو سيندونه

پوښتنې

۱- د افغانستان ډېر اوږد سيند کوم دی او څومره اوږدوالی لري؟
۲ـ د هلمند د سيند د مرستيالانو نومونه واخلئ؟
۳ـ د هغو سيندونو نومونه واخلئ چې په مستقله توګه بهيږي او د سيستان په جهيل کې توييږي.
۴ـ د هلمند له سيند څخه تر اوسه څه ګټې اخستل شوې دي؟
۵ـ هريرود له کوم غره څخه سرچينه نيولې او کوم ولايت سمسوروي.
۶ـ هريرود د کومو هيوادونو ترمنځ طبيعي پوله جوړوي؟ د هغو هيوادونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د پرانيستو حوزو سيندونه، لکه هلمند او نور د ترلو حوزو له سيندونو سره پرتله کړئ او خپل معلومات ټولګي ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د افغانستان د جهیلونو په باره کې څه پوهیږئ؟

آیا تر اوسه په خپل چاپیریال کې له ولاړو اوبو سره، چې له خلورو خواوو څخه پر وچه چاپیره شوي وي، مخامخ شوی یاست او پوهیږئ چې هغو ته څه وایي؟

هغه ولاړې اوبه چې څلورو خواوته یې وچه وي د جهیل په نامه یادیږي. زموږ هیواد افغانستان په ځینو برخوکې ترلې حوزې لري، چې د جهیلونو د رامنځته کیدو سبب شوي دي. ځیني له دغو جهیلونو د مساحت له مخې کوچني او ځیني لوی دي. یو شمیر له دغو جهیلونو په لوړو سیموکې د یخچالي اوبو څخه منځته راغلي او ځیني په هوارو سیموکې د سیمه ییزو سیندونو د اوبو له توییدو څخه جوړ شوي دي او په بیلو بیلو نومونو، لکه هامون، کول، ولاړې اوبه او یا جهیل په نامه یادیږي.

د سیستان هامون

د هلمند هامون، د صابري هامون، د پوزک هامون او ګود زیره د هیواد په سویل لویدیځه برخه کې د نیمروز په ولایت کې د سیمه ییزو سیندونو اوبه جوړوي. ددې هامونونو غاړې د سیندونو د اوبو د زیاتیدو له امله توپیرکوي.

د هلمند هامون د افغانستان او ایران ترمنځ یوه برخه طبیعي پوله جوړوي. لکه چې دارنګه یوه برخه چې د افغانستان او بله برخه یې په ایران پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیوا جهیل

د شیوا جهیل د بدخشان په ولایت کې پروت دی. اوبه یې پاکې او رڼې دي، په ژمي کې کنګل کیږي. د شیوا جهیل د سمندر له سطحې څخه (۳۰۵۰) متره لوړوالی لري.

د زرقول جهیل

د زرکول یا زرقول جهیل د پامیر په لوړه سطح کې د افغانستان او تاجکستان د پولې تر منځ پروت دي. دا جهیل د آمو او پامیر د سیندونو لومړنۍ سرچینه جوړوي. د شمالي غاړې اوږدوالی یې شپږ کیلومتره، سویلي غاړې یې لس کیلومتره او سورېي څلورنیم کیلومتره دی، دا جهیل هم یخچالي دی. د کال په ډېرو وختو کې یې اوبه منجمدې او کنګل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چقمقتین جهیل

دا جهیل هم په پامیر کې پروت دی. د واخان سیند له دې جهیل څخه سرچینه اخلي. ددې جهیل اوږدوالی ۱۷ کیلومتره او سوربې دوه نیم کیلومتره دی. شاوخوابې شنه او سمسوره ده د قرغز خلکو د څارویو لپاره یې د څړ ځایونه جوړ کړي دي.

د غزني ولاړې اوبه

د غزني ولایت سویل خواته موقعیت لري. د غزني سیند پکې تویږي. ددې جهیل اوبه ښه خوند نه لري.

د هرات مالگین جهیل د افغانستان او ایران د پولې تر منځ پروت دی. اوبه یې مالگینې دي اوله هغه څخه مالگه لاس ته راوړي.

له پورتنیو جهیلونو پرته، یو شمیر طبیعي بندونه چې سیمه ییز جهیلونه یې جوړ کړي دي، هم زموږ په هیواد کې شته دی، چې ډېرې ښکلې او زړه وړونکې منظرې جوړوي.لکه د بامیانو په ولایت کې د امیربند (هیبت، پنیر، پودینه او ذولفقار).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د جهیلونو او د هغو د منځته راتګ، دوهمه ډله دې د سیستان د هامون او د غزني د ولاړو اوبو، دریمه ډله دې د بدخشان د ولایت د جهیلونو، زرقول او چقمقتین او څلورمه ډله دې د امیر بند په هکله سره بحث وکړي او د بحث نتیجه دې د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ جهیل تعریف کړئ.
۲ـ د لوړو او ټیټو برخو جهیلونه سره څه توپیر لري؟
۳ـ جهیلونه په کومو نومونو او اصطلاحاتو یادیږي؟
۴ـ د هلمند هامون د کومو هیوادونو ترمنځ یوه برخه پوله جوړه کړیده؟
۵ـ د زرقول جهیل د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟
۶ـ کوم سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخلي؟
۷ـ د امیر بند د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هغه جهیلونه چې تاسې لیدلي دي، نومونه یې واخلئ، د هغو په هکله څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

اوه لسم لوست

بشري جغرافيه

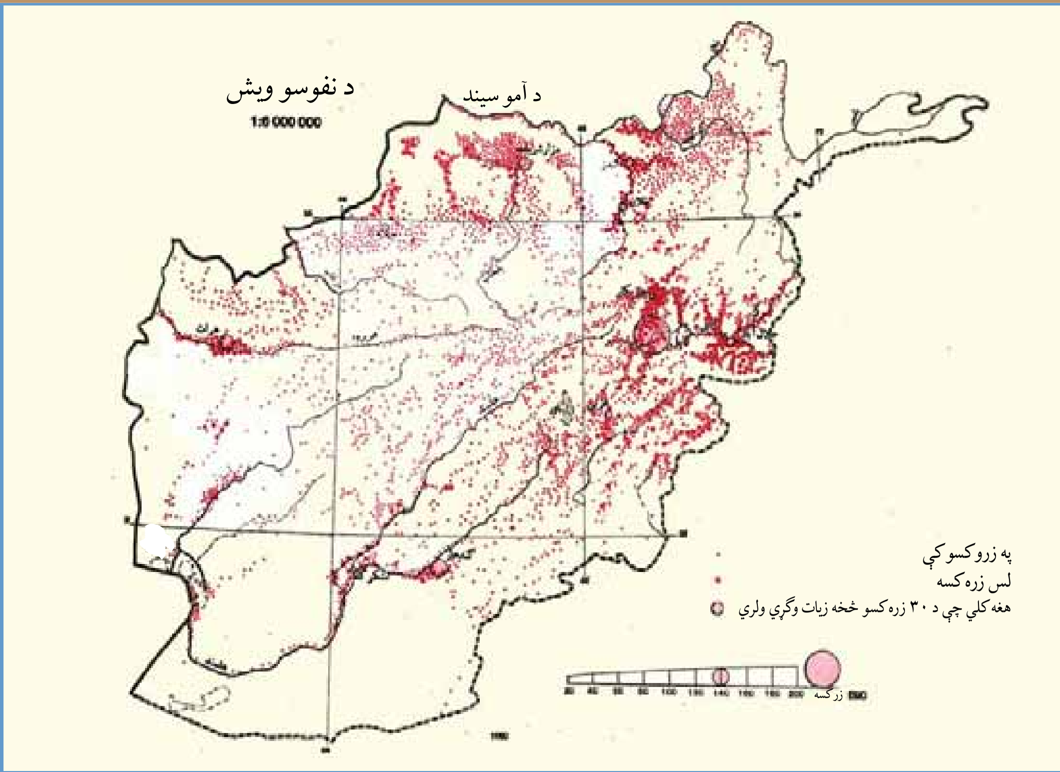

د جغرافيې علم په بيلابيلو څانګو ويشل کيږي، چې د هغو له اصلي څانګو څخه يوه هم بشري جغرافيه ده، چې د نفوسو، قومونو، ژبو، دينونو او نورو موضوعاتو په هکله بحث کوي.

نفوس

افغانستان يو پراخه هيواد دی چې کابو ۲۲ ميليونه تنه وګړي لري. په ۱۳۸۲ کال کې په افغانستان کې په هرکيلومتر مربع کې د وګړو ګڼوالی په منځنۍ توګه ۴۰ تنه و. د نفوسو ويش د افغانستان په ټولو ځايونو کې يو ډول نه دی، په ختيځو برخوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په سويل لويديځو او منځنيو برخوکې د وګړو ګڼوالی لږ دی. د هيواد اوسيدونکي د بيلابيلو سياسي، اقتصادي او اقليمي عواملو په اساس له کليونه د ښارونو په لور مهاجرت کوي، چې دا کار په ښارونوکې د خلکو د ګڼوالي سبب شوی دی.

قومونه

- په افغانستان کې کوم قومونه ژوند کوي؟

زموږ ګران هيواد افغانستان، د افغانستان د اسلامي جمهوري په نامه او هره تبعه يې د (افغان) په نوم ياديږي د بشري جغرافيې له نظره افغانستان له بيلوبيلو قومونو، لکه: پښتون، تاجک، هزاره، ازبک، ترکمن، بلوڅ، نورستاني او نورو څخه جوړ شوی دی. پښتانه او تاجکان چې ددې سيمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آريايي نژاد څخه دي د هيواد په کابو ټولو برخوکې ژوند کوي. هزاره ګان، ازبکان او ترکمنان هم د افغانستان له نورو توکمونو څخه دي، چې زياتره دافغانستان په مرکزي او شمالي برخوکې اوسيږي. نورستانيان او پشه يان هم له اصلي قومونو څخه دي، چې په ختيځو ولاياتوکې ژوند کوي. بلوڅان هم ددې هيواد له اصلي اوسيدونکو څخه دي چې په بلوڅي ژبه خبرې کوي او د افغانستان په سويل لويديځ کې ژوند کوي.

ژبې

په افغانستان کې له ديرشو څخه زياتې ژبې او لهجې شته دي چې ځينې يې دادي: پښتو، دري، ازبيکي، ترکمني، بلوڅي، پراچي،منجي، واخي، زيباکي، اشکاشمي، پشه يي، نورستاني، تيرايي، جتي، سندي، پنجابي او نورې چې له دې جملې څخه دوه ژبې پښتو او دري چې د هيواد اکثريت وګړي ورسره بلد دي، زموږ د هيواد رسمي ژبې دي. سيمه ييزې ژبې، لکه: ازبکي، ترکمني، بلوڅي، نورستاني او پشه يي په خپلو سيموکې د دريمې ژبې په توګه رسميت لري.

دين

زموږ د هيواد خلک د اسلام د مقدس دين پيروان دي. زموږ اکثريت خلک د حنفي مذهب پيرو دي. د جعفري او اسماعيلي د مذهبونو يو شمير پيروان هم په دې هيواد کې ژوند کوي. يو شمير هندوان هم په افغانستان کې اوسيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د بشري جغرافيې پر يوې موضوع، لکه: نفوس، قومونه، ژبې او د افغانستان د خلکو ددين په هکله سره بحث وکړي او له هرې ډلې دې يوتن موضوع د ټولګي په مخ کې تشريح کړي.

پوښتنې

۱- د افغانستان په کومو ولايتونوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په کوموکې لږ دی؟
۲ـ د افغانستان اتباع په څه نامه ياديږي؟
۳ـ په افغانستان کې د ژبو شمير څومره دی؟ د څو مهمو ژبو نومونه واخلئ.
۴ـ د افغانستان د رسمي ژبو نومونه واخلئ؟
۵ـ په افغانستان کې د کومو دينونو پيروان ژوند کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په ولايت او د استوګنې په سيمه کې مهاجرت له کلي نه ښار ته زيات دی او که له ښاره کلي ته؟، په څو کرښو کې يې وليکئ اوپه ټولګي کې يې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي جغرافيه

د افغانستان کرنيز فعاليتونه

آيا پوهيږئ چې کرنه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

له تصويرونو څخه مو څه زده کړل؟

د تراکتور په واسطه د ځمکې پستول (يوې کول)

د نباتاتو د غټيدو او ودې لپاره هوا، اوبو، خاورې، لمر او نښې او ډول ډول سرې ته اړتيا ده، د ځمکې خاوره د نباتاتو تکيه ځای دی، او پکی بيلابيل غذايي توکي شته دي. افغانستان يو داسې هيواد دی چې په سلوکې ۸۵ خلک يې د کرنيزو محصولاتو له لارې ژوند کوي. زموږ په هيواد کې د آريايانو له وخته تر اوسه پورې کرنه په دوديزه او عنعنوي توګه يوې کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځارويو په وسيله او د کروندګرو د مټو او لاسونو په زور ترسره کيږي.
زموږ د هيواد کرنيز حاصلات غلی داني، لکه: غنم، وربشې، جوار، وريجې، ګدن، لوبيا، نخود، مې، مشنګ، باقلي او داسې نور دي.

غنم

دغنمو کرل په کرنيزو ځمکو کې په اوبيز او للمي توګه د مني او پسرلي په موسمونو کې سرته رسيږي. د مني غنم په تودو سيمو کې تر (۲۵۰۰) مترو لوړوالي او پسرلني غنم په اوبيز او للمي توګه تر(۳۳۰۰) مترو لوړوالي پورې کرل کيږي. په سړو سيمو کې د کال يو يا دوه فصله حاصل اخستل کيږي او د تودو برخو په ځينو سيمو، لکه: ننګرهار کې يوکال د يوې کرنيزې ځمکې څخه تر درې فصله هم حاصل اخستل کيږي.
للمي غنم د کب او وري په مياشتو کې د غونډيو په لمنو او هوارو ځمکو کې کرل کيږي، چې د پسرلنيو اوربښتونو په وسيله خړوبيږي.
افغانستان ۲۲ مليونه هکټاره ځمکې لري، چې تر اوسه يې يوازې ۳،۳۷ مليونه هکټاره ځمکه د غنمو کرنې ته ځانګړې شوې ده.

د غنمو کروندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۸۲ هـ،ل کال کې د غلو ټول تولید ۵،۲ ملیونه ټنه شمیرل شوی او د هیواد د وګړو د خوړو لپاره د نورو (۵۲۷) زره ټنو د واردولو اړتیا وه. د کرنې له ماشین آلاتو څخه د ګټې اخستنې په اساس په هر هکتار ځمکه کې د غنمو حاصلات (۲،۲) ټنه وه او په ۱۳۸۲ هـ،ل کال کې په ټول افغانستان کې د غنمو تولید (۴،۵) ملیونه ټنه زیات شوی دی.

وریجې

ستاسو په نظر د وریجو اهمیت د خلکو د خوراکي توکي په توګه څه دی؟

د نریو او غټو وریجو کرل، چې له غنمو وروسته زموږ د خلکو د خوراکي توکو څخه شمیرل کیږي. په (۲۱۴) زره هکتاره ځمکه کې کرل کیږي. د وریجو د بوټي کرل په هغو سیمو کې چې تود اقلیم، لنده هوا او ډیرې اوبه لري، ښه حاصل ورکوي. نو ځکه د بغلان نرۍ باره وریجې، د کونړ د پشد وریجې، د لغمان نرۍ وریجې، د کندز د خان آباد د سیمو وریجې او د مزارشریف وریجې له ډېر شهرت نه برخمنې دي.

د وریجو کرونده

جوار

جوار زموږ د وطن د خلکو بل خوراکي توکي دی، چې کرنه يې تر ۲۶۰۰ مترو لوړوالي پورې ترسره کيږي او د کرنې ساحه يې د ۵۰۰ زره هکتاره ځمکې په شاوخوا کې ده. د جوارو کرنه زياتره د پکتيا او ننګرهار په ولايتونو کې ترسره کيږي.

د جوارو محصول

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندنيو فعاليتونو څخه د يوه په هکله پخپل منځ کې بحث او خبرې وکړي او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د خپلو خبرو پايله د ټولګي تر مخ شرحه کړي.

- د غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- په هيواد کې د وريجو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- د جوارو د کرنې په هکله معلومات راټول کړئ.

پوښتنې

۱- د هيواد د غوره کرنيزو محصولاتو نومونه واخلئ.
۲ـ په کوم دليل ويلای شئ چې افغانستان يو کرنيز هيواد دی؟
۳ـ د اوبيزو غنمو او د هغو د کرنې د وخت په هکله څه پوهيږئ؟
۴ـ د للمي غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ؟
۵ـ په هيواد کې د وريجو د کرنې او ډولونو په هکله څه پوهيږئ؟
۶ـ اوبيز او للمي غنم سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په سيمه کې کوم کرنيز محصولات کرل کيږي، خپل معلومات خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

طبي او صنعتي نباتات

د پنبې کرونده

د افغانستان طبيعي ځانګړنو او جغرافيايي موقعيت ته په پام سره په دې هيواد کې ډېر صنعتي او طبي بوټي وده کوي.

الف ـ صنعتي بوټي

ستاسو په نظر صنعتي بوټي د هيواد په اقتصاد کې څه اهميت لري؟

زموږ په هيواد کې صنعتي بوټي له پنبې، چغندرو، ګنيو او نورو څخه عبارت دي.

۱- پنبه

پنبه له دوو برخو څخه چې يوه يې مالوچ او بله برخه يې د پنبې دانه ده او د نساجي په فابريکو کې يو له بل څخه جلا کيږي، جوړه شويده. د مالوچو له برخې نه يې د نساجي په فابريکو کې هر ډول نخي ټوکران، شطرنجۍ، جوال او رسۍ جوړوي او همداراز له پنبه داني څخه يې نباتي غوړي، د کالي مينځلو صابون او د پاتي توکو نه يې حيواني کنجاره جوړوي. له کورنۍ جګړو څخه د مخه زموږ په هيواد کې د بګراميو، ګلبهار، پلخمری، کندز، مزارشريف، بلخ، هرات، هلمند، کندهار او ننګرهار د نساجي فابريکو فعاليت کاوه، چې ډول ډول سپنسين ټوکران يې توليدول. د پنبې نبات د ثور په مياشت کې کرل کيږي او د مني په وروستيو کې په لومړۍ، دوهمې، دريمې او څلورمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجي د لاس په وسیله راټول او سورت کیږي او د دوبي په تودې هواکې ښه حاصل ورکوي. هغه ولایتونه چې پنبه پکې کرل کیږي عبارت دي له: بغلان، کندز، تخار او بدخشان څخه، چې دهیواد په سلوکې نوي پنبه تولیدوي. پنبه د سمنګانو، بلخ، هرات، هلمند، ننګرهار، لغمان، پروان او کاپیسا په ولایتونو کې هم کرل کیږي. د پنبې د مالوچو یوه برخه په کورنیو بازارونو کې پلورل کیږي.

۲ـ چغندر

د چغندرو د کرنې لپاره هغه ځمکې مناسبې دي چې آهکي توکي او پتاس لري او ډېرې پکې نه وي. چې دا رنګه دکښت پراخه سیمه یې زموږ د هیواد د بغلان او کندز په ولایتونو کې ده. د بغلان د بورې په فابریکې کې له چغندرو څخه بوره او له پاتې برخې څخه یې حیواني کنجاره جوړوي.

۳ـ ګنې

د ګنې بوټي په توده او لنده هوا کې، چې ډېرې اوبه لري، شنه کیږي. دا بوټي زیاتره د ننګرهار، لغمان او کونړ په ولایتونو کې کرل کیږي. چې له هغه څخه ګوړه جوړه وي. د هغه له پاتې برخې څخه د څارویو د خوراک لپاره ګټه اخستله کیږي. پدې وروستیو وختونو کې د ګنیو قلمې له هند څخه واردشوي او د کندهار او هلمند په ولایتونو کې هم کرل کیږي.

د ګنیو کرونده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د بوټي نوم	د کښت ساحه په جريب
۱	پنبه	۲۷۲۸۷۰
۲	چغندر	۲۲۵۹۰
۳	گني	۱۱۸۴۰

د صنعتي بوټو(۱) ګڼه جدول

ب ـ طبي بوټي

له طبي بوټو څخه څه ګټه اخستله کېږي؟

د طبي بوټو له جملې څخه زعفران، سپيرکۍ، باديان او زيره په کرنيزو فصلونو کې کرل کېږي او نور بوټي، لکه خوږه وله، هنگه، کاسني، پنيرک، مستار، سپيلني،ختمی، خاکشير، شيرخشت،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګربه خورک، ملنګان، سپيغول، د غره پياز او هوګه، او... ټوله په خود رويه توګه دغرونو او غونډيو په لمنو، دښتو، ويالو او د کروندو په څنګ کې شنه کيږي او د شفا ورکوونکو درملو په توګه په يوناني طبابت کې په کورنيو بازارونو کې پلورل کيږي. زعفران، خوږه وله، هنګه، زيره او ځيني نور طبي بوټي د هيواد د صادراتو مهم قلم جوړوي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د پنبې او له هغې نه ګټه اخيستل، دوهمه ډله دې د چغندرو او ګنيو او د هغو نه ګټه اخيستل او دريمه ډله دې د طبي بوټو او له هغو څخه ګټې اخيستلو په هکله بحث وکړي او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د بحث نتيجې د ټولګي په مخ کې خپلو ټولګيوالوته بيان کړي.

پوښتنې

۱ـ د هغو ولايتونو نوم واخلئ چې پنبه پکې کرل کيږي.
۲ـ د پنبې له بوټي نه څه ګټه اخيستله کيږي؟
۳ـ له چغندرونه څرنګه ګټه اخيستله کيږي؟
۴ـ ګني په څرنګه آب و هواکې ډېره ښه وده کوي؟
۵ـ د طبي بوټو نوم واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په سيمو کې څه ډول صنعتي او طبي بوټي وده کوي، په خپلو کتابچو کې د هغو نومونه وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالوته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د افغانستان د مالداری، ځړځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟

اهلي خاروي - پسونه

د خپل هیواد له اهلي او وحشي خارویو سره آشنا شئ.

الف ـ مالداري

مالداري او د حیواناتو ساتل زموږ د هیواد د کورنی شتمنی یوه مهمه سرچینه شمیرل کیږي چې په دوو برخو ویشل کیږي.

۱ ـ **اهلي حیوانات**: لکه پسه، وزه، شیدي ورکوونکي غوا او غوایی، آس، اوښ او کورني چرګان دي.

پسه: د پسو ځیني نور ډولونه، لکه هزاره ګي، ترکي او کندهاري مشهور دي. د پسونو لویې او ورې رمې د ځمکه لرونکو او کوچیانو په وسیله ساتل کیږي، چې له غوښو، پوستکي، وړیو او کولمو څخه یې ګټه اخستل کیږي. د پسونو وړی، پوستکي او کولمي بهرته هم صادریږي. د ترکي پسه کولمي ډېر پیرودونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهلي څاروي – غواګاني

د قره قل پسونه، چې زياتره د هيواد په شمالي ولايتونوکې د مالدارانو له خوا په سمنګانو، بلخ، جوزجان، فارياب، کندز او هرات کې ساتل کيږي، د هغه له پوستکي څخه پوستين او پوستينچه جوړيږي او پر هغو هيوادونو چې سړه هوا لري، لکه کاناډا، روسيه او د امريکا متحده ايالاتو باندې زياتره پلورل کيږي. د قره قل د ورې پوستکي د سره، کبودچه او تور تقر په نامه د لويديځې اروپا هيوادونو، د امريکا متحده ايالاتو، هند او کاناډا ته صادريږي.

غوا: له هغې څخه لبنيات لاس ته راځي او د هيواد په کليوکې بې کروند ګر او د ځمکې خاوندان ساتي.

اضافي معلومات:
آس: قطغني، مزاري، ترکمني او هراتي آسونه مشهور دي او د سپرلۍ، وزلوبې، نيزې وهلو، بار وړلو، دهقاني او ګاډۍ کې ورڅخه ګټه اخيستله کيږي.
اوښ: زياتره يې کوچيان ساتي او د شنو سيمو او څړځايونو ته د کډه کولو په وخت کې له هغو څخه په بار وړلو کې ګټه اخلي او وايي چې: اوښ وفا داره څاروی دی، چې څوځ خوري او بار وړي.
خر: خر د بار وړلو لپاره پکاريږي. زياتره يې کروندګر او خرکاران ساتي. د شمالي سيمو خره غښتلي او غټ جسمونه لري.

وحشي حيوانات

۲- وحشي حيوانات: زموږ په هيواد کې ۱۲۰ ډوله وحشي او تي لرونکي حيوانات شتون لري، چې له هغې ډلې څخه پړانګ، زمری، ليوه، ګيدړ، سورلنډی، سوی او نور او ۵۰۰ ډوله بيلابيل الوتونکي هم شتون لري چې له هغې جملې څخه کولاى شو د ډينګ، زاڼې، باز، هيلۍ، زرک، دښتي چرګ او د چنګښو ډولونو ته اشاره وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ څرځايونه

د افغانستان څرځايونو ۳،۲ مليونه هکټاره ځمکه نيولې ده. د هيواد په شمال، جنوب او ختيځ کې د تودو سيمو چمنونه، د څارويو دايمي څرځايونه جوړوي. د ځنګلونو په ساحه، د هندوکش د غرونو د لړيو په لمنو او ناوونو کې او د افغانستان د شمال په نورو غرونو، مرکزي، ختيځو او سويلي ولايتونو او د غزني د ناور په دښته کې د پسرلي په معتدلې او د دوبي په تودې هواکې د مالدارانو او مالداره کوچيانو لپاره ښه څرځايونه شته دي. دا خداى ورکړې شتمني مهم حياتي ارزښت لري.

ج ـ ځنګلونه

ځنګلونه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

ځنګل زموږ په هيوادکې خدايي سوغات، طبيعي او ملي شتمني ده. ځنګلونه په زړه پورې او د ليدو وړ منظرې لري او د وحشي حيواناتو او الوتونکو پټن ځايونه دي. د ځنګلونو د سيمو هوا پاکه، صافه او زړه وړونکې ده.

په افغانستان کې د ځنګلونو ساحه د دوو مليونو هکټارو په شا او خواکې ده. ځنګلي سيمې زموږ په هيوادکې د نورستان، ننګرهار، لغمان، کونړ، پکتيا، پکتيکا، بدخشان، بغلان، سمنګانو، سرپل، بادغيس او هرات په ولايتونه کې دي.

ځنګل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان او کونړ د چارتراشو لرګي د نړۍ په سطحه ډېر پېرودونکي لري، او د هیواد مهم صادراتي قلم جوړوي. دولت پدې وروستیو وختونو کې کلکه پاملرنه کړې چې څو د ونو د وهلو مخه ونیسي، په دې سیمو کې د ډول ډول نیالګیو کینول لازم دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، له هرې ډلې څخه دې یو تن پر یوې لاندینۍ موضوع خبرې وکړي او له بحث څخه وروسته دې د خپل بحث نتیجه د ټولګي تر مخ بیان کړي.

- د پسه او غوا په هکله معلومات ورکړئ؟
- د وحشي حیواناتو په هکله څه پوهیږئ؟
- د ځږ ځایونو په هکله دې معلومات راټول کړي.
- د طبیعي ځنګلونو په هکله دې څرګندوني وکړي.

پوښتنې

ګرانو زده کوونکو لاندیني جدول ته په ځیر سره پاملرنه وکړئ. د کلمو او اصطلاحاتو ترخنګ عدد د الفبا د اړوند توري سره، چې توضیحات لري، په خپلو کتابچوکې ونبلوئ.
د مثال په توګه د ۴ عدد د الف له توري سره اړیکه لري.

۱	اوښ	الف	پوستکی یې زموږ د هیواد د صادراتو مهم قلم دی.
۲	غوا	ب	د ځږ ځایونو لپاره له یوه ځایه بل ځای ته کډه کوي.
۳	کوچیان	ج	له هغه نه په سپرلي، باروړلو، وزلوبې او نیزې وهلوکې ګټه اخلي
۴	د قره قل پسه	د	وفا داره حیوان دی چې خوږ خوري او بار وړي.
۵	آس	هـ	شنې بوټي لرونکې سیمې دي چې د پسونو، وزو، آس، غوایې او خرو رمې پکې څري.
۶	ځنګلونه	و	له هغې څخه لبنیات لاسته راځي.
۷	پسته او بادام	ز	زموږ د هیواد له صادراتي میوو څخه دي.
۸	څر ځایونه	ح	زموږ طبیعي او ملي شتمني ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د وحشي حیواناتو نومونه واخلئ او په خپلو کتابچو کې د هریوه په هکله یو مطلب ولیکئ، چې له هغو سره باید څه وشي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاني منابع

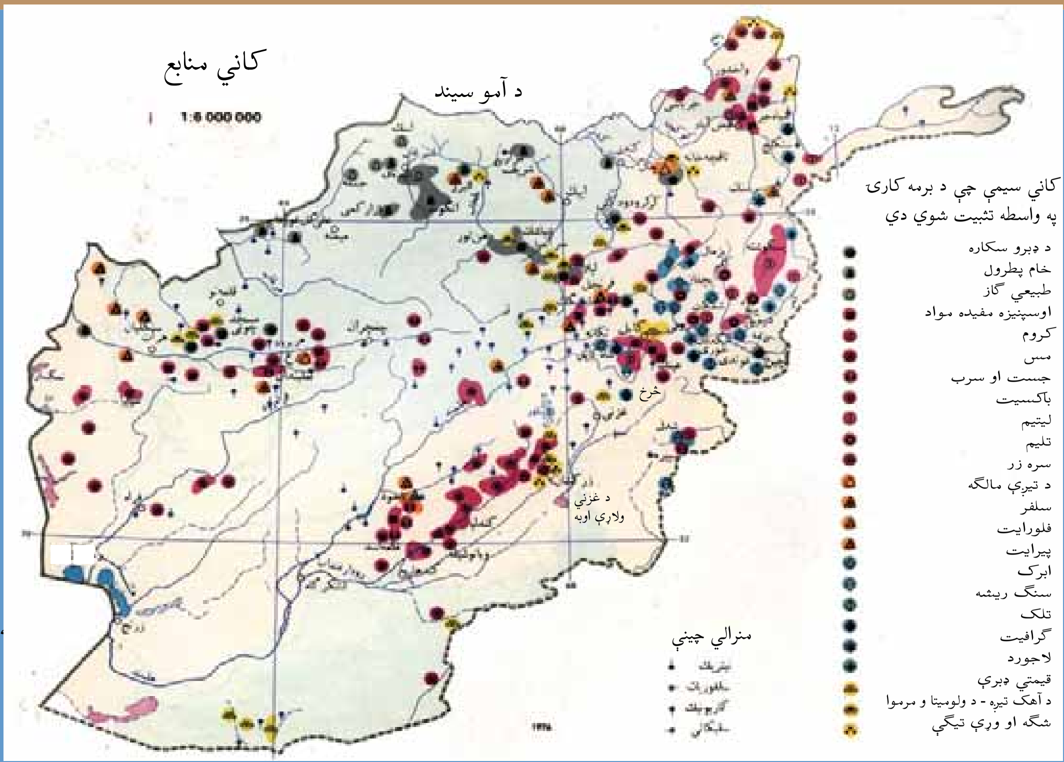

د هیواد په اقتصاد کې له کانونو گټه اخیستل څه اهمیت لري؟

افغانستان بیلابیل کانونه، لکه: نفت، طبیعي گاز، د ډبرو سکاره، اوسپنه، مس، سره زر(طلا)، سپین زر، سرپ، جست، مالگه، سلفر، قیمتي ډبرې او د مرمرو ډبرې لري.

اوسپنه

اوسپنه د ځمکې په پوټکي (قشر) کې ډېره په نصواري، سور، تور او ژیړ لیمویي رنگونو پیداکیږي. افغانستان د اوسپنې زیات کانونه لري. چې ډېر مهم یې د حاجیگک د اوسپنې کان دی، چې د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۶۳ ته رسیږي. همدا رنگه د اوسپنې کانونه په ارزگان، د کندهار په خاکریز، د جوزجان په فیض آباد، پکتیا، هرات او د پروان په جبل السراج کې پیداکیږي. زموږ د هیواد پښگران په لاسي صنایعوکې له اوسپنې څخه د بزگرۍ، ترکاڼۍ او د کورونو د کار وسایل جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مس

له مسو ګټه اخستل

په لرغونو زمانوکې د ډبرو او لرګیو د وسایلو ځای د مسو سور رنګه پوست فلز ونیو او انسانانو یو ګام د پرمختګ په لور کیښود. د مسو کانونه زموږ د هیواد د لوګر په عینکو، د میدان په کهنه خمار، د کابل په چکري منار، د کندهار په خاکریز، غوربند، بدخشان او د بلخ په ولایتونوکې شته دي. مس د بریښنا او حرارت قوي هادي دي. د هغه له سیمونو څخه د بریښنا په لینونوکې ګټه اخیستله کیږي. زموږ د هیواد مسګران له مسونه واړه او غټ مسي دیګونه، چلوصاف، غوري، آبګردان، څمڅۍ، کفګیر، کاچوغې او نور د اړتیا وړ شیان جوړوي.

سره زر

د سرو زرو قیمتي فلز، ښه رنګ اوپه زړه پورې ځلا لري. سره زر زنګ نه اخلي. د پیسو لوی ملاتړي دي. د هغوڅخه ډول ډول ګاڼې د ښځو زینت جوړوي. سره زر په زابل، کندهار او د بدخشان د ولایت دکوکچې د سیند په غاړوکې شته دي.

سپین زر

سپین زر لکه سره زر زنګ نه نیسي او د بریښنا او تودوخې قوی هادي دی. د ګاڼو په توګه ډېر استعمالیږي. کانونه یې په پنجشیر، د هرات په سیم غره او د کندهار په بي بي ګوهر سیمو کې شته دي.

قیمتي ډبرې

لاجورد د بدخشان ولایت په غرونو کې له لرغونو زمانو څخه پیژندل شوی او له هغو څخه ګټه اخیستل کیده او نړیوال شهرت لري اوله ۱ څخه تر ۵ درجو ویشل شوي دي. له هیواد څخه بهر ته صادریږي.
یاقوت، لال د بدخشان لاجورد او د پنجشیر زمرد نه یوازې د هیواد په قیمتي ډبروکې بلکې په سیمه او نړۍ کې شهرت لري او ډیر پیرودونکي لري.

د سرپو او جستو کانونه

نوموړي کانونه په هزاره جاتو، د هندوکش د غرو په لمنو، بلخ، بدخشان او کندهار کې موندل کیږي.

د مالګې کانونه

د مالګې کانونه د تخار په تالقانو، د جوزجان په اندخوی، هرات، مزارشریف او د غزني د مقر په سیموکې شته دي. د ډبرو شین رنګه، شنه بخنه ډبرینه غرنۍ مالګه د هزاره جاتو په سیموکې پیداکیږي.
د تالقانو او د هزاره جاتو له ډبرینې مالګې څخه د خوړو په توکوکې زیاته ګټه اخیستله کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلفر

د سلفر یا ګوګړوکان د (۶۰۰) ټنو په ظرفیت په مزارشریف او یوه اندازه یې د بدخشان په اشکاشم کې تثبیت شوي ده.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د افغانستان د کانونو د دوو عنوانو په هکله سره بحث وکړي او نتیجې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د لاندې جدول هر یو کان د افغانستان په کومو سیمو کې ډېر دی. هر کان په خپلو کتابچو کې د یوې کرښې په وسیله له اړوندې سیمې سره ونښلوئ

کانونه	جغرافیایي سیمې
اوسپنه	ـــ زابل او کندهار
مس	هزاره جات او د هندوکش د غرو لمنې
سره زر	ـ د ارزګان ولایت او د بامیان حاجیګک
سپین زر	د تخار تالقان او د جوزجان اندخوی
قیمتي ډبرې	د لوګر عینک، د میدان کهنه خمار، پنجشیر او بدخشان
سرپ او جست	ـــ مزارشریف
مالګه	ـ د بدخشان غرونه
سلفر	پنجشیر او د هرات سیم غر

۲- د اوسپنې د کانونو اهمیت بیان کړئ.

۳- د مسو د کانونو ډېرې مهمې ځانګړتیاوې بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د خپلې سیمې د یوه کان په هکله معلومات راټول کړي او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاني سون مواد

د ډبرو د سکروکان

د افغانستان د سون د توکو له منابعو سره آشنا شئ.

د ډبرو سکاره

ستاسو په نظر د ډبرو سکرو د پیدایښت منشاء له څه نه ده؟

د ډبرو سکاره نباتي منشاء لري او د رسوبي ډبرو له جملې څخه دي، چې د سون موادو په توګه ورنه کار اخیستل کیږي. زموږ د هیواد د ډبرو سکرو کانونه د هندوکش د غرو له رامنځ ته کیدو سره یوځای منځ ته راغلي دي. په هغه وخت کې ځنګلونه د ډبرینو طبقاتو په منځ کې واقع شوي وو، او د ډېر فشار او تودوخې له امله په یوې اوږدې مودې کې د هوا د نشتوالي له امله د ډبرو سکرو باندې اوښتي دي. چې اوس د سمنګانو په صوف دره، د پلخمري په کرکر، د سیغان درې په اشپشتې، د هرات کرخ، او د تخار په بنګي کې بې لوېې زیرمې تثبیت شویدي. د صوف د درې د ډبرو سکرو له کان څخه د امیر عبدالرحمن خان له دورې څخه په ابتدایي شکل سره ګټه اخیستنه پیل شوې ده او زیرمه یې ۷۲ ملیونو ټنو په شاوخواکې تثبیت شوې ده. د پلخمري د کرکر د ډبرو د سکروکان زیرمه چې د کوک ښه جنس لري د څلور ملیونو ټنو په ظرفیت اټکل شوې ده. د هرات د کرخ سکاره د سبزک د غاښې لاندې پراته دي. د بنګي د سکرو زیرمې تر اوسه لاس نه دی خوړلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفت

له نفتو څخه څه ګټه اخیستله کیږي؟

دا توکی حیواني منشاء لري چې د سمندري حیواناتو له اجسادو څخه چې په یوه اوږده موده کې د ځمکې د رسوبي طبقاتو په منځ کې د زیات فشار لاندې واقع او خوسا شوي په لاس راځي. د نفتو له چاڼېدو څخه، د الوتکو تیل، ډیزل د ډیزلي ماشینونو د سون لپاره، پټرول د پټرولي ماشینونو د سون لپاره، د خاورو تیل او نور مشتقات یې، لکه: مبلایل، ګریس، وایکم، قیر، واسلین او داسې نور لاس ته راځي.

په افغانستان کې د ۱۳۱۴ هـ ش کال څخه تر ۱۳۴۳ هـ ش پورې د طبیعي ګاز او نفتو پلټنل شوي او په پایله کې یې څرګنده شوه چې د تخار د رستاق له ولسوالۍ څخه د ایران تر سرحده د آمو سیند تر ختیځ، لویدیځ او سویل د ترکستان د تیربند ترشمالي لمنو، لویدیځ هندوکش، او د بابا تر غره پورې د نفتو د پیدایښت لپاره برابرې دي. د نفتو زیرمې په رستاق، تالقان، د میرعلم په ابدان، شبرغان، میمنې، هرات او هلمند کې تثبیت شوي دي.

طبیعي ګاز

طبیعي ګاز په شبرغان کې د خواجه ګوګردک، یتیم تاق، خواجه برهان اوجر قدوق په سیمو کې شته دي. چې پخوایې را ایستنه د روسانو په وسیله شوې او یوه برخه یې د پایپ لین په وسیله پخواني شوروي ته صادرشوي وو.

د طبیعي ګاز له سوزولو څخه په ژمي کې د کورونو په تودولو، د غذایي موادو په پخولو او د ګازي څراغونو په روښانولو کې کار اخیستل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي: هره ډله دې د یوه کان د ډېرو د سکرو، نفت او طبیعي ګازو په هکله سره بحث وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د افغانستان له کومو برخو د ډېرو سکاره لاسته راځي؟

۲- د نفتو د پیدایښت د منشاء په هکله څرګندونې وکړئ؟

۳- د طبیعي ګازو له سوزولو څخه څه ګټه اخیستله کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې په افغانستان کې د سون د موادو د اهمیت په هکله معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې صنايع او سوداګري

غالۍ

د هيواد د لاسي صنايعو په هکله څه معلومات لرئ؟

تعريف

صنعت د لومړنيو توکو د شکل له بدلون څخه په ګټورو توکو باندې د هغو له بدلون څخه عبارت دی. دا لومړني توکي کېدای شي چې کرنيز، حيواني او يا کاني محصولات وي چې د توليدي مالونو لپاره کارخانو ته وړل کيږي. صنعت پر دوو برخو ويشل کيږي: لاسي صنايع او ماشيني صنايع.

الف ـ لاسي صنايع

د ډېرو لرغونو زمانو څخه چې زموږ نيکونه په کرنې بوخت شول، د خپلو اړتياوو د ليرې کولو لپاره يې په لاسي صنايعو لاس پورې کړ. دا کار يوه ښه بوختيا او د خلکو د ستونزو د له منځه وړلو لپاره د پيسو پيداکول و. شپږ زره کاله مخکې، د بلخ کروندګرو رسيدلي غنم او وربشې د هغه لور په وسيله ريبلي چې د چقماق له ډبرو څخه جوړ شوي و. د نولسمې پيړۍ په وروستيو وختونوکې زموږ د هيواد په سلوکې ۹۸ خلک په کليوالي ژوند بوخت وو او له لاسي صنايعو څخه يې ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستله هغوی د پخولو او تارتاوولو او اوبدلو فن زده کړ.

په لاسي صنایعو کې یې له حیواني سرچینو تر لاسه شوې ورۍ، پت، پوستکي او وریښم له نباتي منابعو لکه، پنبې او سنډ او کاني منابعو، لکه اوسپنې، مسو، سرو زرو، سپینو زرو او خاورو نه کار اخیست.

غالۍ اوبدل: د غالۍ اوبدل له لرغونو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د هیواد د شمالي برخو د خلکو تر منځ رواج لري. د فاریاب د دولت آباد، اندخوی، اقچې او د بلخ د دولت آباد خلک د ښو او عالي جنس او په زړه پورې ډیزاین او رنګ لرونکو غالیو جوړولو او اوبدلو کې او په قرقین، کندز او هرات کې هم د غالۍ اوبدل رواج لري. د مروې، د فاریاب دولت آباد، اندخوی او اقچې په نامه غالۍ ډېر کورني او بهرني پیرودونکي لري.

د غالۍ ښه جنس، زموږ د هیواد د صادراتو ستر او مهم قلم جوړوي، چې هند، پاکستان، اروپا، روسیې او امریکا ته صادریږي.

فلزکاري: زموږ د هیواد پښګران له اوسپنې څخه د کرکیلې، ترکاڼۍ او د کورونو د اړتیا وړ وسایل جوړوي. ددې وسایلو په منځ کې د کابل د ده دانا د پښګرانو یوم او د چاریکارو او لغمان د حیدر خانیو د پښګرانو چړې شهرت لري. زموږ د هیواد فلزکاران د موټرو په ترمیم، د دروازو، کټارو او اوسپنې زینو په جوړولو او د ودانیو په سیم کارولو کې شهرت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ په افغانستان کې ماشیني صنایع

افغانستان د ماشیني صنایعو له نظره د مخ پر ودې هیوادونو له ډلې څخه دی. د ماشیني صنایعو بنسټ لومړی ځل د امیر شیرعلي خان په دوره کې کېښودل شو او د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې دوه صنعتي فابریکې د ماشین خانې، او وړې اوبدلو د فابریکو په نامه تاسیس شوی چې د هغو تولیداتو د عسکري قطعاتو اړتیا پوره کوله. د افغانستان د نورو مهمو ماشیني صنایعو په لړ کې کولای شو د کابل جنګلک فابریکې، د بغلان بورې جوړولو فابریکې، د کندز د سپین زر غوړي، د مزارشریف د برېښنا او بخار پروژه، د سمټو فابریکې، د اوبو د برېښنا د دستګاوو لکه: نغلو، سروبي، درونټې، ماهیپر، کجکي او ګرشک څخه نوم واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان سوداګري

ستاسو په نظر سوداګري د اقتصاد په وده کې څه رول لري؟

د هرهیواد ترقي او پرمختګ د کورنیو تولیداتو په زیاتوالي او ډولونو پورې اړه لري. په هره اندازه چې تولیدات ډول ډول او صادرات زیات وي په همغه اندازه یو هیواد په ځان بسیا او خلک یې په هوسایې او آرامتیا کې ژوند کوي او د پیسو ارزښت او قدرت یې زیاتوالی مومي.

له خپلواکۍ څخه وروسته په ۱۲۹۸ هـ ل کې زموږ په هیواد کې پر سوداګرۍ باندې څارنه او پاملرنه وشوه. افغاني استازي مسکو، لندن، برلین،اټرې او تهران ته ولیږل شول ترڅو په سوداګرۍ کې آسانتیاوې منځ ته راشي او د افغانستان صادرات په زیاته اندازه بهرته صادر شي. زموږ د هیواد صادرات په لومړۍ درجه کې حیواني محصولات لکه: وړۍ، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ، ټغرونه او په دوهمه درجه نباتي محصولات، لکه: تازه او وچه میوه او همدارنګه قیمتي ډبرې او طبي نباتات دي چې بیلابیلو هیوادونو ته صادرېږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاسي یا ماشیني صنایعو پر یو ډول باندې سره بحث وکړي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ صنعت تعریف کړئ؟
۲ـ د غالۍ اوبدلو صنعت د هیواد په کومو سیمو کې ډېر رواج لري؟
۳ـ د افغانستان د غوره ماشیني صنایعو نومونه واخلئ.
۴ـ د هیواد اقتصاد څه وخت وده کولای شي؟
۵ـ دافغانستان د غوره صادراتي محصولاتو نومونه واخلئ او کومو هیوادونو ته صادرېږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په ولایت کې کوم لاسي او ماشیني صنایع رواج لري، خپل معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

خلرویشتم لوست

مواصلاتي جغرافیه

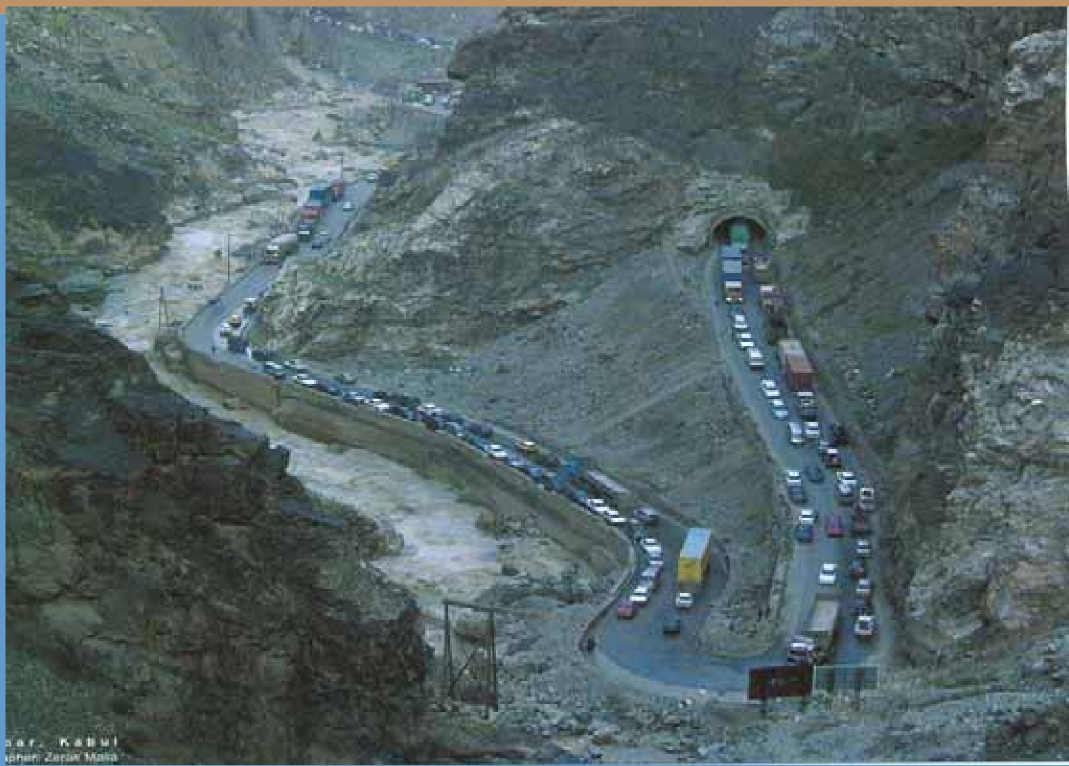

د وچي مواصلاتي لاره

ستاسو په نظر لارې او د ورلو او راوړلو وسایل دخلکو په ژوند کې څه اهمیت لري؟

لاره

د خلکو ډېره طبیعي ارتباطي وسیله ده، لاره د یوه هیواد په اقتصادي، ټولنیز او فرهنګي پراختیا کې مهم عامل شمېرل کېږي. د لارو رول د کلتور او تمدن په پراختیا او د قومونو او ملتونو په نږدیوالي کې زیات ارزښت لري. لاره د شتمنۍ د زیاتیدو وسیله ده، کرنیز او صنعتي تولیدات د لارو په وسیله له تولیدي سیمې څخه لګښتي سیمې ته رسول کېږي.

د افغانستان مواصلاتي لارې په دوو برخو ویشل کېږي:

۱ـ دوچې لارې ۲ـ هوایي لارې

په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او ډول ډول الوتکې په هوایي کرښو کې د خلکو او مالونو د لیږدولو لپاره فعالیت کوي. په افغانستان کې د موټرو د بیلابیل ډولونو د واردولو نه د مخه، زموږ په هیواد کې کورني او بهرني سوداګري د حیواناتو، لکه: اوښ، آس، او کچرو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاروان په وسیله ترسره کیده. کله چې موټر د امیر حبیب الله خان په دوره کې هیواد ته وارد شو، ډول ډول بارورونکي او ګرندي موټر زموږ په هیواد کې زیات شول او د موټر د تګ د سړکونو په جوړولو هم اقدام وشو. له هغه وخته تر اوسه پورې د (۱۵۰۰۰) کیلو مترو نه زیات د موټر د تګ سړکونه جوړشوي چې کابو نیم یې پاخه او کانکریټي دي او نور سړکونه یې خامه دي چې د هیواد بیلابیلې سیمې سره نښلوي. په افغانستان کې د سوداګریز مالونو لیږدونه د سرحدي بندرونو له لارې لکه تورخم، سپین بولدک، اسلام کلا، تورغنډۍ و د آمو د سیند د غاړو بندرونو تاشګذر، شیرخان بندر، حیرتان او کلفت نه کیږي.

دا سړکونه او لویې لارې د کرنیزو، صنعتي او د سوداګریز مالونو د پراختیا سبب ګرځیدلي او د سویلي آسیا او د منځنۍ آسیا د هیوادونو ترمنځ اړیکې ټینګوي.

د مهمو سړکونو جدول چې کابل د هیواد له بندرونو او ولایاتو سره نښلوي

شمیره	د سړک نوم	واټن په کیلومتر
۱	کابل ـ کندهار	۴۸۳
۲	کندهار ـ هرات تورغندی	۶۷۹
۳	هرات ـ اسلام کلا	۱۲۴
۴	قندهار – سپین بولدک	۱۰۴
۵	کابل – تورخم	۲۳۱
۶	کابل – شیرخان بندر	۴۰۵
۷	پلخمری– مزار شریف – شبرغان	۳۶۰
۸	کابل – ګردیز	۱۳۲
۹	ګردیز – خوست	۱۱۷

هوايي حمل او نقل

د الوتکو کورنۍ او بهرنۍ الوتنې د خلکو په ژوندکې څه اهمیت لري؟

د کرښنو هغه تګلوري چې الوتکې يې په فضا کې له یوه ښاره تر بله ښاره پورې وهي هوايي لارې او هوايي کرښې ورته ويل کيږي. الوتکه د مسافرت ډېره چټکه او آرامه وسيله ده چې مسافران، قیمتي او نازکه سوداګریز توکي په کم وخت کې نورو لیرې او نیږدې سیمو ته وړي. په ۱۲۹۸ هـ لمریز کې وروسته له دې چې د هیواد خپلواکي ترلاسه شوه د المان او روسيې له هیوادونو څخه الوتکې و پیرودل شوې او لومړنۍ هوايي ډګر د کابل د ښار په خواجه رواش کې جوړشو. اوس ډول ډول ملکي او پوځي الوتکې د هیواد په دننه او بهر کې د مسافرینو او سوداګریزو مالونو په لیږدولو، الوتنو او فعالیت بوختې دي.

کورنۍ الوتنې له کابل څخه ولایتونو او هغو سیمو ته ترسره کیږي چې هوايي ډګرونه پکې جوړ شوي دي. بهرنۍ الوتنې له کابل نه اسلام آباد، نوي ډيلي، تهران، دوبۍ، شارجې، اورمچی، فرانکفورت او نوموړو ښارونو څخه بیرته کابل او کندهار نړیوالو ډګرونو ته ترسره کیږي. د کابل د خواجه رواش میدان کانکریټي او د کندهار میدان قیر شوي دي. وروسته د ننګرهار، کندز، مزارشریف، هرات او پکتیا هوايي ډګرونه جوړشول. د هیواد په بیلابیلو سیموکې نور هوايي ډګرونه خامه دي. وروستی هوايي ډګر په ۱۳۷۲ هـ ل کې په بامیانوکې د (شیبرتو) په نامه جوړ شوی دی.

په هوايي ډګرونوکې الوتکې، د الوتلو کرښې (Runway)، ترمینال، مخابراتي وسيلې، نقلیه وسایل د الوتکو زینه، هوټل، د مسافرینو خونې او فني او مسلکي پرسونل شتون لري.

د آریانا ملي هوايي شرکت په ۱۳۳۳ هـ لمریز کال کې چې په سلوکې ۵۱ پانګه يې د افغانستان ملي پانګه او په سلوکې ۴۹ يې د اندیمار د کمپنۍ په پانګې چې وروسته يې ځای پان امریکن ونیو (د آریانا افغان الوتنه) په نامه جوړ شو. په لومړیوکې د آکوتا ډوله الوتکو چې د دیرش تنو ظرفیت يې درلود په کورنیو او بهرنیو ډګرونوکې کار پیل کړ. وروسته بل ملي شرکت (د باختر افغان الوتنې) په نامه جوړ شو. زموږ په هیوادکې اوس ځینې خصوصي هوايي شرکتونه هم فعالیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د وچې او هوايي لارو څخه پر یوې باندې بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د لارو اهمیت بیان کړئ؟
۲ـ افغانستان ته د موټرو د واردیدونه مخکې کورنۍ او بهرنۍ سوداګري د .... په وسیله ترسره کیده.
۳ـ له هوايي کربنو نه مقصد څه دی؟
۴ـ د کابل نه د الوتکو الوتنې کومو کورنیو او بهرنیو ښارونو ته ترسره کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د لغتونو او اصطلاحاتو عددونه د الفبا د اړوندو تورو سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ او ولیکئ.

۱	الوتکه	الف	په دوو برخو د وچې او هوايي لارو ویشل شوي دي.
۲	موټر	ب	د موټر د واردیدو او سړک جوړولو نه مخکې سوداګریز مالونه د حیواناتو په واسطه، لکه: اوښ، آس او کچر له یوه ځایه بل ځای ته وړل کیده.
۳	د ځارویو کاروان	ج	پر سړک تګ او راتګ کوي خلک او مالونه لیږدوي.
۴	د افغانستان بندونه	د	په هوايي الوتنو کې مسافرین، نازک او قیمتي مالونه په کم وخت کې په آرامه توګه له یوه ځایه بل ځای ته لیږدوي.
۵	لارې	هـ	د کرنیزو، صنعتي او سوداګریزو مالونو د ودې او د سویلي او منځنۍ آسیا په منځ کې اړیکې ټینګوي.

د څپرکي خلاصه

- افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې د (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع په پراخوالي سره پروت دی.

- د افغانستان دریمه برخه خاوره غرنۍ ده او ځینې برخې یې هوارې دي.

- د افغانستان یوڅه برخه خاوره د مارګو، سیستان، بکوا او داسې نورو دښتو نیولې ده.

- افغانستان د جغرافیایي موقعیت او طبیعي جوړښت له نظره په شپږو اقلیمي سیمو صحرایي،غرني، مونسون، مدیترانه یي، ستیپي او توندرا باندې ویشل شوی دی.

- د افغانستان د غرونو غوره لړونه هندوکش، د بابا غر، سفید کوه، سیاه کوه او سپین غر دي. چې د کاني توکو د لویو زیرمو لرونکي، د ډېرو سیندونو سرچینه او د هیواد پر آب و هوا ډېره اغیزه لري.

- د افغانستان سیندونه په پنځو اوبه لرونکو حوزو کابل، آمو، هلمند، هریرود او ترلو حوزو باندې ویشل شوي دي.

- د افغانستان ډېر اوږد سیند د هلمند سیند دی چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او لویدیځ لورته بهیږي.

- د هریرود سیند د افغانستان او ایران ترمنځ له اسلام کلا څخه د ذوالفقار تر سیمې پورې طبیعي پوله جوړوي.

- د افغانستان په ځینو برخو کې چې ترلې حوزې لري جهیلونه منځ ته راغلي دي، لکه: د سیستان هامون، د شیوا جهیل، د زرقول جهیل، د امیر بند او د غزني ولاړې اوبه.

- افغانستان یو پراخه هیواد دی چې د وګړو ویش یې په ټولو ځایوکې یوشان ندی، ختیځې سیمې د نفوسو نه ډکې او سویل لویدیځې او مرکزي سیمې کم نفوسه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- افغانستان کرنیزهیواد دی. ډېر مهم حاصلات يې غنم، وریجې، جوار، اوربشې او نور دي.

- جغرافیایي موقعیت او طبیعي ځانګړنو ته په پام سره په افغانستان کې صنعتي او طبي نباتات لکه: پنبه، چغندر، ګني، زعفران، خوږه وله، سپیرکۍ، بادیان او نور په کې وده کوي.

- د څارویو ساتل، د افغانستان له منابعو څخه یوه مهمه سرچینه ده، چې پسونه، وزې، د قره قل پسونه، غواګانې او نور پکې شامل دي.

- افغانستان بیلابیل کانونه لکه: اوسپنه، مس، سره زر، سپین زر، قیمتي ډبرې، سرپ، جست، مالګه او سلفر لري.

- افغانستان د سون بیلابیل کاني توکي، لکه: د ډبرو سکاره، نفت او طبیعي ګاز لري چې د هیواد د اقتصاد په ودې او پرمختیا کې رول لري.

- په افغانستان کې صنایع په دوو برخو لاسي صنایعو (د غالۍ اوبدل...) او ماشیني صنایعو (د کابل جنګلک فابریکه او ...) ویشل کیږي.

- په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او په وچو لاروکې، او راز راز الوتکې په هوایي کرښو کې د مسافرینو او سوداګریزو مالونو د لیږدولو لپاره فعالیت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکی

د آسيا لويه وچه

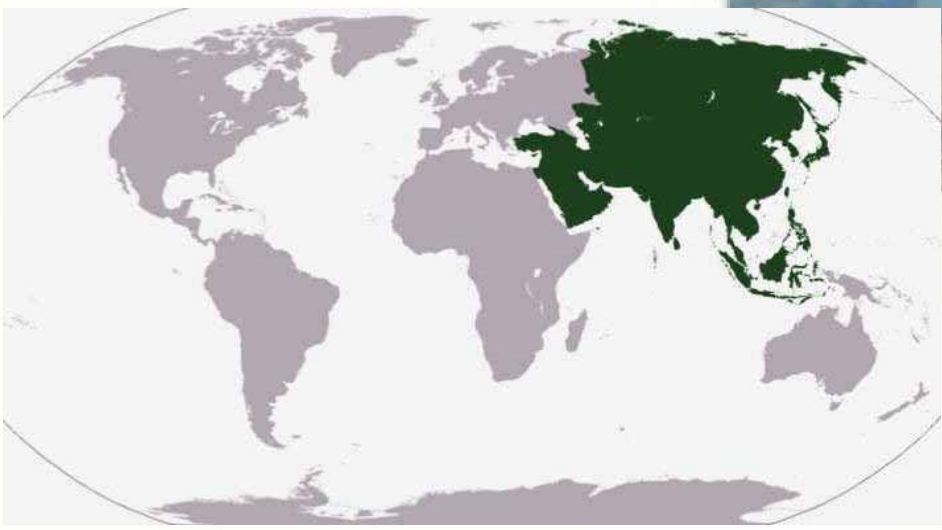

په دې څپرکي کې لولو:

- د آسيا د لويې وچې جغرافيه
- څلورخواوې او موقعيت
- طبيعي جغرافيه: غرونه
- سيندونه
- د آسيا د لويې وچې جهيلونه، سمندرګي او خليجونه.
- د آسيا اقليم
- بشري جغرافيه
- اقتصادي جغرافيه
- کانونه او صنعت
- مواصلاتي جغرافيه
- سياسي جغرافيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې ددې څپرکي له ویلو وروسته:

- په نړۍ کې د آسیا د لویې وچې له موقعیت سره آشنا شي.
- د آسیا طبیعي جغرافیې په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا له بشري جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې اقتصادي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې د حمل او نقل په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له سیاسي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې له اقلیم سره آشنا شي.
- د آسیا په لویه وچه کې د اقتصادي شتمنیو په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له مهمو سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کېږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره لاندنیو مهارتي اهدافو ته ورسیږي.:

- د آسیا د لویې وچې انځورول او په هغې کې د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو، غرونو او داسې نورو نښه کول.
- د آسیا د لویې وچې د نقشې پرمخ د طبیعي شیانو ښودل.
- د سپینې نقشې پرمخ د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو او غرونو نښه کول او ټاکل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې موقعیت او ځلور خواوې

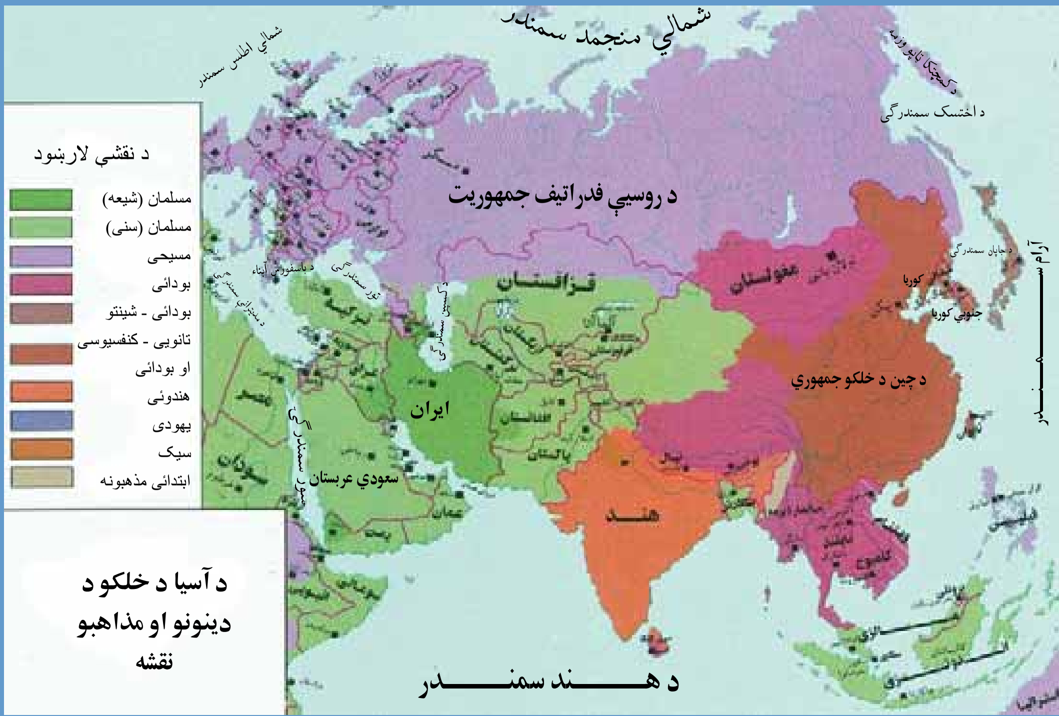

د آسیا نقشه له ځلورو خواوو سره یې

آیا پوهیږئ چې آسیا تر ټولو لویه وچه ده؟

آسیا لویه وچه ده چې زیاته برخه یې په ختیځ او شمالي نیموکروکې موقعیت لري. د آسیا لویه وچه د ختیځ طول البلد د ۲۵ درجو او د لویدیځ طول البلد د ۱۷۰ درجو په منځ کې، د جنوبي عرض البلد د ۱۰ درجو او د شمالي عرض البلد په ۸۰ درجوکې پرته ده. پراخوالی یې ۴۴،۲ ملیونه کیلومتره مربع دی. د آسیا د لویې وچې په شمال کې کنګل شوی شمالي سمندر، جنوب خواته یې د هند سمندر او ختیځ خواته یې آرام سمندر پراته دي. لویدیځ خواته د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې د اورال غرونه، د اورال سیند، د کسپین سمندرګی، تور سمندرګی او د باسفورس آبنا جوړه وي. د جنوب لویدیځ خواته سورسمندرګی او د سویز کانال آسیا له افریقا نه بیلوي. د شمال ختیځ خواته د بیرنګ آبنا ء آسیا د امریکې له لویې وچې نه جلا کوي.

د آسیا او اروپا لویې وچې یوځای د یوریشیا په نامه هم یادوي. څرنګه چې خلکو د آسیا اروپا او افریقا دریو لویو وچو په اړه له پخوا معلومات درلودل نو ځکه د لرغونې نړۍ په نامه هم

د هغو یادونه شوې ده.

د آسیا لویه وچه درې لویې ټاپو وزمې لري چې دا دي: د عربستان ټاپو وزمه، د هند ټاپو وزمه او د هند و چین ټاپو وزمه. په دې لویه وچه کې د نړۍ ډېرې لوړې څوکې پرتې دي.

د آسیا لویه وچه د لرغونو تمدنونو او دینونو زانګو ده. د نړۍ خلک آسیا د کلدې، آشور او بابل د لرغونو تمدنونو سره پیژني. د کتنې وړ او تاریخي آثار لکه په مکه معظمه کې د کعبې خونه او د اسلام د ستر پیغمبر زیارت په مدینه منوره کې ډېر اهمیت لري. حضرت آدم او بی بی حوا علیهما السلام په آسیا کې ژوند کاوه. د الله پاک لوی او مهم دینونه لکه د اسلام مقدس دین، د عیسویت او یهودیت دینونه او لوی ائینونه لکه بودیزم، کنفیسوس او نور په دې لویې وچې کې منځ ته راغلي دي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ټولګي په مخ کې د آسیا جغرافیایي موقعیت، شاوخوا سمندرونه، کانالونه، آبناء ګانې او ټاپو وزمې د نقشې پرمخ وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د لویې وچې د شاوخوا سمندرونو نومونه واخلئ؟
۲ ـ خالي ځایونه په مناسبو کلمو پوره کړئ:
الف ـ د .... غرونه د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې طبیعي سرحد جوړوي.
ب ـ د .... سمندرګی او .... کانال آسیا له افریقا نه بېلوي.
ج ـ د .... آبناء آسیا د امریکا له لویې وچې نه جلا کوي.
۳ ـ د آسیا د دریو ټاپو وزمو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا د لرغونو تمدنونو او بیلابیلو دینونو په اړه معلومات را غونډ کړي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي جغرافیه

د هماليا غر

د آسیا د غرونو په اړه څه پوهیږئ؟

د آسیا لویه وچه لوړ غرونه، لوړې سطحې او پراخې دښتې لري. د آسیا ټولې لرغونې برخې د جیولوژي په دوهمه دوره کې د یو لوی سمندر د اوبو لاندې وې او د تیتس په نامه یادیدې چې د ارال او بالخاش جهیلونه او د کسپین او تور سمندرگی، د تیتس د سمندر د پاتیشونی برخه ده. اوس د تیتس سمندر له منځه تللی او د هغه پرځای د آسیا لویه وچه پرته ده. د آسیا د لویې وچې غرونه د پامیر له لوړې برخې نه پیل شوی ختیځ خواته د چین ترختیځ د سایبریا تر جنوب ختیځ او لویدیځ خواته د ترکیې تر آخره پورې پراته دي.

تکتونیکي فعالیتونو له دې لوړو او اصلي غرونو، پرته، واړه غرونه د همدغو غرونو په لور رامنځ ته کړي دي.

د آسیا ډېر جگ غرونه د هند په شمال کې د همالیا غرونه دي چې له ختیځ نه مخ پر لویدیځ پراته دي. جگه څوکه یې د ایورست په نامه یادیږي چې د سمندر له سطحې څخه ۸۸۴۸ متره لوړوالی لري. د همالیا د غرونو لویدیځ خواته په افغانستان کې د هندوکش غرونه په ایران کې د البرز او زاگروس غرونه، قفقاز غرونه، او په ترکیه کې د پونتیک او اناتولي غرونه پراته دي. همداراز ختیځ خواته د چین په شمال کې د تیانشان او د التایي لوړ غرونه دي. د مغولستان، تبت، گوبي او پامیر لوړې برخې چې د آسیا د لویې وچې په منځنۍ برخه کې پراته دي. د آسیا ډېره لویه جگه سطح

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. همداراز د آسيا لويه وچه پراخې دښتې لري چې دا دي:
د مغولستان دښتې، د ايران د کوير او لوت دښتې، د سوريې او عراق دښتې او په عربستان کې د ربع الخالي دښتې:

د ټولګي دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په بېلابېلو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د آسيا د طبيعي شيانو له جملې څخه يو لکه غرونه، دښتې، جهيلونه او د تيتس له سمندر نه پاتې سمندرګی او د آسيا لوړې سطحې د نقشې پرمخ کې وښيي.

پوښتنې

۱ ـ د هندوکش د غرو لړۍ په کوم هيواد کې دي؟ او کوم لورته غځېدلې دي؟
۲ ـ د هماليا غر د آسيا په کومه برخه کې پروت دی او جګه څوکه يې څومره لوړوالی لري؟
۳ ـ د ايران او ترکيې غرونه په څه نامه ياديږي او کومو خواووته پراته دي؟
۴ ـ د تيتس سمندر په کوم ځای کې و او څه نښه يې پاتې ده؟
۵ ـ د آسيا د دښتو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د يوه چوکاټ په منځ کې د پامير لوړه سطح په نښه کړي وروسته دې د آسيا دغرونو نومونه وليکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه ويشتم لوست

د آسيا د لويې وچې د سيندونو په اړه څه پوهيږئ؟

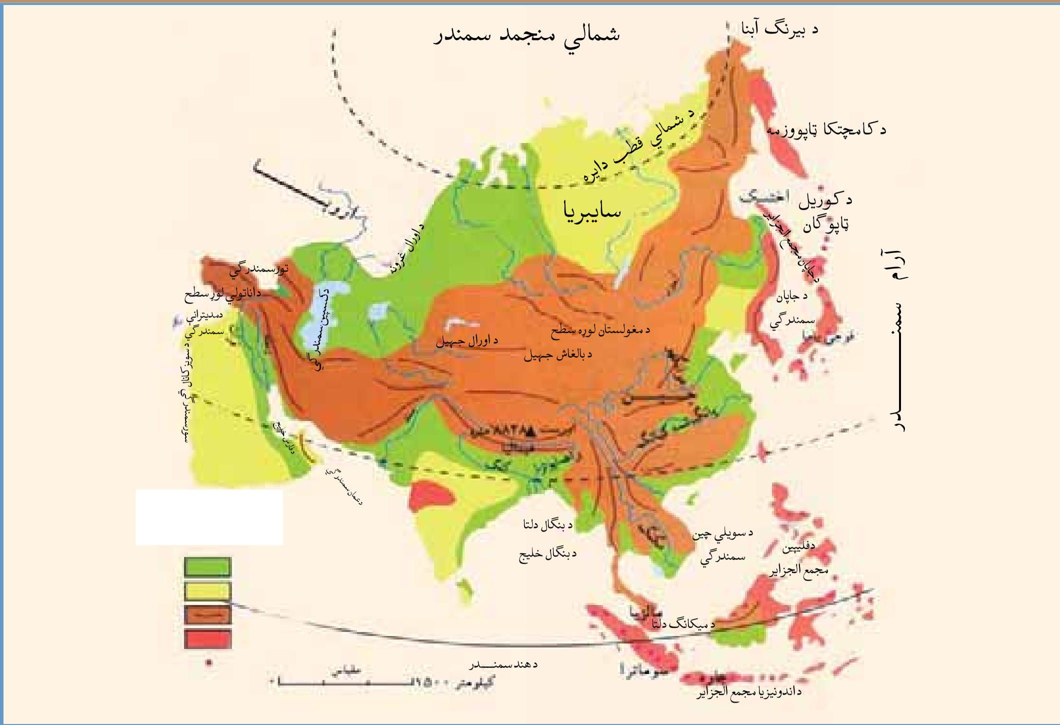

که څه هم چې د آسيا په لويه وچه کې پراخې دښتې پرتې دي چې خلک د اوبو د نشتوالي له امله له ستونزو سره مخامخ دي، خو بياهم د آسيا لويه وچه ډېر سيندونه لري. د آسيا سيندونه د بهير له مخې چې سمندرو خواته رواني دي په څلورو حوزو ويشل کيږي.

۱ ـ هغه سيندونه چې د سايبريا د جنوب له غرو څخه سرچينه اخلي او له سويل نه مخ پر شمال بهيږي او شمالي کنګل سمندرته ور تويږي له لويديځ نه مخ پر ختيځ دادي: د ob اوب، ينسي او لينا سيندونه. ددې سيندونو اوبه کله کله شمالي کنګل شوي سمندر ته نږدې کنګل وهي.

۲ ـ هغه سيندونه چې د آسيا ختيځ خواته بهيږي او د آرام سمندر، سمندرگيو ته تويږي په ترتيب سره د شمال نه سويل خواته دادي: د آمور سيند چې د مغولستان له شمالي غرونو څخه سرچينه اخلي او د ولاديوا ستوک بندر ته نږدې د اخوتسک سمندرگي ته تويږي. د هوانگهو سيند چې د منځني چين له غرونو څخه سرچينه اخلي او د چيهلي په خليج کې چې د کوريا د خليج په لويديځ کې پروت دی، تويږي.

د ميکانگ سيند چې د سويلي چين له غرونو څخه سرچينه اخلي او د کمبوديا په سويل کې د سويلي چين سمندرگي ته تويږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ هغه سیندونه چې د آسیا له ختیځ نه لویدیځ ته د هند د سمندر سمندرګیو، د عربو سمندرګي او د فارس خلیج ته تویېږي دادي:

ایراوادي له میانمار څخه د مارتابان خلیج ته تویېږي. د ګنګا سیند چې هندیانو ته سپیڅلی دی او د بنګله دیش په څنګ کې د بنګال خلیج ته تویېږي. د سند سیند چې د عمان په سمندرګي کې تویېږي د کارون سیند او د دجلې او فرات سیندونه چې شط العرب (اروند رود) جوړوي او وروسته د فارس خلیج ته ورتویېږي.

۴ ـ هغه سیندونه چې د آسیا په داخلي جهیلونو کې تویېږي دادي:

آمو (جیحون) او سیردریا (سیحون) چې د ارال په جهیل کې تویېږي. د اورال سیند چې د آسیا او اروپا په سرحد کې بهېږي د کسپین په سمندرګي کې تویېږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي هره ډله دې له پورتنیو سیندونو څخه په یوه باندې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د نقشې پرمخ دې مطلب په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا سیندونه په څو برخو ویشل شوي دي؟
۲ ـ د آسیا د شمالي برخې د سیندونو نومونه واخلئ؟
۳ ـ هغه سیندونه چې د آرام سمندر، سمندرګیو کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟
۴ ـ هغه سیندونه چې په بنګال خلیج او عربو سمندرګي کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟
۵ ـ د افغانستان کوم سیند په ارال جهیل کې تویېږي؟
۶ ـ هغه سیندونه چې د فارس په خلیج کې تویېږي نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سیندونو نه څه ګټه اخلو؟ په دې اړه یو پنځه کرښیز مطلب ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشم لوست
د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرګي او خلیجونه

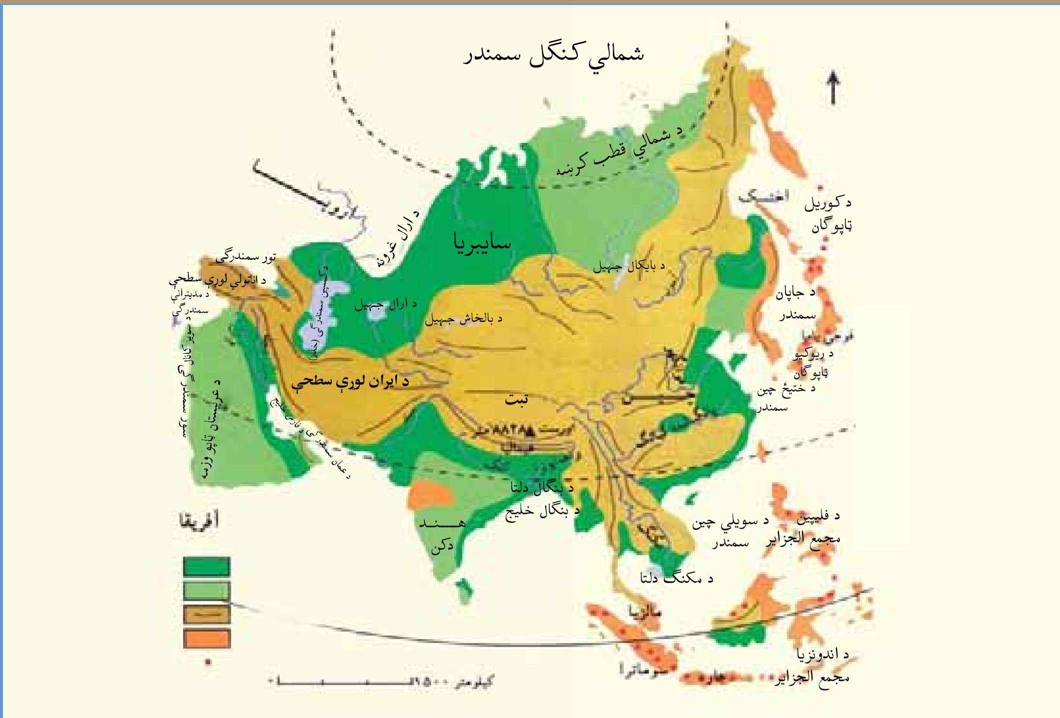

بنه ده چې زده کوونکي د آسیا د وچې جهیلونو، سمندرګیو او خلیجونو په اړه معلومات ولري.

د آسیا مهم جهیلونه اکثرا د روسیې په سایبریا، چین، قزاقستان، منځنۍ آسیا، سهیل ختیځ او لویدیځ آسیا کې پراته دي چې مهم یې دادي:

په سایبریا کې د بایکال جهیل چې د انګارا د سیند په اوږدوکې منرالي اوبه لري، اعظمي اوږدوالی یې ۷۰۰ کیلومتره او سور یې ۱۳۰ کیلومتره دی.

د خانکا جهیل د چین په ختیځ کې، په قزاقستان کې د بالخاش او ارال جهیلونه نامتو دي.

په قرغزستان کې د بسیک کول جهیل نامتو دی.

په افغانستان کې د چقمقتین او شیوا جهیلونه، د امیر بند، د غزني ولاړې اوبه او د سیستان هامون جهیل ډېر نامتو دي.

د ایران په لویدیځ کې د ارومیه جهیل نامتو دی.

په ترکیه کې د وان جهیل نامتو دی.

د سون کاری جهیل د شمالي کوریا په شمال کې، لوب نور او یو شمیر زیات نور جهیلونه چې توریستي زیاتې منظرې لري نامتو دي چې هر کال یو شمیر سیلانیان د هغو جهیلونو لیدوته ورځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د آسیا د لویې وچې د خلیجونو په اړه معلومات لرئ؟
د آسیا سواحل پرې کړي او تاوراتاو ځایونه زیات لري، له دې امله د سواحلو په شاوخواکې بې زیات خلیجونه لیدل کیږي، چې ځینې یې د بیړۍ چلولو لپاره ښه لاره هواره کړې ده.
د آسیا د شمالي سواحلو خلیجونه: ډېر ناستوبې د اوب خلیج دی خو واړه نور کوچني خلیجونه هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځې آسیا د سواحلو خلیجونه: د کرونوتسکي خلیج او نور.

د آسیا د سویلي سواحلو خلیجونه: د سیام خلیج، د بنګال خلیج، د فارس خلیج، د عدن خلیج او نور.

د آسیا لویدیځ ساحلي خلیجونه: کوچنی خلیج د عقبې د خلیج په نامه.

لوی او واړه سمندرګي هم په آسیا کې لیدل کیږي: د کسپین سمندرګی د آسیا په دننه کې چې د آسیا د لویې وچې په داخل کې ډېر لوی سمندرګی دی.

د آسیا د ختیځ سمندرګي: د بیرنګ سمندرګی د اخوتسک سمندرګی، د جاپان سمندرګی، ژیړ سمندرګی او د ختیځ چین سمندرګي دي.

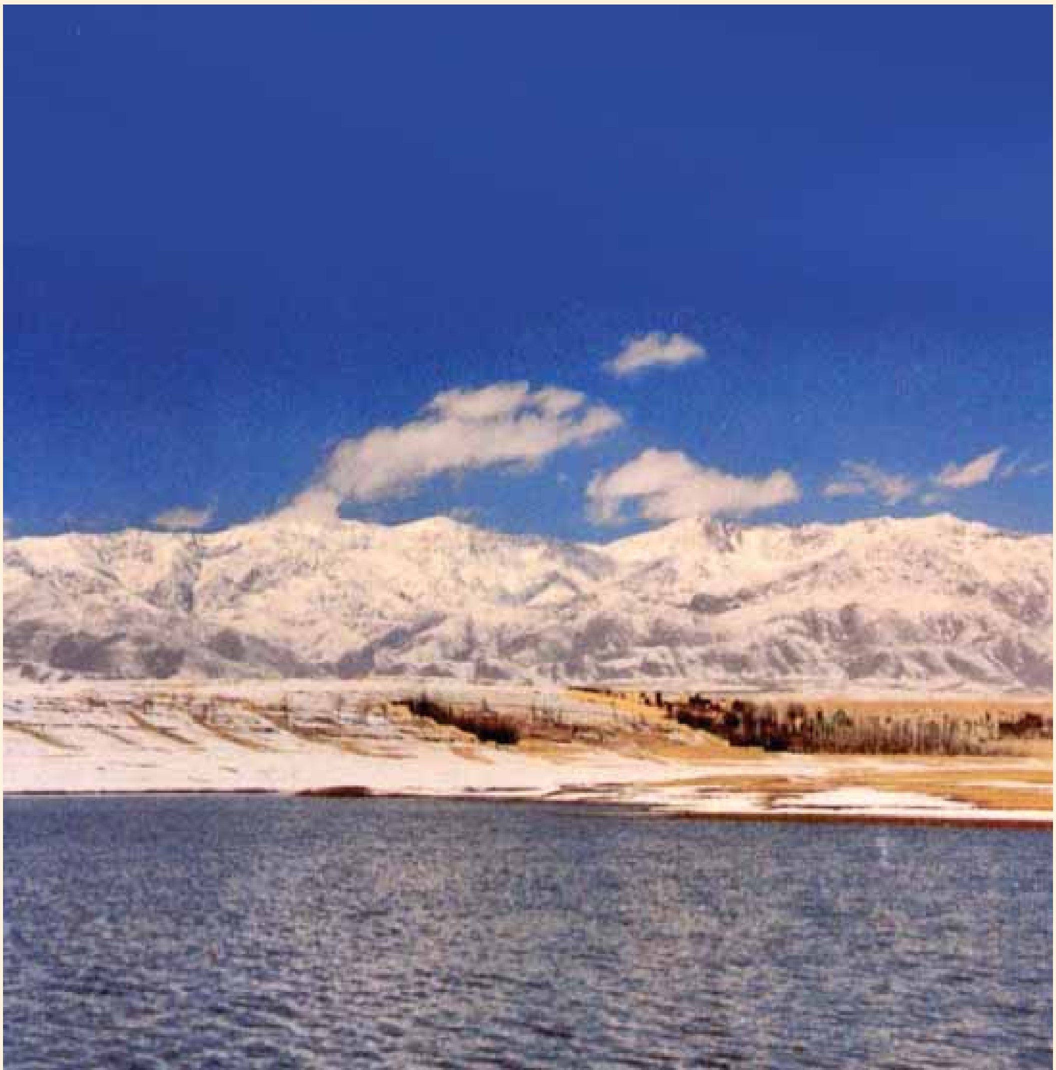

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د سویل سمندرګی: د ختیځ چین سمندرګی، د جاوا سمندرګی، د اندامان سمندرګی، د عربو سمندرګی او د عمان سمندرګی چې زیات سوداګریز اهمیت لري.

د آسیا په لویدیځ کې سور سمندرګی د ډېر اهمیت وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د آسیا جهیلونه، دویمه ډله دې د آسیا خلیجونه او دریمه ډله دې د آسیا سمندرګي په هغه نقشه کې چې د ټولګي مخې ته ځړېدلې ده وښيي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د ختیځ د دریو سمندرګیو نومونه واخلئ؟

۲ ـ د جاپان سمندرګی کوم هیوادونه سره بیلوي؟

الف ـ ترکیه او سوریه　　ب ـ جاپان او کوریا

۳ ـ د کسپین سمندرګی د آسیا په کومه برخه کې پروت دی؟

الف ـ ختیځ　　ب ـ لویدیځ　　ج ـ شمال　　د ـ سویل　　هـ ـ منځنی

۴ ـ ولې د آسیا د سواحلو په څنګ کې ډېر خلیجونه شته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د آسیا نقشه انځور کړي او په هغه کې دې د مهمو سمندرګیو او خلیجونو نومونه ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې اقلیم

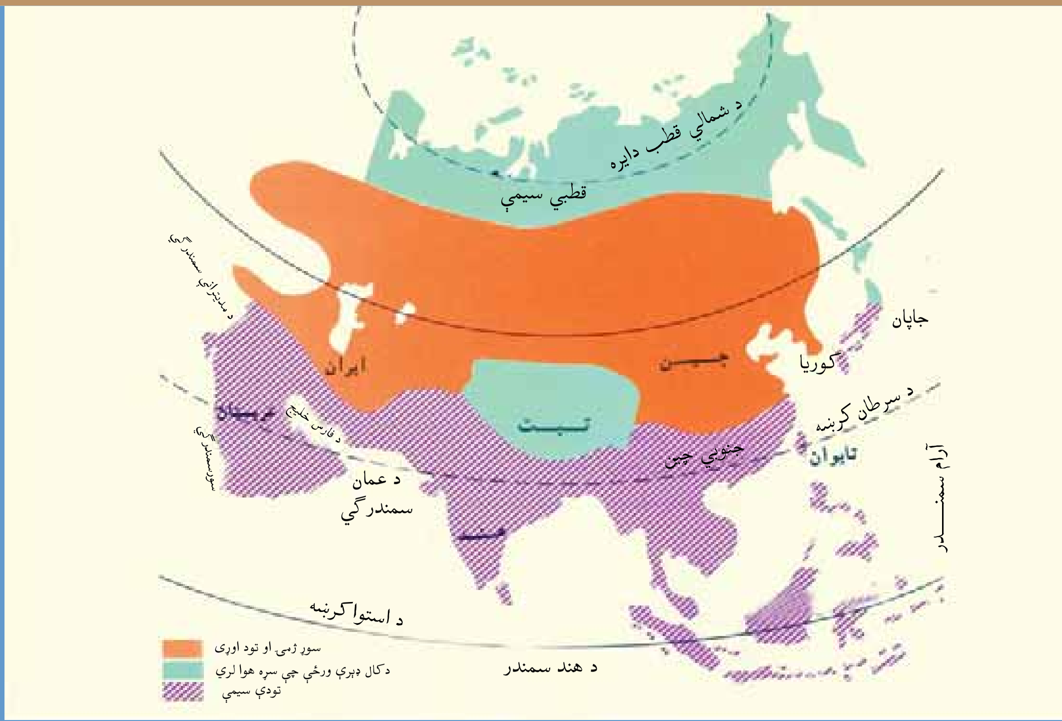

د آسیا د لویې وچې اقلیمي نقشه

آیا پوهیږئ چې د آسیا اقلیم ددې لویې وچې د خلکو په ژوند باندې څه اغیزه لري؟

آسیا ډېره پراخه او لویه وچه ده. داستوا له سیمې څخه ترشمالي قطبه او له ختیځ نه تر لویدیځ پورې بیلابیلې اقلیمي سیمې لري. لدې امله ده چې د آسیا په لویه وچه کې نباتي پیداوار، ځنګلونه، خاوره، د کورونو او جامو ډولونه بیلابیل او راز راز دي. د آسیا راز راز اقلیم په لاندې توګه دی:

۱ - د قطبي او یخچالي سیمو اقلیم

د آسیا د لویې وچې د شمالي سواحلو په اوږدوکې د شمالي عرض البلد له $66\frac{1}{2}$ درجو څخه تر ۸۵ درجو پورې قطبي برخې پراختیا پیداکړې ده. دا اقلیمي سیمه د تندرا سیمې په نامه یادیږي. ټیټ بوټي دلته زیات دي، خاوره یې حاصلخیزه نه ده. له کنګل او واورې نه ډک وي. تودوخه یې ډېره کمه ده چې کابو د سانتي ګرید ۲۰- درجو ته رسیږي.

۲ ـ د قطب لاندې اقلیم

دا اقلیمي سیمه له ختیځ نه لویدیځ ته د سایبریا زیاته برخه نیولې ده. ژمی یې ډېر سوړ او دوبی یې لږ سوړ یعنې د ۱۸ او ۱۹ درجې د سانتي ګرید دی. ستنیز پاڼې همیشنې شنه ځنګلونه په دې سیمې کې زیات دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ ـ د ستپ د سيمې اقليم

دا ډول اقليم د منځنۍ آسيا د چين له شمال لويديځ څخه پيل شوی لکه د يو کمربند په څير تر ترکيې پورې غځېدلی ده. د افغانستان او ايران په ګډون د منځنۍ آسيا هيوادونه پکې راځي. د ورښت اندازه يې ډېره کمه ده يعنې کابو د ۱۵۰ او ۲۰۰ ملي مترو په منځ کې ده. تودوخه يې په دوبي کې کابو ۴۰ درجې د سانتي ګريد ته او د ژمي سوړ والی يې منفي لس او پنځلس درجو د سانتي ګريد ته رسيږي . ددې په څير صحراګانې په ايران ، افغانستان، هند او پاکستان کې هم ليدل کيږي.

۴ ـ د غرنيو او لوړو برخو اقليم

د هماليا، قراقرم، تيان شان، هندوکش، البرز او زاګروس د غرو لړيو د لوړو سيمو اقليم جوړ کړی دی د ورښت اندازه يې تل د واورو په شکل وي. د غرونو دا لړۍ د آسيا د سيندونو سرچينه جوړوي.

۵ ـ صحرايي اقليم

د عربستان ټاپو وزمه چې د افريقا د لويې صحرا په اوږدوکې پرته ده د دوبې د تودوخې درجه يې له ۴۵ سانتي ګريد درجو نه زياتيږي او په ژمي کې شلو او پنځلس درجو ته راټيټيږي. په ډېرو کلونو کې ورښت پکې نه کيږي. ورښت يې کله کله ۵۰ ملي مترو ته رسيږي چې هغه سيلابي او تخريبي وي.

۶ ـ معتدل اقليم

کلنی ورښت يې له ۴۰۰ ملي مترونه زيات وي او د ژمی منځنۍ تودوخه يې له پنځلس درجو نه ځکه او دوبی يې ۳۰ درجو دسانتي ګريد ته رسيږي. د چين ټول هيواد د هماليا جنوب او د هند شمال په دې اقليم کې شامل دي.

۷ ـ مديترانه يي اقليم

د ترکيې يوه محدوده ساحلي برخه، د عراق شمال ختيځه برخه، د کسپين د سمندرګي سويل ختيځې ساحلي برخې يوه کوچنۍ سيمه او د مديتراني سمندرګي ختيځې غاړې په مديترانه يي اقليم کې شاملې دي. دوبی يې وچ، ژمی يې باراني او معتدل او دوبی يې نسبتا تود دی. دستروس ونې (نارنج، مالټه، ليمو) او مديترانه يي بوټې په دې ځای کې ډېر شنه کيږي.

۸ ـ د استوايي سوانا اقليم

د دوبي ورښت يې له ۸۰۰ ملي مترونه زيات دی. د اوړي او ژمي تودوخه يې زيات بدلون نه لري د ۲۰ او ۳۰ درجو په منځ کې بدلون لري د هند و چين ټاپو وزمه او د هند د نيمې قارې زياته برخه دا ډول استوايي سوانا اقليم لري. جگ جگ بوټي، ميوه لرونکې او بې ميوې ونې پکې شنې کيږي.

۹ ـ د ا ستوا د باراني ځنگلونو اقليم

د شرق الهند ټاپوگان، د هندوچين لويديځ سواحل د بنگله ديش سويل او د شمال لويديځ هند يوه برخه په دې کې شامل دي. کلنی ورښت يې ډېر زيات دی او په هره مياشت کې له ۵۰۰ ملي مترو څخه زيات ورښت لري. په دې ځای کې د کال فصلونه نشته، کلنۍ منځنۍ تودوخه يې د ۲۵ او ۳۰ د سانتي گريد درجو په منځ کې ده. هوايې تل توده او لنده وي. د ربړ ونې يې له مهمو پيدا وارو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي هره ډله دې د آسیا داقلیم درې سیمې تر بحث لاندې ونیسي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د تندرا سیمه د آسیا د کوم ډول اقلیم په سیمه کې پرته ده؟

الف ـ تر قطبي لاندې　ب ـ قطبي ساحه ج ـ صحرایي　د ـ غرني

۲ ـ د استوایي ځنګلونو اقلیم کومې ځانګړتیاوې لري؟

الف ـ ډېر ورښت د زیاتې تودوخې سره　ب ـ کم ورښت او تودوخه یې له صفر نه ټیټه

۳ ـ بنګله دیش کوم ډول اقلیم لري؟

الف ـ قطبي اقلیم　ب ـ تحت قطبي اقلیم　ج ـ استوایي اقلیم　د ـ صحرایي اقلیم

۴ ـ صحرایي اقلیم دآسیا په کومه برخه کې آکثریت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا اقلیمي نقشه رسمه کړي او د ډول ډول اقلیمونو سیمه په رنګونو نښه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

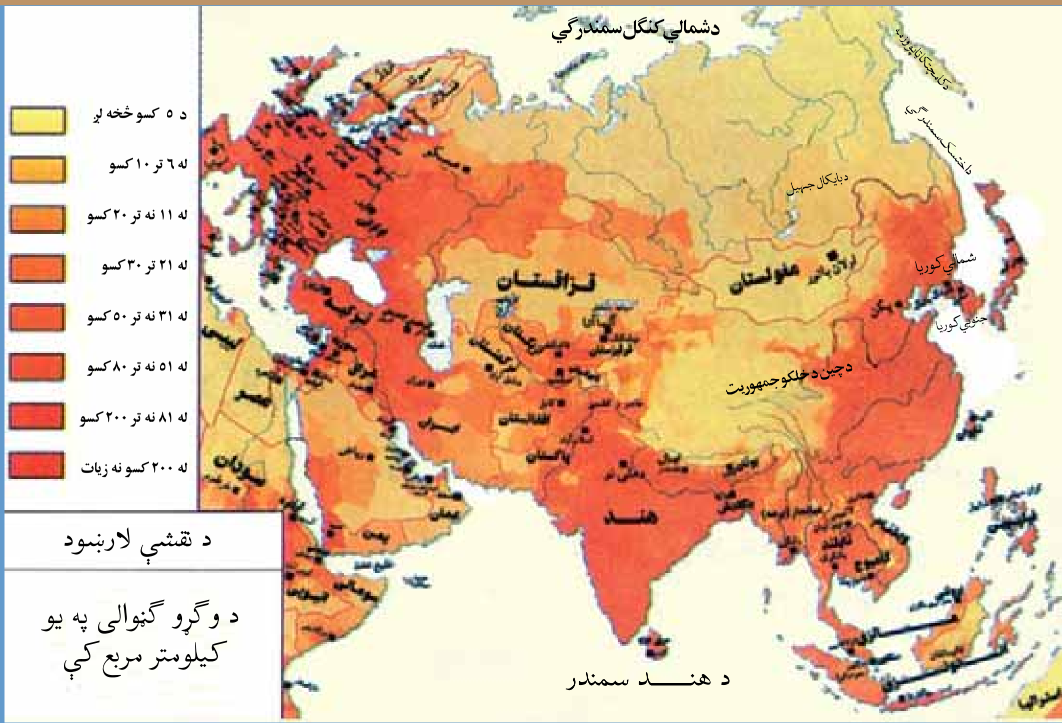

دآسیا د خلکو د نفوس، ژبې، دینونو او نژاد په باره کې څه پوهیږئ؟

د آسیا د نفوسو ګڼوالي ته په نقشه کې ځیر شئ. آیا ددې لویې وچې په ټولو ځایوکې خلک په یوه اندازه خپاره دي؟ په کومو ځایونوکې د خلکو ګڼوالی زیات او په کومو ځایوکې خلک لږ لیدل کیږي؟

د ۲۰۰۸ میلادي کال د سر شمیرنې له مخې د آسیا په لویه وچه کې د نفوسو شمیر کابو ۴،۰۵ ملیارده کسه شمیرل شوی دی.

د وګړو نه ډکې او لږ نفوسه سیمې د ژوند د شرایطو په اساس د آسیا په بیلو بیلو برخوکې سره توپیرکوي.

په هغو سیموکې چې د ژوند ښه شرایط لکه ښه او برابر اقلیم، د کرنې او مالدارۍ پراخې ځمکې، د صنعتي فابریکو موجودیت، ښارونه او د سوداګرۍ بندرونه، ترانسپورتي ډیرې لارې، د مواصلاتو وسایط او وسیلې او زیاته کارموندنه په کې وشي د نفوسو شمیر هلته مخ په زیاتیدودی. په غرنیو سیموکې چې په اوږدې مودې کې سوړ اقلیم لري،کرنیز لږې ځمکې، د صنعتي فابریکو نشتوالی، د ترانسپورتي وسایلو او لارو کمبود او زورتوب ، د کارنه پیدابښت، وزګارتیا او په ګرمو، مرطوبو، ځنګلي او با طلاقي سیموکې د وګړو شمیر ډیرکم وي.

کوم هیوادونه چې په آسیاکې زیات نفوس لري د چین، هند، اندونیزیا، پاکستان، بنګله دیش، جاپان

او سویل ختیځ آسیا هیوادونه دي.

د آسیا په لویه وچه کې د نفوسو نه د ډکو ځایونو او لږ نفوسه ځایونو په اړه خپل دلایل بیان کړئ؟

ژبې

د آسیا خلک په بیلابیلو ژبو خبرې کوي. د آسیا دخلکو ژبې په دوو لویو برخو وېشل شوې چې د ژیړ پوټکو ژبې لکه د چین، کوریا او مغولستان د خلکو ژبې دي. او د سپین پوستکو ژبې لکه عربي، اردو، پښتو، دري، فارسي او ترکي ژبې دي.

دینونه

د آسیا لویه وچه، د لویو دینونو او لرغونو آیینونو لویه وچه ده. لوی دینونه یې عبارت دي له: اسلام مقدس دین، مسیحیت او یهودیت څخه. د عربي هیوادونو، د منځنۍ آسیا هیوادونو، افغانستان، ایران، پاکستان، بنګله دیش، اندونیزیا او نور و دین اسلام دی. چې مقدس ځایونه یې په مکه معظمه، مدینه منوره او بیت المقدس کې دي.

د آسیا د لویې وچې لرغوني آیینونه: بودایي، برهمايي، شنتو، کنفسیوس او داسي نوردي. چې د چین، هند، جاپان او کوریا خلک یې پیروان دي.

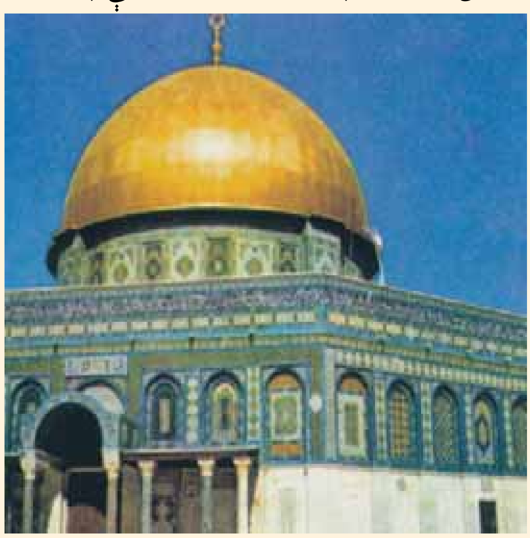

په بیت المقدس کې د اقصی د جومات انځور

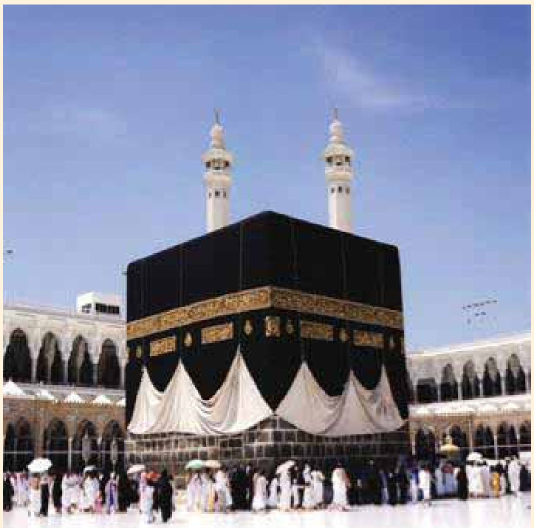

د مکې معظمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژاد

د آسیا خلک درې رنګه یعنې سپین، ژیړ او کم رنګه تور نژاد لري.

- سپین نژاد: په منځنۍ آسیا، لویدیځه او سویل لویدیځه آسیا او د سویلي آسیا په یوه برخه کې ژوند کوي.
- ژیړ نژاد: په ختیځ، سویل ختیځ او سایبریا کې ژوند کوي.
- تور نژاد: دهند په سویل کې، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانو کې استوګنه لري.

د ټولګي دننه فعالیت

د هرې ډلې غړي دې پریوې لاندینۍ پوښتنې باندې بحث وکړي او نقشې ته په ځیرکیدو سره دې ځواب ووایې.

۱ ـ دآسیا د وګړو نه د ډکو هیوادونو نومونه واخلئ؟

۲ ـ لږ نفوسه سیمې د آسیا په کوموځایوکې پرتې دي؟ ولې لږ نفوسه دي؟

۳ ـ اسلامي مقدس ځایونه په کوم هیواد کې پراته دي او د څه په نامه یادیږي؟

۴ ـ د آسیا د خلکو د نامتو ژبو نومونه واخلئ؟

۵ ـ ژیړ پوستکي په کومو آسیایي هیوادوکې ژوند کوي؟

۶ ـ د جاپان، هند او بنګله دیش خلک د کوم آیین او دین پیروان دي؟

پوښتنې

په لاندې جدول کې په ځیر سره وګورئ، د الفبا د څنګ اعداد د مربوطو جملو په قطار کې ورسوئ.

۱	الف	د مسلمانانو مقدس ځایونه	دآسیا په ختیځ، سهیل ختیځ او سایبریا کې ژوند کوي
۲	ب	د آسیا د وګړو ډک هیوادونه	د هند په سهیل، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانو کې ژوند کوي
۳	ج	ژیړ پوټکي	په غربی سوړ اقلیم سیمه کې، تودې مرطوبې، ځنګلي اوبا طلاقی سیمې کې.
۴	د	د نفوسو ګڼوالی	په سعودي عربستان او فلسطین کې ځای لري.
۵	هـ	کم رنګه تور پوستکي	د انسانانو په منځ کې د افهام او تفهیم وسیله ده.
۶	و	کم نفوسه سیمې	چین، هند، اندونیزیا،پاکستان، بنګله دیش، جاپان او د هند او چین هیوادونه دي.
۷	ز	ژبه	هغو سیموکې چې د ژوند بنه شرایط او د کار پیداښت وي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

کوم عوامل په یوه سیمه کې د وګړو د زیاتیدو باعث ګرځي؟ په دې اړه په خپلو کتابچوکې یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي جغرافيه

آيا کولای شئ چې د آسيا په لويه وچه کې د چای د توليدونکو څو هيوادونو نومونه واخلئ؟

د چای کرونده

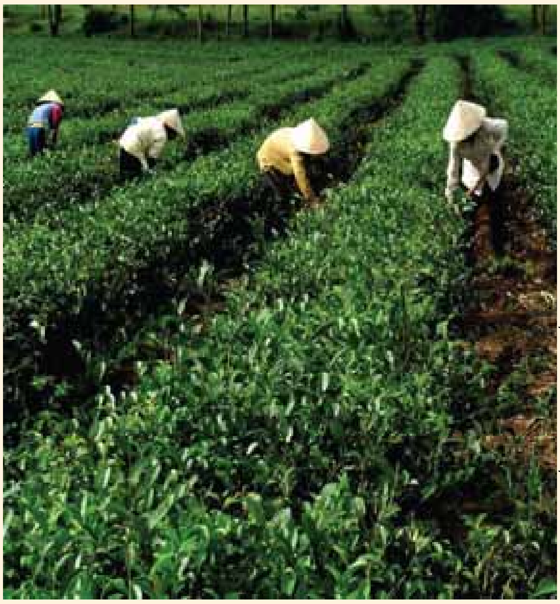

د آسيا د لويې وچې اقتصادي نقشې ته وګورئ.

پخوا د آسيا د لويې وچې اقتصاد په کرنه او مالدارۍ ولاړ و چې په پخواني شکل کېده خو د وګړو د زياتوالي او د ښارونو د ودې سره غذايي توکوته ورځ په ورځ اړتيا زياته شوه.

لدې امله آسيايي هيوادونه زيار باسي خلکوته د غذايي توکو د برابرولو لپاره، د کرنې د نويو طريقو او ماشين آلاتو نه په ګټې اخستنې سره کرنيز توليدات زيات کړي. د آسيا په لويه وچه کې د اقليمي ځانګړو شرايطو په اساس په هغو ځايونو کې چې حاصلخيزې ځمکې او زياتې اوبه لري، خلک په کرنې بوخت دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

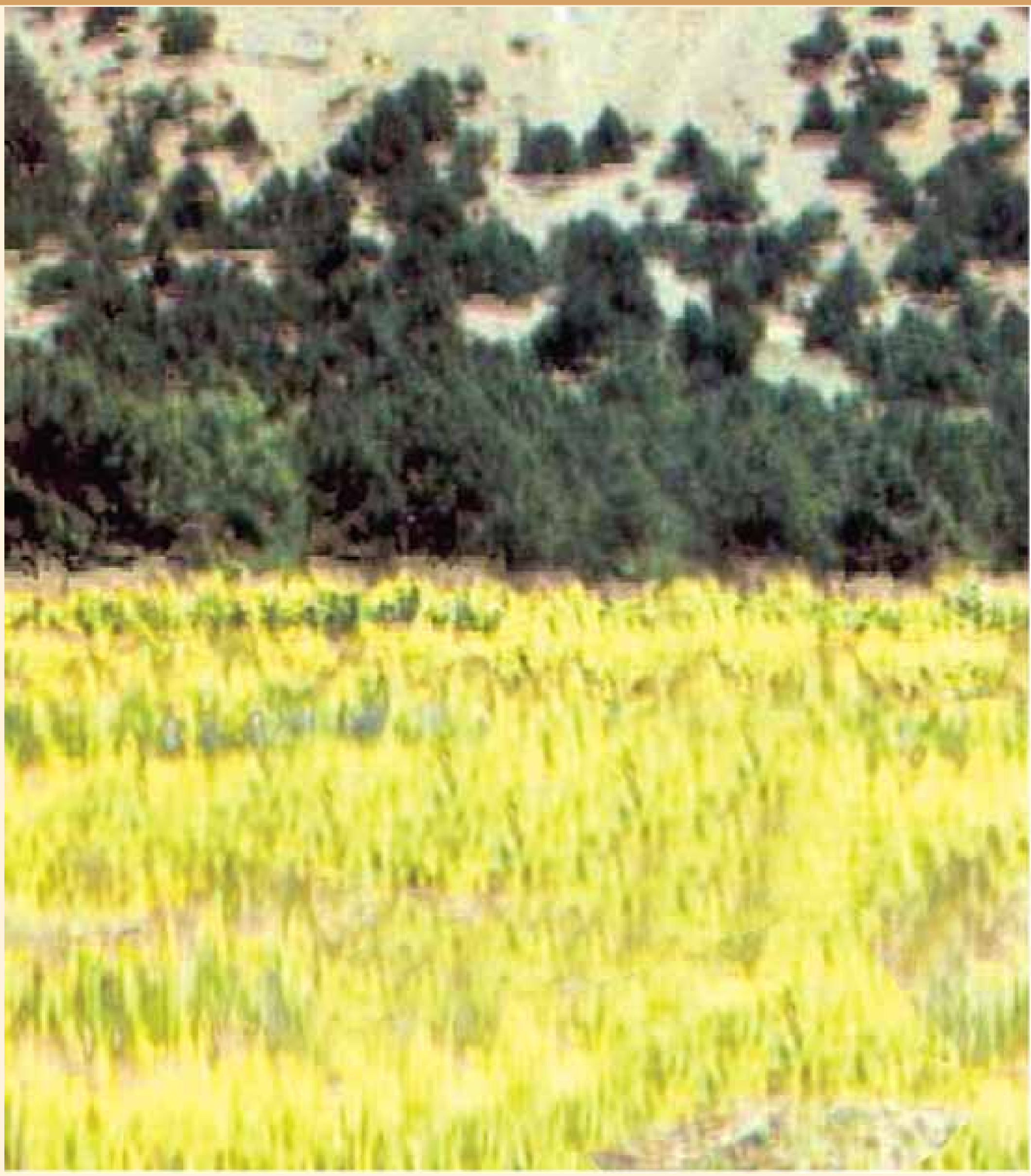

د آسیا د لوېې وچې په بیلو بیلو برخو کې د اقلیم او کرنې هماهنګي باید په پام کې ونیسو. دآسیا په وچو سیمو کې غلې دانې لکه غنم، اوربشې او جوار کرل کیږي. په منځنۍ او سویل ختیځه آسیا کې د آرام سمندر او د هند د سمندر په غاړو کې د زیاتې لندې هوا او وربنت له امله وریجې کرل کیږي. په دې وروستیو کلونو کې کرنه او د حاصل ټولول په ټولو دغو سیمو او په ځانګړې ډول په هغو هیوادونو کې چې صنعت ته یې ډېره پاملرنه کړېده میکانیزه شوې ده او زیاتوالی یې پیدا کړی دی. دچای او کنف تولید په هند، پاکستان، سیلون اوبنګله دیش کې زیات اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالداری

دآسیا په لویه وچه کې خصوصا په منځنۍ او لویدیځه برخه کې د څارویو ساتل او روزنه ډېر رواج لري. په دې سیمو او په غرنیو سیمو کې ډېر دغوایانو او پسونو روزنه کوي. آس په ځانګړې ډول ترکمني ښکلي آسونه په منځنۍ آسیا کې روزل کیږي. د قره قل د پسونو روزنه په افغانستان او ایران کې رواج لري.

د فیل روزنه د سویل ختیځې آسیا په هیوادونو او د هند په یوه برخه کې رواج لري. له فیل نه په کرنیزو کارو اوحمل و نقل کې ګټه اخستل کیږي.

د پسو د مینځلو مرکز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې لاندني موضوعاتو باندې بحث وکړي او د بحث نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

کرنه.........

مالداري.....

پوښتنې

لاندې سمې جملې په (ص) او ناسمې جملې په (غ) نښه کړئ:

۱ ـ دآسیا د لویې وچې اقتصاد په صنعت بأندې ولاړ دی. (   )

۲ ـ آسیایي هیوادونه زیار باسي دغذایي توکو د پوره کولو لپاره د کرنیزو تولیداتو اندازه زیاته کړي. (   )

۳ ـ دآسیا د لویې وچې په وچو برخوکې ډېرې وریجې تولیدیږي . (   )

۴ ـ د آسیا په لویه وچه کې د چای تولید په هند، پاکستان، سیلون او بنګله دیش کې ډېر رواج لري. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دفیل په اړه چې څه رنګه حیوان دی او په کوم ځای کې د څه کار لپاره ساتل کیږي، یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانونه او صنایع

د ګاز تصفيه

آيا پوهيږئ چي د آسيا صنعتي هيوادونه کوم دي؟

تر ځمکي لاندې منابعو څخه ګټه اخيستل او د کاني توکو را ايستنه دآسيا د لوېي وچي يوه بله برخه اقتصادي عايدات جوړوي چي له کرني څخه ډېر وروسته ورڅخه ګټه واخيستل شوه.

استعماري سيالۍ اساسي عامل و چي په دې لويه وچه کي د کانونو را ايستنه کي د ځنډ او خنډ لامل شو. د آسيا لويه وچه د کانونو او د ځمکي لاندې منابعو خصوصاً نفتو، ګازو او ډېرو سکرو په برخه کي ډېره غني ده. د سويل لويديځ هيوادونه چي د فارس خليج په شاوخواکي پراته دي. لکه سعودي عربستان، عراق، ايران، کويټ، متحده عربي امارات د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې سهمي کاني زېرمي لري چي مختلفو هيوادوته يې صادروي. د ډېرو سکرو را ايستنه په ايران، ترکيې او هند (د کلکتي لويديځ) کي شهرت لري.

د آسيا په ختيځ کي جاپان ډېر لوی صنعتي هيواد دی.که څه هم چي دا هيواد د کاني زيرمو له پلوه کمزوری دی خو لږ تر لږه يې د اوسپني، ډېرو سکرو، مالګي او سلفرو په را ايستني سره خپلو صنايعو ته پراختيا ورکړې وه. جاپان د اوبو د بريښنا له ډېرو لويو توليدوونکو هيوادو څخه دی. روسيه په آسيايي برخه کي پر نفتو سربيره ، د ډېرو سکرو، اوسپني او نورو فلزاتو ډېرې زيرمي لري. د آسيا په سويل ختيځ کي اندونيزيا او ميانمار د نفتو د توليدولو ډېر لوی هيوادونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صنایع

صنایعو په آسیا کې ډېره وده نده کړې. خو درانه صنایع په روسیې د چین د خلکو په جمهوریت، هند او جاپان کې منځته راغلي. د آسیا ډېر مهم صنعتي هیواد جاپان دی خو د جنوبي کوریا، چین او تایوان نومونه هم د یادولو وړ دي.

ددې هیوادونو صنعتي توکي د نړۍ هرې خواته صادرېږي. چې ځینې یې دادي: هر راز ماشین آلات، الوتکې، موټر، تراکتورونه، کمباین، د لارو جوړولو ماشینونه، موټرسیکلونه، راډیو او د عکاسۍ سامانونه، کاغذي صنایع او کرنیز صنایع په جاپان کې د نفتو ویستلو لوېې بېړۍ هم جوړېږي.

د چین دیوال

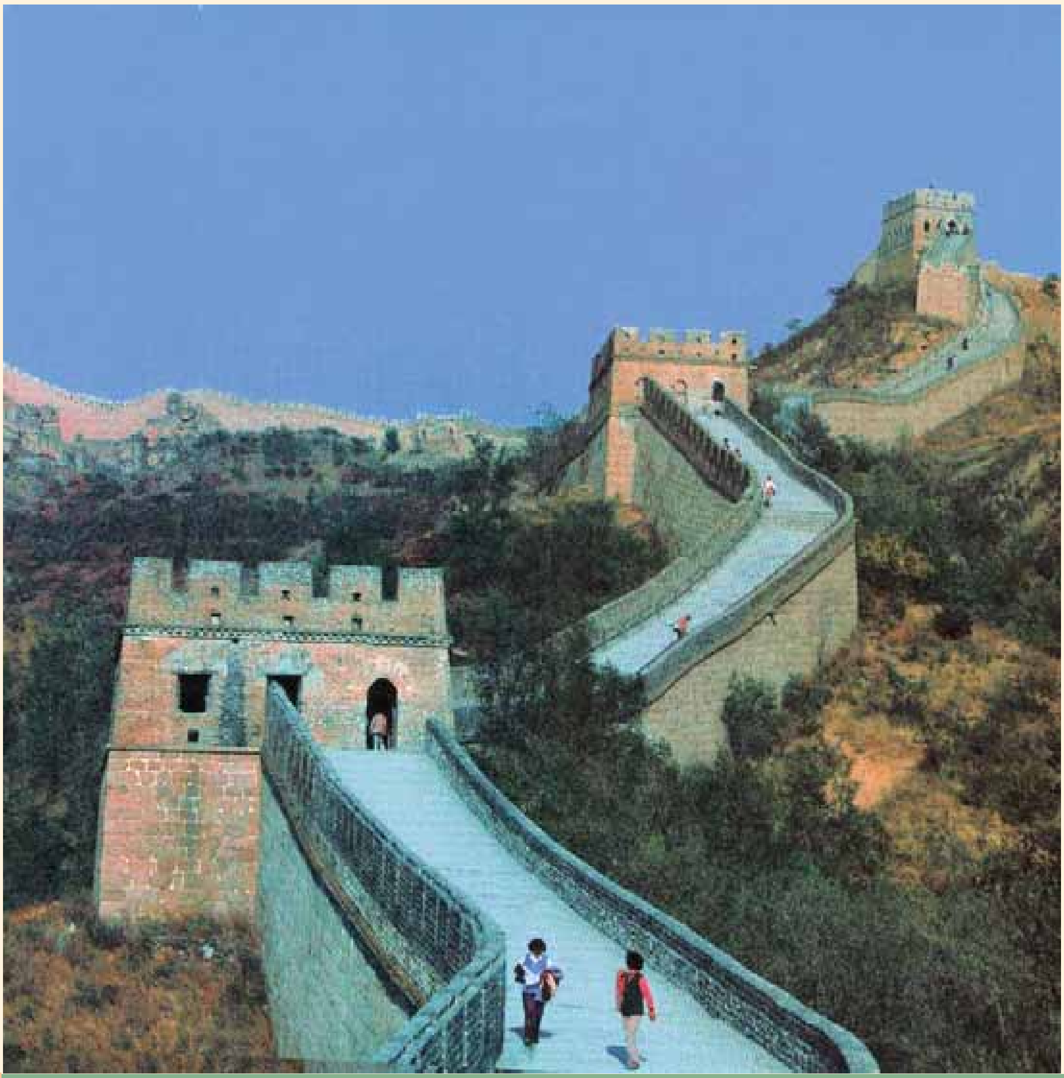

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسيا ځينې هيوادونه اوس هم په کرنه تکيه لري. په دې هيوادونو کې عمده صنعت غالۍ اوبدل او لاسي صنايع دي. خو ورو ورو په صنعتي هيوادونو بدلېږي. هغه آسيايي هيوادونه چې له اوبو او سمندرونو سره نښتي، د هغو سوداګري (صادرات او واردات) د سمندر له لارې کېږي. کب نيول هم په آسيا کې ډېر دود دي.

تاج محل

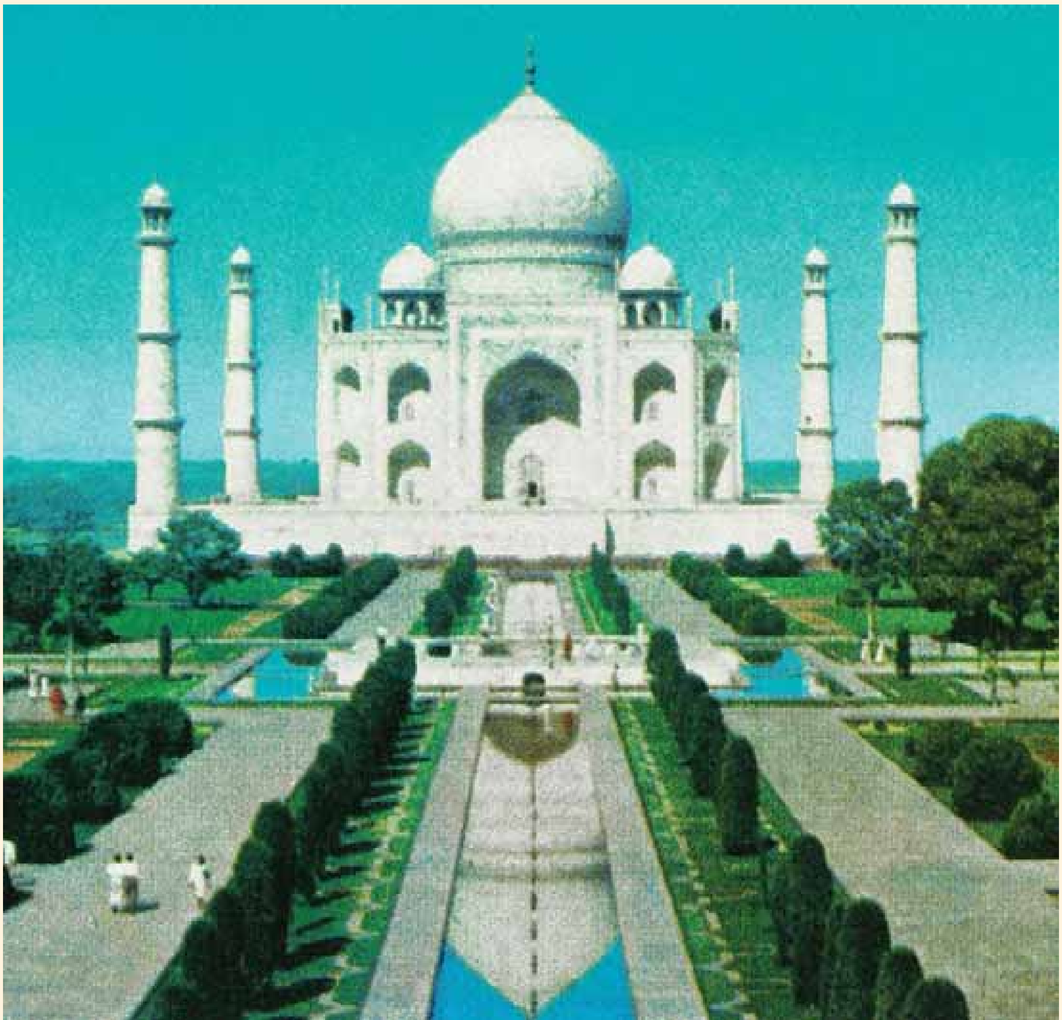

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آسیاکې د لیدلو وړ توریستیکي ځایونه لکه زیارتونه، طبیعي او تفریحي منظرې زیاتې دي. هرکال زرگونه خلک له تاریخي او طبیعي ځایونو څخه لیدنه کوي چې ددې وچې په اقتصاد کې ډېر اهمیت لري.

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې له لاندنیو موضوعاتو څخه پر یوې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او پایله دې د ټولگي په مخ کې بیان کړي.

- کانونه
- صنایع
- توریزم

پوښتنې

۱ ـ نفت په کومو آسیایي هیوادونو کې زیات دي؟
۲ ـ د آسیایي هیوادونو درانه صنایع ،کوم تولیدات جوړوي؟
۳ ـ د آسیا د ډېرو مهمو صنعتي هیوادونو نومونه واخلئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

د منځني ختیځ په هیوادونوکې د نفتو د نقشې په اړه معلومات راټول کړئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولگي کې بیان کړئ.

درې دېرشم لوست

د آسيا مواصلاتي جغرافيه

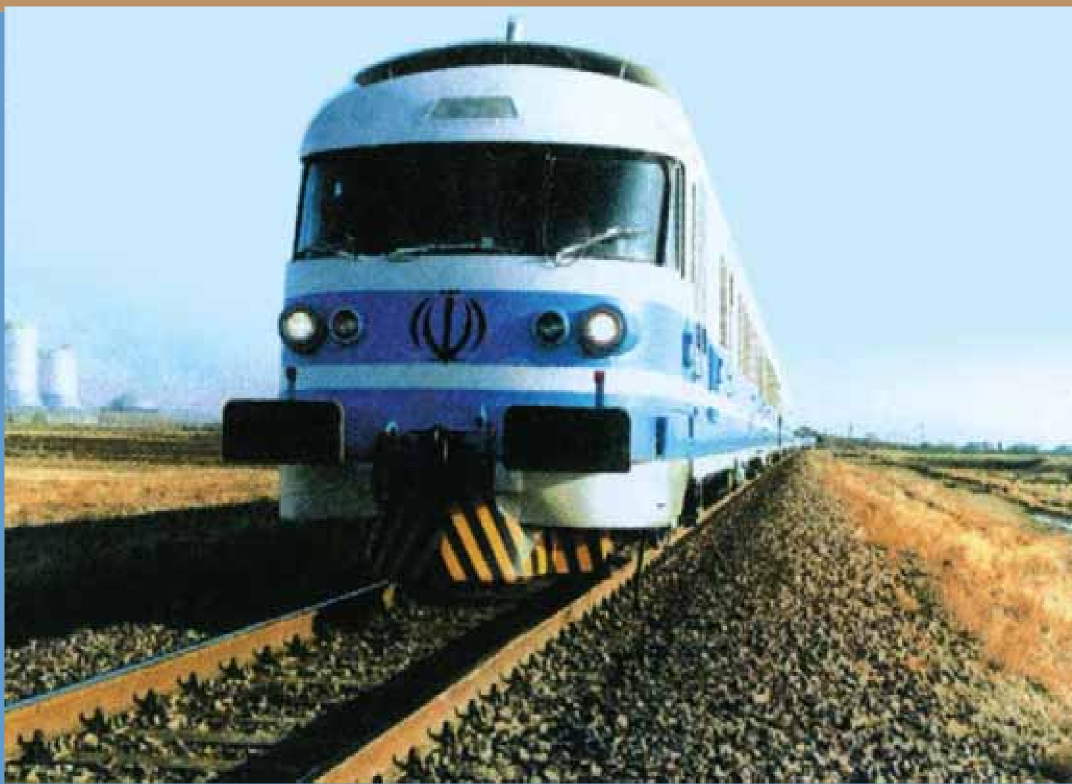

آيا د ورېښمو د لارې په اړه څه پوهيږئ؟

د ورېښمو لاره لرغوني لاره وه چې چين او هندوستان يې له مديترانې سمندرگي او اروپا سره نښلول. دا لاره له ډېرو آسيايي هيوادونو په ځانگړي ډول له افغانستان څخه تيريده په دې لاره ورېښم او دواگانې له آسيا څخه اروپا ته وړل کېدې. نن لارو له پخوانه زيات پراختيا موندلې ده. لارې په درېو برخو وېشي:

۱ ـ د وچې لارې چې له سړکونو او د اوسپنو له پټليو څخه عبارت دي.
۲ ـ هوايي کرښې.
۳ ـ د اوبو يا سمندري لارې

۱ـ د وچې مواصلاتي لارې:

دا لارې سړکونه او د اوسپنې پټلۍ دي. د اوسپنې پټلۍ مهمې، ارزانې او ډېرې د امن لارې دي چې ډېر آسيايي هيوادونه ترې گټه اخلي. ډېره اوږده د اوسپنې لاره په روسيه کې ده چې د ولاديواستوک بندر چې د جاپان سمندرگي په غاړوکې پروت دی له مسکواو اروپا سره نښلوي . په اوس وخت کې د ترکيې، ايران، پاکستان او هند هيوادونه له يوبل سره د اوسپنو د پټليو په وسيله نښلي او سوداگريز مالونه او مسافرين بيلابيلو ځايونو ته رسوي. د آسيا په ځينو نويو ښارونوکې د اوسپنې پټلۍ د ځمکې لاندې د (مترو) په ډول شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ سمندري لارې

د آسيا خلکو له لرغونو زمانو څخه تر ننه پورې په هغو ځايو کې چې سمندرگيو او سيندونو يې ډېرې اوبه او لرې ځوړ درلود او د بيړۍ چلولو وړ وې له هغو نه د خلکو او سوداګريزو توکو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخيستله. مهم کانالونه او آبنا ګانې لکه: د باب المندب آبنا، مالاکا او هرمز د آسيا د لوېې وچې په شاوخواکې پراته دي. د هرمز آبنا چې د عمان د سمندرگی او د فارس خليج په مينځ کې پروت دی هره ورځ زيات شمير بيړۍ ورڅخه تيريږي او په زرګونو بوشکې نفت د نړۍ ګوټ ګوټ ته ليږدوي، د سويز کانال سور سمندرگی د مديترانې له سمندرگي سره نښلوي چې ډېر سوداګريز مالونه د آسيا، اروپا او افريقا په منځ کې تبادله کوي.

د مالاکا آبنا چې د ماليزيا او اندونيزيا د هيوادونو په منځ کې پرته ده هم د آسيا ختيځ او سويل ختيځ هيوادونه له نورې نړۍ سره نښلوي.

۳ـ هوايي کرښې

هوايي کرښې لوی ښارونه سره نښلوي. د شلمې پيړۍ په وروستيو کې د الوتکو په جوړولو کې ډېر پرمختګونه شوي دي. الوتکه د ليږد (نقلېې) ډېره ګړندۍ وسيله ده چې ډېرې آسانتياوې يې په ليږدولو را ليږدولو کې رامنځ ته کړې دي. د هر هيواد لوی ښارونه هوايي ډګرونه لري چې مسافرين او سوداګريز مالونه په لږ وخت کې له يوه ځای نه بل ځای ته ليږدوي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په اړه بحث وکړي او پايله دې خپلو ټولګيوالوته بيان کړي.

۱ـ هوايي کرښې ۲ـ سمندري کرښې ۳ـ د وچې لارې

پوښتنې

۱ـ د وچې مواصلاتي لارې کومې لارې دي؟

۲ـ ډېره ارزانه او د امن مواصلاتي لاره کومه ده؟

۳ـ کومه آبنا د عمان د سمندرګي او د فارس د خليج په منځ کې پرته ده؟

۴ـ د سويز کانال .... سمندرګی له .... سمندرګي سره نښلوي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د مواصلاتي لارو د اقتصادي اهميت په اړه يو مطلب وليکئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسي جغرافیه

د آسیا د سیاسي جغرافیې په اړه څه پوهیږئ؟

سیاسي جغرافیه د جغرافیې د علم یوه څانګه ده چې د هیوادونو د څلور خوا او سرحدونو په اړه، کورنیو او نړیوالو اړیکو او اداري جوړښت باندې بحث کوي.

آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې پراخه ساحه یې نیولې ده. په دې لویه وچه کې ۴۲ خپلواک هیوادونه پراته دي، چې بیلابیل رژیمونه لري. په ځینو دغو هیوادو لکه افغانستان او ایران کې اسلامي جمهوري حکم چلوي. یو شمیر نور جمهوري رژیمونه لري. ځینې هیوادونه لکه جاپان شاهي رژیم لري. د قطر او متحده عربي امارات شیخ نیشني حکومت لري او فلسطین خود مختاره دولت لري. ځینې د نظر خاوندان د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو برخو ویشي:

۱ ـ منځنی ختیځ چې د آسیا په سهیل لویدیځ کې پروت دی او اسلامي عربي هیوادونه او ایران په کې پراته دي.

۲ ـ د آسیا جنوب چې د افغانستان اسلامي جمهوریت، پاکستان، هند، بنګله دیش په کې پراته دي.

۳ ـ د آسیا سویل ختیځ: چې مهم هیوادونه یې د اندونیزیا اسلامي هیواد او مالیزیا دي.

۴ ـ لرې ختیځ چې مهم هیوادونه یې چین، جاپان او کوریا دي.

۵ ـ منځنۍ آسیا چې د تاجکستان نه تر ترکمنستان او قزاقستان پورې په کې شامل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ ـ شمالي آسيا چې يوازې د روسيې آسيايي برخه په کې پرته ده.
۷ ـ لويديځه آسيا چې په کوچنۍ آسيا هم يادېږي او لوی هيوادېي ترکيه ده. هغه هيوادونه چې د سمندرونو په خواکې پراته دي د ټولو هيوادونو خواته آزاده لاره لري. د افغانستان، مغولستان، لاووس، نيپال، بوتان او د منځنۍ آسيا هيوادونه آزاد سمندر ته لار نلري. چې له دې امله د نورو هيوادونو سره په ارتباطي ستونزو اخته دي. د آسيا لويه وچه ډېر او با ارزښته کاني مواد، مهم کرنيز محصولات او ډېروګړي او ښه د خرڅلاو بازارونه لري. په همدې دليل د اروپا يې هيوادونو د پاملرنې وړ ده. د اروپا استعماري هيوادونه په اوله کې د سوداګريزو کمپنيو په نامه آسيا ته راغلل، وروسته يې ساحلي برخې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې. په اتلسمه او نولسمه پيړۍ کې اروپايان (پرتګاليان، هالنډيان، هسپانويان، انګريزان او فرانسويان) آسيا ته راغلل . پرتګاليانو د آسيا سويل ختيځ برخې تر خپل استعمار لاندې ونيولې. هالېنډ اندونزيا، انګريزانو د ميانمار نه تر افغانستان پورې اشغال کړل. افغانستان د انګريزانو په ضد درې جګړې وکړې او لومړنی هيواد و چې د نړۍ لوی استعماري قدرت ته يې ماته ورکړه او خپله خپلواکي يې لاسته راوړه.
د شلمې پيړۍ په منځ کې په آسيا کې يوازې شلو هيوادونو خپلواکي درلوده. د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه په ملتونو کې ورځ په ورځ ژوندي کيده ترڅو چې اکثرو هيوادونو خپله خپلواکي تر لاسه کړه.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په اوو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د سياسي نقشې پرمخ کې د آسيا د اوو برخو يوه، د نقشې پرمخ وښيي.

پوښتنې

۱ ـ سياسي جغرافيه د کومو موضوعاتو په اړه بحث کوي؟
۲ ـ کوم هيوادونه اسلامي جمهوريت لري؟ نوم يې واخلئ.
۳ ـ کوم هيوادونه آزاد سمندرته لار نلري؟ نوم يې واخلئ.
۴ ـ ولې د آسيا لويه وچه په اتلسمه او نولسمه ميلادي پيړۍ کې د استعمار ګرو تر پاملرنې لاندې راغلې وه؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هغه هيوادونه چې د آسيا په لويې وچې کې آزاد سمندرته لاره نلري د هغو هيوادونو سره چې آزاد سمندرته لار لري د اقتصاد له پلوه انډول کړئ او پايله يې په راتلونکي ساعت کې خپلو ټولګيوالوته ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د لویې وچې د هیوادونو لست

شمیره	د هیواد نوم	پلازمینه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۱	افغانستان	کابل	۶۵۲۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰۰	اسلامي جمهوري
۲	د عربو متحده امارات	ابوظبی	۸۳۶۰۰	۴۲۱۴۰۰۰	د اوو امیرنشینو فدراسیون
۳	اندونیزیا	جاگارتا	۱۹۰۴۲۳۳	۲۲۲۷۳۱۰۰۰	اسلامي جمهوري
۴	اردن	عمان	۸۹۳۲۶	۵۵۰۵۰۰۰	مشروطه شاهي
۵	ازبکستان	تاشکند	۴۴۷۴۰۰	۲۶۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۶	ایران	تهران	۱۶۴۸۱۹۵	۷۰۴۷۲۸۴۶	اسلامي جمهوري
۷	بحرین	منامه	۶۹۴	۷۲۷۰۰۰	شاهي
۸	برونئي	د سری بگاوان بندر	۵۷۶۵	۴۷۵۰۰۰	شاهي
۹	بنگله دیش	داکه	۱۴۷۵۷۰	۱۳۸۸۳۵۰۰۰	جمهوري
۱۰	بوتان	تیمپو	۴۷۰۰۰	۷۹۰۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۱	پاکستان	اسلام آباد	۷۹۶۰۹۵	۱۵۶۷۷۰۰۰۰	اسلامي‌فدرال‌جمهوري
۱۲	تاجیکستان	دوشنبه	۱۴۳۱۰۰	۷۰۶۳۰۰۰	جمهوري
۱۳	تایلند	بنکاک	۵۱۳۱۱۵	۶۴۶۳۲۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۴	تایوان	تایپی	۳۶۰۰۰	۲۲۸۱۵۰۰۰	جمهوري
۱۵	ترکمنستان	عشق آباد	۴۸۸۱۰۰	۴۸۹۹۰۰۰	جمهوري
۱۶	ختیځ تیمور	دیلی	۱۴۸۷۴	۱۰۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۷	ترکیه	انقره	۷۷۹۴۵۲	۷۲۹۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۸	چین	پیکنگ	۹۵۷۲۹۰۰	۱۳۱۱۳۸۱۰۰۰	یو حزبي سوسیالستي جمهوري
۱۹	روسیه	مسکو	۱۷۰۷۵۴۰۰	۱۴۲۳۹۴۰۰۰	فدرالي جمهوري
۲۰	جاپان	توکیو	۳۷۷۸۱۹	۱۲۷۷۱۶۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۱	سریلانکا	کلمبو	۶۵۶۱۰	۱۹۸۷۹۰۰۰	جمهوري
۲۲	سنگاپور	سنگاپور	۶۴۱	۴۴۰۸۰۰۰	جمهوري
۲۳	سوریه	دمشق	۱۸۵۱۸۰	۱۸۵۴۲۰۰۰	جمهوري

شمیره	د هیواد نوم	پلازمېنه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۲۴	عراق	بغداد	۴۳۸۳۱۷	۲۸۵۱۳۰۰۰	جمهوري
۲۵	سعودي عربستان	رياض	۲۲۴۰۰۰۰	۲۳۶۸۷۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۶	عمان	مسقط	۳۰۹۵۰۰	۲۵۱۶۰۰۰	مطلقه شاهي
۲۷	فلسطين	قدس	۶۲۶۳	۴۱۴۱۰۰۰	خود مختاره دولت
۲۸	فليپين	مانيلا	۳۰۰۰۰۰	۸۵۵۶۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۲۹	قبرس	نیکوزیا	۹۲۵۰	۱۰۰۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۰	قرغزستان	بیشکک	۱۹۸۵۰۰	۵۱۹۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۱	قزاقستان	استانه	۲۷۱۷۰۰	۱۵۲۴۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۲	قطر	دوحه	۱۱۴۷۱	۸۳۸۰۰۰	امارتي شيخ نشين
۳۳	کمبوديا	پنوم پن	۱۸۱۰۳۵	۱۳۶۴۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۴	سويلي کوريا	سيول	۹۹۶۴۶	۲۸۱۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۵	شمالي کوريا	پيونګ يانګ	۱۲۲۷۶۲	۲۲۵۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۶	کويت	کويت	۱۷۸۱۸	۳۰۸۴۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۷	لاووس	وين تيان	۲۳۶۸۰۰	۵۷۵۱۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۸	لبنان	بيروت	۱۰۴۰۰	۳۸۳۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۹	مالديو	ماله	۲۸۹	۳۰۰۰۰۰	جمهوري
۴۰	ماليزيا	کوالا لامپور	۳۲۹۷۵۸	۲۶۶۴۰۰۰۰	مشروط فدرال شاهي
۴۱	مغولستان	اولان باتور	۱۵۶۶۵۰۰	۲۵۸۰۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۲	ميانمار	رنګون	۶۷۶۵۷۷	۴۷۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۳	نيپال	کتمندو	۱۴۷۱۸۱	۲۷۶۷۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۴۴	ويتنام	هانوي	۳۳۱۰۴۱	۸۳۴۵۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۵	هند	نوی دهلی	۳۱۶۵۵۹۶	۱۱۱۹۵۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۶	يمن	صنعا	۵۵۵۰۰۰	۲۰۶۷۶۰۰۰	څو حزبي جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

- آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې ډېره برخه يې په ختيځه نيمه کره او شمالي نيمه کره کې پرته ده.
- د آسیا لویه وچه لرغوني تمدنونه او دینونه لري.
- آسیا لوړ غرونه (همالیا، هندوکش او البرز) او پراخې دښتې (د مغولستان دښته په مغلوستان کې، لوت په ایران کې، او ربع الخالی په عربستان کې) لري.
- په آسیا کې زیات سیندونه بهیږي، چې عبارت دي له اوب، آمور، سند، هلمند، کارون، فرات او داسې نورو څخه.
- د جغرافیایي موقعیت پر بنسټ، زیات جهیلونه د آسیا په قاره کې شته دي. چې عبارت دي له: بایکال، بالخاش، شیوا، ارومیه، وان او ارال څخه.
- د آسیا مهم خلیجونه د فارس خلیج، بنګال، عقبه او مهم سمندرګی يې د کسپین سمندرګی دی چې د آسیا د لویې وچې لوی داخلي سمندرګي جوړوي.
- دې موضوع ته په پاملرنې چې د آسیا لویه وچه د استوا له کرښې نه تر شمالي قطب پورې پرته ده، بیلا بیل اقلیمونه لري لکه د قطبي ساحې اقلیم، یخچالي، د قطبي لاندې اقلیم، د منځنۍ آسیا د ستپ سیمه، غرنۍ او لوړې څوکې، صحرایي، معتدله، مدیترانه يي، استوایي سوانا او استوایي او باراني ځنګلونه.
- د آسیا په لویه وچه کې د وګړو خپریدا یو ډول نده په کرنیزو پراخو ځمکو، د صنعتي فابریکو په څنګ، ښارونو او سوداګریزو بندرونو او ... کې د وګړو تراکم زیات او په غرنیو او تودو لندو ځنګلي سیمو کې وګړي لږ دي.
- د آسیا خلک سپین، ژیړ او کمرنګه تور نژاد لري.
- دآسیا اقتصاد پخوا ډېر په کرنه او مالدارۍ باندې ولاړ و او په ابتدائي توګه و.
- د آسیا سویل لویدیځ هیوادونه د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې لویې زیرمې لري.
- د آسیا ډېر مهم صنعتي هیوادونه دادي: جاپان، سویلي کوریا، چین او تایوان.
- د آسیا مواصلاتي لارې په دریو برخو، د وچې لارې، هوايي کرښې او اوبیزو لارو باندې ویشل شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د باب المندب، هرمز او ملاکا آبناګانې له اقتصادي او نظامي پلوه ډېر اهمیت لري او د آسیا په وچه کې پرتې دي.
- د سویز کانال سور سمندرګی او د مدیترانې سمندرګی سره نښلوي.
- د افغانستان او ایران هیوادونه اسلامي جمهوري حکومت لري.
- د قطر او متحده اماراتو هیوادونه د شیخ نشیني حکومت لري.
- د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو سیمو ویشل کېږي چې عبارت دي له: منځنۍ ختیځ، سویلي آسیا، سوېل ختیځ، لرې ختیځ، منځنۍ آسیا، شمالي آسیا او لویدیځه آسیا.
- د آسیا لویه وچه زیات او ارزښتناکه کاني منابعو او د خرڅلاو د ډېرمنو بازارونو، د لرلو له امله تل د استعماري هیوادونو د پاملرنې وړ ګرځېدلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

جغرافیایي اصطلاحات

اعتدالین: د کال هغه وختونه چې د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمودي لګیږي او دواړه قطبونه په یوه اندازه له لمر څخه ګټه اخلي او د استوا د کرښې په اوږدو په شمالي او سوېلي نیموکرو کې د هرې بلې نقطې د ورځې اوږدوالی ۱۲ ساعته دی. د اعتدالین وخت د پسرلي لومړۍ نېټه (د حمل لومړۍ) او د منې لومړۍ (د میزان لومړۍ) ده.

اقلیم: د ځمکې د هوا منځنۍ اندازه ده چې په یوې ټاکلې سیمې کې په یوې اوږدې مودې کې ټاکل کیږي.

استوایي قطر: د ځمکې د کرې ډېر لوی قطر ته وایي چې ځمکه په مساوي دوو شمالي او سویلي نیموکرو ویشي.

تندرا: روسي کلمه ده چې د روسیې په شمال کې هغوسیمو ته ویل کیږي چې ونې نلري چې ژمی یې سوړ او اوږد او خاوره د کال په ډېرو ورځوکې کنګل وي. د هغه ځای دوبی ډېر لنډ او د تودوخې درجه د لسو درجونه کمه ده اوپه همدې لنډې مودې کې د ځمکې د مخ کنګلونه ویلې کیږي او بوټې لکه خزې او ګلسنګ وده کوي.

تمدن: په ښارکې ژوند کول، ښاري رسم او رواج سره بلدتیا او د ځان لپاره د پرمختګ د ښه ژوند د اسبابونو تیارولوته تمدن وایي.

توریست: د تاریخ له مخې فرانسوي اشراف زاده ګانوته چې د تحصیل اوپه ژوند کې د تجربو د لاسته راوړلو لپاره به سفر ته تلل توریست (سیلاني) یې ورته وایه. دا اصطلاح له نولسمې پیړۍ نه معمول شوه، وروسته بې دا اصطلاح په فرانسې کې هغو خلکوته کاروله چې د وزګارتیا د وخت تیرولو لپاره به یې فرانسې ته سفرکاوه داسې سفرونو ته نړۍ ګرځیدل یا توریزم وویل شو.

جهیل: ډېرې پراخې ولاړې اوبه دي چې په طبیعي حالت باندې د وچې په واسطه چاپیرشوې وي.

جنوبي نیمه کره: له استواکرښې نه تر جنوبي قطبه پورې جنوبي نیمه کره ده.

حضیض: کله چې ځمکه خپل انتقالي حرکت کې چې د لمر په چاپیره ګرځي هغه وخت چې د ځمکې او لمر واټن ډېر نږدې شي د حضیض په نامه یادیږي.

خلیج: په وچه کې د پراخو او ژورو اوبو مخکې تګ دی چې دریو خواوو ته یې وچه او یوې خواته یې اوبه چاپیره شوې وي.

څېرځای: هغه ځمکه ده چې ډېر بوټي پکې شنه کیږي چې څاروي کولای شي یوه موده پکې وڅري.

څوکه: د غره ډېرې لوړې برخې ته وايي.

د ارکتیک دایره: د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجه، په دې اصطلاح یادوي.

د انتارکتیک دایره: د جنوبي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو ته انتارکتیک ویل کیږي.

د استوا دایره: د عرض البلد لویه دایره ده چې د ځمکې کره په دوو شمالي او سویلي نیموکرو وېشي.

د جدي دایره: د جنوبي کرې $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د جدي په لومړۍ نیټه ورباندې عمودې لګیږي.

د سرطان دایره: د شمالي عرض البلد $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د سر طان پر لومړۍ ورځ ورباندې عمودې لګیږي.

د عرض البلد دایره: هغه دایرې چې د استوا د کرښې سره موازي دي او د ختیځ لویدیځ لورې لري او د طول البلد پر دایرو عمودوي.

د قطب ستوری: غټ او ځلیدونکی ستوری دی او د ځمکې شمالي قطب د هغه په لور پروت دی.

د اوړي شمسي انقلاب: دا انقلاب هغه وخت رامنځ ته کیږي چې د لمر وړانګې د سرطان پر کرښې (شمالي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د دوبي په لومړۍ نیټې باندې رامنځ ته کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې دوبی پیل کیږي.

د ژمي شمسي انقلاب: د ا انقلاب د جدي پر کرښې (جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د لمر د وړانګو عمودېدل د ژمي په لومړۍ ورځې باندې کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې ژمی پیل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرنې ابتدايي طريقه: کرکيله ده چې د لاس او حيواني يوې باندې سرته رسيږي.

د کرنې ماشيني طريقه: کرکيله ده چې د کرنيزو ماشين آلاتو په واسطه کيږي.

د جنوبي قطب نقطه: د ځمکې دکرې وروستۍ جنوبي نقطه ده چې د ځمکې د محور جنوبي وروستۍ برخه کې پرته ده.
د ځمکې محور: فرضي کرښهٔ ده چې د ځمکې کره د هغه په چاپيره گرځي.

د ځمکې د محور ميلان: د ځمکې د محور ميلان د $23\frac{1}{2}$ درجې په زاويه د ځمکې د مدار پر مستوي باندې ده.

ستپ: د وښو سيمه چې د کرنې او څارويو څر ځای ته برابره وي. هغه سيمې چې نيمه وچ اقليم لري چې واښهٔ او نې په خپاره ډول پکې ليدل کيږي.

سمندرگی: د پراخو اوبو يوې برخې ته وايي چې تر سمندر وړه وي. ځينې وخت د سمندر سره نښتې وي او کله د وچې په واسطه چاپيره شوې وي.

سوانا: اقليمي سيمه ده چې بوټي، نيزارونه او ټيټې ونې لري.

شاليزار: هغه ځمکې چې شولې پکې کرل کيږي.

شمالي قطب: د ځمکې د کرې شمالي وروستنۍ برخې ته وايي.

شمالي نيمه کره: له استوا کرښې نه تر شمالي قطبه پورې شمالي نيمه کره ورته وايي.

صنعت: هغه کار او فعاليت دی چې د هغې په واسطه خام توکي په پخو توکو بدليږي. د مثال په توگه له اوسپنو څخه موټر او له پنبې څخه ټوکر او کالي جوړيږي

صحرايي اقليم: هغه اقليم دی چې ځانگړتياوې يې د ورښت لږوالی، د شپې او ورځې د تودوخې د درجې زيات توپير، سخت بادونه او د بوټو او نباتاتو لږ والی دی.

طبيعي جغرافيه: يوه څانگه د جغرافيې ده چې د غرونو، سيندونو، د هوا تودوخه، نباتاتو او سمندرونو په اړه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي ځنګل: د ځمکې يوه سيمه ده چې پخپله پرې ونې اوبوټې چاپيره شوي وي.

طول البلد: هغه کرښې چې د شمالي قطب او سويلي قطب په منځ کې غځېدلې وي او پر عرض البلد باندې عمودې وي.

قطبي قطر: چې په اصل کې د ځمکې محور دی او په استوايي قطر عمودوي. يوه څنډه يې شمالي قطب اوبله څنډه يې جنوبي قطب جوړوي.

قيمتي ډبرې: لاجوردو، ياقوتو، فيروزه او نوروته قيمتي او با ارزښته ډبرې وايي.

ګرينويچ: لندن ته نږدې يو پارک دی چې د ګرينويچ رصدخانه پکې جوړه شوې ده. او د صفر درجې طول البلد د هغه له منځ څخه تيريږي.

ماشيني صنايع: هغه کار او فعاليت دی چې د توکو جوړول د ماشين په واسطه کيږي.

مجسمه کره: د ځمکې د کرې کوچنۍ مدل په يو ټاکلي مقياس باندې دی.

واردات: سوداګريز مالونه چې له باندې نه هيواد ته راوړل کيږي، لکه: موټر، کالي، د برېښنا وسيلې، خوراکي توکي او داسې نور.

هکټار: د مساحت د اندازه کولو واحد دی او د هرو لسو زرو مترو مربعو معادل يا پنځه جريبه ځمکه ده

هوا (**جو**): د ځمکې د مخ چارچاپيره هوا ته جو وايي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسی نقشه

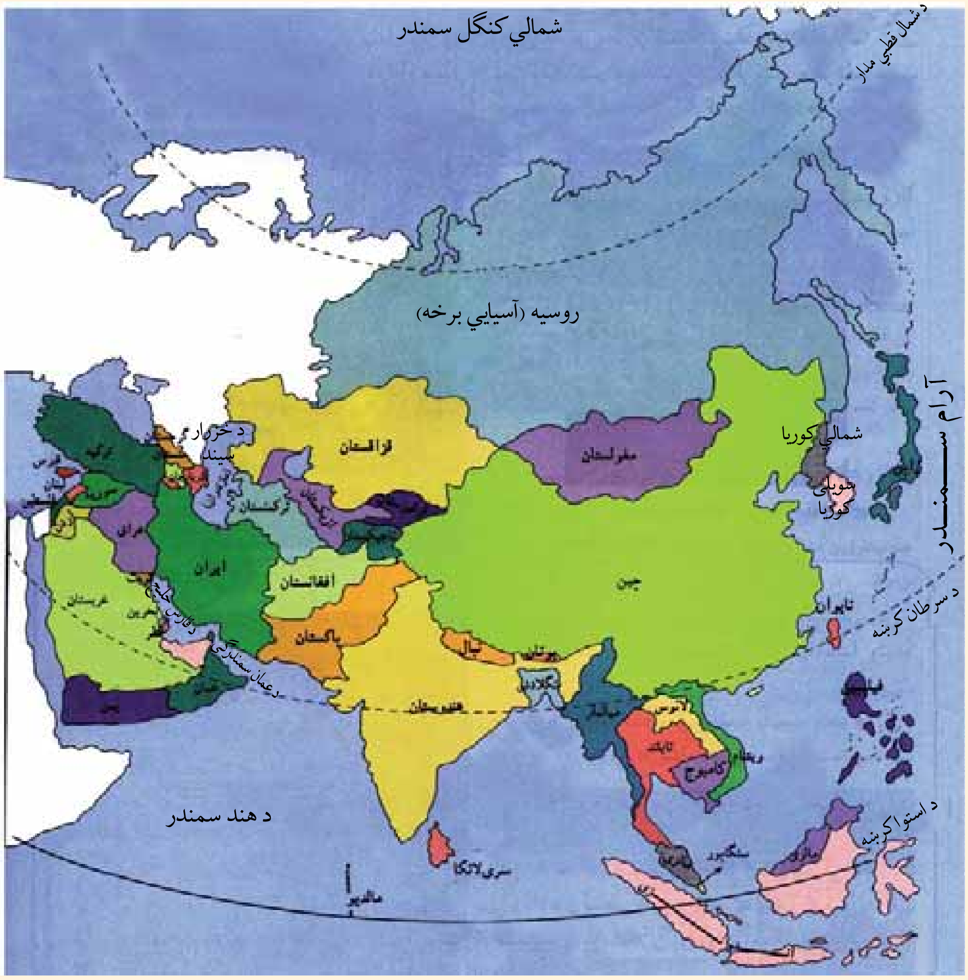

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

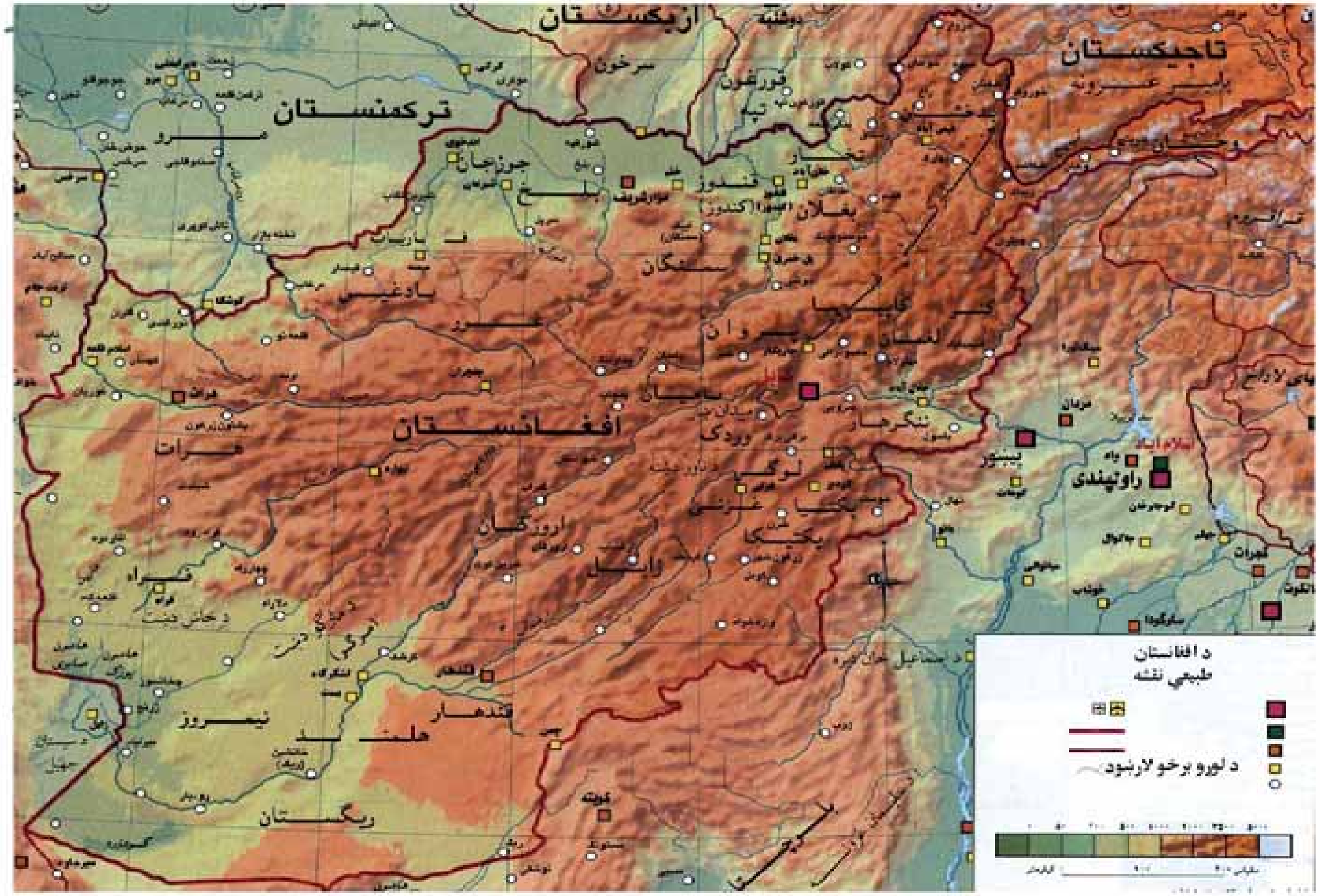

د افغانستان طبيعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

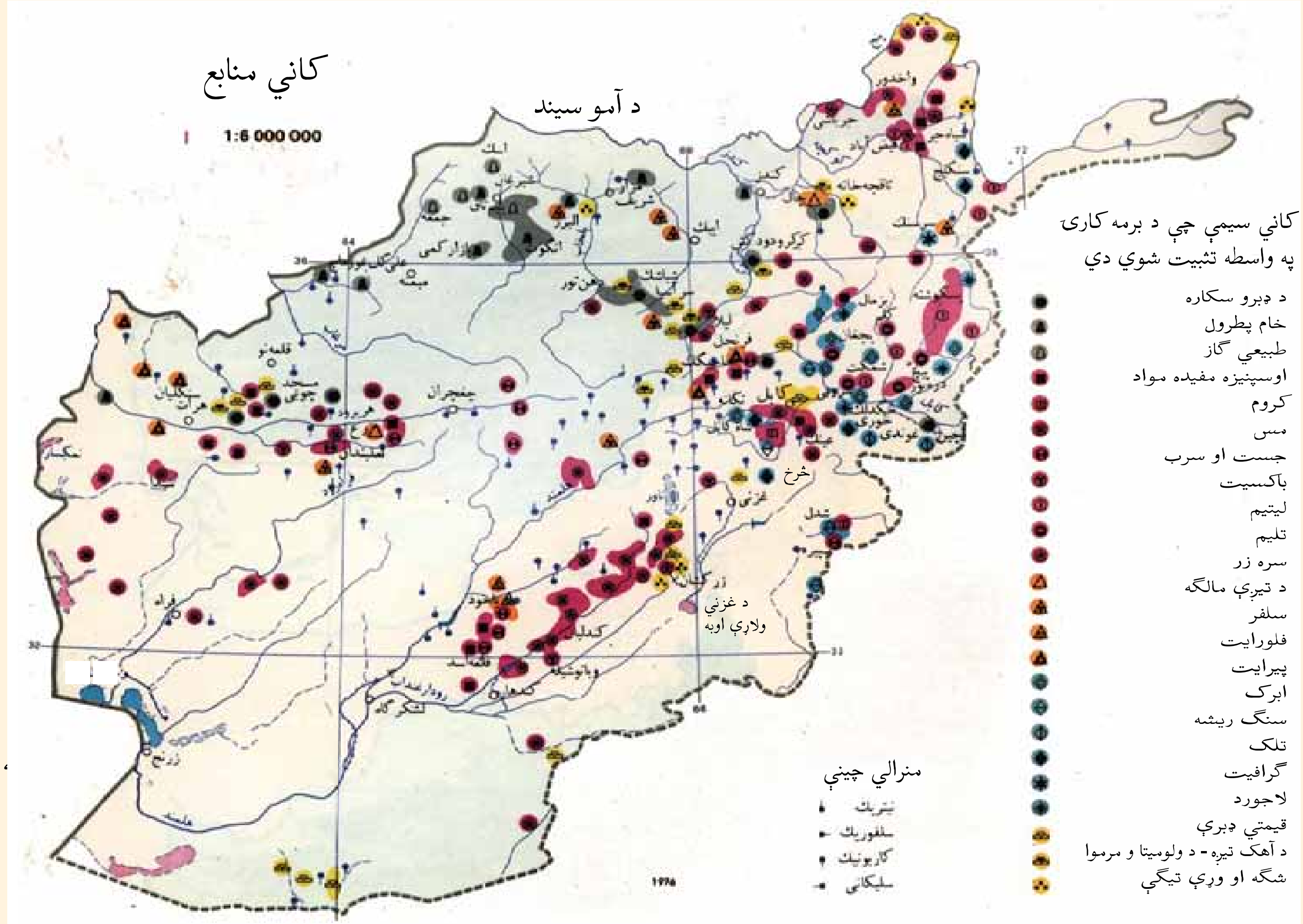

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library